

Markavvattningsföretag

- lagstiftning och probleminventering

Karin Irestål

Copyright © Karin Irestål, 2010

Institutionen för Teknik och samhälle
Avdelningen för Fastighetsvetenskap, Lunds Tekniska Högskola, Lund

ISRN/LUTVDG/TVLM 10/5209 SE

Lunds Tekniska Högskola
Fastighetsvetenskap
Hämtställe 7
Box 118
221 00 Lund

Tel +46 (0)46 222 73 92
Fax: +46 (0)46 222 30 95
Hemsida: www.lantm.lth.se

Markavvattningsföretag – lagstiftning och probleminventering

Joint drainage units– legislation and inventory problems

Examensarbete utfört av/Master of Science Thesis by:

Karin Irestål, Civilingenjörsutbildning i Lantmäteri, LTH, Lunds Universitet

Handledare/Supervisor:

Fredrik Warnquist, universitetsadjunkt, Fastighetsvetenskap, LTH, Lunds Universitet

Examinator/Examiner:

Ulf Jensen, professor, Fastighetsvetenskap, LTH, Lunds Universitet

Opponent/Opponent:

Erik Karlsson och Martin Westin, Civilingenjörsutbildning i Ekosystemteknik, LTH, Lunds Universitet

Nyckelord:

Markavvattning, dikningsföretag, vattenlagen, miljöbalken, förrättningsförfarande, kunskapsbehov

Keywords:

Drainage, joint drainage units, water act, environmental code, cadastral procedure, needs of knowledge

Master of Science thesis

Title	Joint drainage units – legislation and inventory problems
Authors	Karin Irestål
Department	Institution of Real Estate Management
Master Thesis number	
Supervisor	Universitetsadjunkt Fredrik Warnquist LTH, Ingemar Arvidsson, Lantmäteriet Kristianstad
Examinator	Professor Ulf Jensén
Keywords	Drainage, joint drainage units, water act, environmental code, cadastral procedure, needs of knowledge

Abstract

Drainage are the actions done to permanently increase a real property unit's suitability for a particular purpose, by draining through the soil, reducing water levels, or undertake other measures to protect the area against water. It is important that the drainage works properly for farmers but also for the people living in urban areas, since the whole society is in need of a fully drained ground. The legislation that affects drainage is based on older regulations, water act (vattenlagen), which regulated drainage before the introduction of the environmental code (miljöbalken) in year 1999. Many of the joint drainage around in Sweden are managed by joint property units and most of them were founded during the late 19th century and early 20th century. Since the foundation of these joint property units there have been changes in the real property formation. These changes have affected the joint property units participants share index. The change in real property formations in the extension also affects the amount that the involved participants in the joint drainage are supposed to pay, since change in real property formation hardly ever leads to an update of the unit's share index.

The purpose with this study is to point out the problems that today's legislation for drainage is causing. The study has been performed through studies of both current and previous legislation. To clarify and to root the problems that the legislation and the drainage unit's are up against, a study of a few joint drainage units have been implemented. In the study the problems and concerns have been compiled in an inventory of problems. The thesis ends with an amount of solutions and changes that can be done in both legislations but also in behavior and mind. In the conclusion of the thesis two actions are presented that would ease the actions around drainage.

The overall conclusion of the study is that some kind of change needs to be done when it comes to the joint property units. Furthermore there needs to be an increase in knowledge about drainage, the importance of the units and the subject overall. The questions about drainage are many and the study tries to focus on the questions and concerns that the studied units are experiencing. Drainage needs to be furthermore explored and investigated since it is will be a big matter in the future.

Examensarbete

Titel	Markavvattningsföretag – lagstiftning och probleminventering
Författare	Karin Irestål
Institution	Institutionen för fastighetsvetenskap
Examensarbets nummer	
Handledare	Universitetsadjunkt Fredrik Warnquist, LTH, Förrättningslantmätare Ingemar Arvidsson, Lantmäteriet Kristianstad
Examinator	Professor Ulf Jensén
Nyckelord	Markavvattning, dikningsföretag, vattenlagen, miljöbalken, förrättningsförfarande, kunskapsbehov

Sammanfattning

Markavvattning är de åtgärder som utförs för att avlägsna oönskat vatten eller för att skydda sig mot vatten. En åtgärd är enbart markavvattning om syftet är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för ett visst ändamål. Det är angeläget att markavvattningen fungera väl för såväl jordbrukaren som för stadsbon, då hela samhället är i behov av väl-dränerad mark. Lagstiftningen kring markavvattningen bygger på äldre bestämmelser och förändrades senast genom införandet av miljöbalken. Flertalet av de markavvattningsföretag som förekommer förvaltas genom samfälligheter och bildades under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Sedan dess har fastighetsindelningen inom markavvattningsföretagen förändrats vilket påverkar andelstalen och kostnadsfördelningslängden.

Syftet med arbetet är att visa på de problem som dagens lagstiftning, vad gäller markavvattningsföretag, innehåller och leder till. Genom att studera dagens lagstiftning samt äldre lagstiftning, vattenlagen, kring markavvattningsföretag har skillnader dem emellan påvisats. För att tydliggöra och förankra de problem som lagstiftningen och verkligheten kring markavvattningsföretagen ger upphov till har en studie av några markavvattningsföretag genomförts. De problem som markavvattningsföretagen står inför har sammanställts i en probleminventering. Examensarbetet mynnar ut i ett antal förslag på lagförändringar och andra typer av förändringar som skulle kunna genomföras på markavvattningsföretagen. Avslutningsvis presenteras två åtgärder, som omfattar flertalet av förslagen på förändringar, som skulle underlätta för markavvattningsföretagen i framtiden.

Den övergripande slutsatsen i arbetet är att någon typ av förändring måste ske vad gäller markavvattningsföretagen. Vidare måste även kunskapen och innebörden av markavvattning förmedlas till samhället i större utsträckning. Frågorna kring markavvattning är många och detta arbete presenterar dem som de studerade markavvattningsföretagen upplevde som problem och bekymmer och förslag på förändringar kring dessa. Ämnet är brett och kräver vidare bearbetning då det kommer vara av betydelse även i framtiden.

Förord

Detta examensarbete, skrivet vid fastighetsvetenskapliga institutionen vid Lunds Tekniska Högskolan, utgör det sista momentet i min civilingenjörsutbildning med inriktning mot lantmäteri. Arbetet har skrivits under sommaren 2010 och omfattar 30 högskolepoäng.

Idén till arbetet har sitt ursprung från Ingemar Arvidsson på Lantmäteriet i Kristianstad, i samråd med Bertil Svensson på Jordbruksverkets vattenenhet i Alnarp.

Ett stort tack till alla som har ställt upp på intervjuer inför arbetet samt alla som engagerat sig under examensarbetets gång med synpunkter och förslag. Tack till de bönder som tagit emot mig i sina hem och svarat på mina frågor och engagerat sig i ämnet. Även ett stort tack till Jönköpings Lantmäterikontor som låtit mig sitta på kontoret och som stöttat mig under resans gång.

Ett särskilt tack vill jag rikta till Ingemar Arvidsson, Bertil Svensson, Eije Sjödin och Fredrik Warnquist för era kommentarer.

Jönköping, augusti 2010.

Karin Irestål

Innehåll

1 Inledning	19
1.1 Bakgrund.....	19
1.2 Syfte och mål	20
1.3 Metod.....	20
1.4 Avgränsningar.....	21
1.5 Källkritik	21
1.6 Målgrupp.....	21
1.7 Disposition	22
2 Historik	23
2.1 Vattenlagen	23
2.1.1 Allmänt om lagen.....	23
2.2 Bestämmelser i vattenlagen	24
2.2.1 Tillåtlighet.....	24
2.2.2 Tillståndsplikt.....	24
2.2.3 Särskilda bestämmelser om markavvattning i vattenlagen	25
2.2.4 Kombinerade företag.....	26
2.2.5 Markavvattning och vägföretag	26
2.3 Förvaltning av vattenrättsliga samfälligheter.....	27
2.3.1 Allmänt om förvaltning	27
2.3.2 Förvaltningsformer.....	27
2.3.3 Styrelse.....	29
2.4 Tvångsrätt	30
2.5 Ersättning	30
2.5.1 Allmänna bestämmelser	30
2.5.2 Inlösen	30
2.5.3 Utrivning	31
2.5.4 Omprövning	31
2.6 Större vattenföretag - särskilda bestämmelser	31
2.6.1 Regeringens prövningsrätt.....	31
2.6.2 Förberedelser av större vattenföretag.....	31
2.7 Prövning av markavvattningsföretag	32
2.7.1 Allmänna bestämmelser	32
2.7.2 Handläggning	33
2.7.3 Tillståndsbeslut	35
2.7.4 Överklagande till vattendomstol	35
2.8 Prövning av vattenmål	36
2.8.1 Allmänna bestämmelser	36
2.8.2 Bestämmelser om vattendomstol	36
2.8.3 Bestämmelser om vattenöverdomstolen.....	36
2.8.4 Vattenmål	36
2.8.5 Förfarandet vid vattendomstolen.....	37
2.8.6 Rättegången i vattenöverdomstol	39
2.8.7 Rättegången i Högsta domstol.....	39

2.9 Tillståndsgiltighet och omprövning	39
2.9.1 Verkan av domar i ansökningsmål	39
2.9.2 Verkan av beslut efter förrättning	39
2.9.3 Ändrade förhållande i samfälligheter	40
2.9.4 Oförutsedda skador	40
2.10 Tillsyn	40
2.11 Kostnadsbestämmelser	41
2.11.1 Rättegångskostnader vid domstol	41
2.11.2 Förrättningskostnader	42
2.12 Slutbestämmelser	42
3 Införandet av miljöbalken	45
3.1 Miljöbalken uppkomst	45
3.1.1 Skälen till miljöbalken	45
3.1.2 Vattenlagen integrerad i miljöbalken	45
3.1.3 Hela eller delar av vattenlagen	46
3.1.4 Miljödomstolar	46
3.2 Uttalanden kring införandet av miljöbalken	47
3.2.1 Allmänt om uttalande	47
3.2.2 Lagrådet om integrationen av vattenlagen	47
3.2.3 Lagrådet om hela eller delar av vattenlagen i miljöbalken	47
3.2.4 Lantmäteriverkets åsikt om borttagandet av förrättningsförfarandet	48
4 Dagens lagstiftning - Miljöbalken	49
4.1 Miljöbalken	49
4.1.1 Allmänt om lagen	49
4.2 Bestämmelser i miljöbalken	49
4.2.1 Särskilda förutsättningar för vattenverksamhet	49
4.2.2 Tillåtlighet	50
4.2.3 Tillståndsplikt	50
4.2.4 Kombinerade företag	51
4.2.5 Markavvattning och vägföretag	51
4.3 Lag med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet	52
4.3.1 Allmänt om lag med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet	52
4.3.2 Rådighet över vatten	52
4.3.3 Vattenrättsliga samfälligheter	53
4.4 Förvaltning	53
4.4.1 Förvaltningsformer	53
4.4.2 Styrelse	53
4.5 Tvångsrätt	54
4.6 Ersättning	54
4.6.1 Allmänna bestämmelser	54
4.6.2 Inlösen	54
4.6.3 Utrivning	54
4.6.4 Omprövning	55
4.7 Större markavvattningsföretag	55

4.7.1 Regeringens prövningsrätt.....	55
4.7.2 Förberedelser av större markavvattningsföretag	55
4.8 Prövning markavvattningsföretag	56
4.8.1 Prövning av markavvattningsföretag	56
4.8.2 Tillståndsbeslut	57
4.8.3 Överklagande till miljödomstol.....	57
4.8.4 Markavvattningssakkunnig	58
4.9 Prövning av mål och ärenden.....	58
4.9.1 Prövningsmyndigheter	58
4.9.2 Bestämmelser om miljödomstol.....	59
4.9.3 Bestämmelser om miljööverdomstolen.....	59
4.9.4 Vattenmål	59
4.9.5 Förfarandet vid miljödomstol.....	59
4.9.6 Rättegången i miljööverdomstol	60
4.9.7 Rättegången i Högsta domstol.....	60
4.10 Tillstånds giltighet och omprövning	61
4.10.1 Allmänt om tillstånds giltighet och omprövning.....	61
4.10.2 Verkan av domar i ansökningsmål	61
4.10.3 Ändrade förhållande i samfälligheter	61
4.10.4 Oförutsedda skador	62
4.11 Tillsyn	62
4.12 Kostnadsbestämmelser.....	62
4.12.1 Rättegångskostnader vid domstol.....	62
4.12.2 Kostnader för tillståndsprövning	63
4.13 Övriga bestämmelser	63
4.14 Andra aspekter på lagstiftning kring markavvattning	63
4.14.1 Skadeståndsansvaret.....	63
4.14.2 Rensning och underhåll.....	64
4.14.3 Dokumentation	65
4.15 Övrig lagstiftning av betydelse för markavvattning	66
4.15.1 Plan- och bygglagen.....	66
4.15.2 Kulturminneslagen	68
4.15.3 Förordning om verksamhetsutövares egenkontroll	68
5 Jämförelse av vattenlagen och miljöbalken.....	69
5.1 De stora skillnaderna mellan vattenlagen och miljöbalken.....	69
5.1.1 Allmänt om skillnaderna	69
5.1.2 Processuella skillnader	69
5.1.3 Sakägarbegreppet	71
5.1.4 Rättegångskostnader	72
5.1.5 Miljökonsekvensbeskrivning	73
5.1.6 Samrådsplikt.....	73
5.1.7 Egenkontroll.....	73
5.1.8 Regeringens tillåtighets prövning	74
5.1.9 Tillämpning av miljöbalken	74

6 Frågeställningar	75
6.1 Allmänt om frågeställningarna	75
6.2 Hårdgjorda ytor med hög vattenavrinning	75
6.3 Fastighetsbildningsåtgärders koppling till markavvattningsföretagen.....	75
6.4 Exploatering och planläggning	76
6.5 Avloppsvatten	77
6.6 Upplysning vid försäljning – marknadsvärde	77
6.7 Dokumentation.....	78
7 Resultat	79
7.1 Företag 1	79
7.2 Företag 2	81
7.3 Företag 3	83
7.4 Sammanställning - markavvattningsföretagens problem och attityder	85
7.4.1 Allmänna problem för markavvattningsföretagen	85
7.4.2 Hårdgjorda ytor med hög vattenavrinning	86
7.4.3 Exploatering och planläggning.....	86
7.4.4 Avloppsvatten	87
7.4.5 Förändring i fastighetsindelningen.....	87
7.4.6 Upplysning vid försäljning – marknadsvärde	88
7.4.7 Dokumentation.....	88
7.4.8 Kostnader	89
7.4.9 Tid	90
7.4.10 Underhåll.....	91
7.4.11 Skadeståndsansvaret.....	91
7.4.12 Styrelse.....	92
7.4.13 Omprövning och fastställelse	93
7.4.14 Dagens lagstiftning jämfört med äldre	94
8 Förslag på förändringar	95
8.1 Allmänt om förslagen	95
8.2 Hårdgjorda ytor.....	95
8.3 Nyexploatering och planläggning	95
8.4 Avledande av avloppsvatten	97
8.5 Fastighetbildningsåtgärder och markavvattningsföretagen.....	97
8.6 Upplysning.....	98
8.7 Dokumentationen.....	99
8.8 Utbildning	100
8.9 Kostnader.....	101
8.10 Tid.....	102
8.11 Myndigheter.....	102
8.12 Skadestånd	103
8.13 Styrelse.....	103
8.14 Omprövning och fastställelse.....	104
8.15 Gemensamhetsanläggning och ajourhållning av ändrade förhållanden.....	105
8.16 Markavvattningssakkunnigas placering	107

8.17 Miljöprocessutredning av vattenverksamheten.....	108
9 Åtgärder.....	113
9.1 Allmänt om åtgärderna	113
9.2 Ökad kunskapsnivå.....	113
9.3 Införande av förrättningsförfarande.....	113
10 Diskussion.....	115
11 Analys och slutsats.....	119
12 Källförteckning.....	121
12.1 Myndighetsrapporter med mera.....	121
12.2 Offentligt tryck.....	121
12.3 Litteratur.....	121
12.4 Muntliga källor.....	121
12.5 Elektroniska källor.....	122
12.6 Övrigt.....	122
Bilaga 1.....	123

Förkortningar

Lagar och förordningar

AL Anläggningslagen (1973:1149)
Byggningsbalk (1736:0123 1)
Dikningslag (av 1879) (upphävd)
Domstolsverkets författningssamling DVFS 1998:14 (Domstolsverkets föreskrifter om miljöboken)
ExL Expropriationslagen (1972:719)
FBL Fastighetsbildningslagen (1970:988)
FVV Förordning (1998:1388) om vattenverksamhet m.m.
JB Jordabalken (1970:994)
KML Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.
LBJ Lagen (1995:1649) om byggande av järnvägar,
LSV Lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet
MB Miljöbalken (1998:808), som trädde i kraft den 1/1 1999
PBL Plan- och bygglagen (1987:10)
SFL Lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter
VL 1983 års vattenlag (1983:291), som trädde i kraft den 1/1 1984. (upphävd)
ÄVL 1918 års vattenlag (1918:523), som trädde i kraft den 1/1 1919. ”Äldre vattenlagen”(upphävd)

Domstolar

MD Miljödomstolen
MÖD Miljööverdomstolen
HD Högsta domstolen
VD Vattendomstolen
VÖD Vattenöverdomstolen

1 Inledning

I det inledande kapitlet beskrivs bakgrunden till arbetet, vilket ska ge läsaren en förståelse för ämnet. Sedan presenteras syftet, avgränsningar, källkritik och vilken målgrupp som arbetet riktar in sig på och till sist redovisas arbetets disposition.

1.1 Bakgrund

Markavvattning är de åtgärder som utförs för att avlägsna oönskat vatten eller för att skydda sig mot vatten. En åtgärd är enbart markavvattning om syftet är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för ett visst ändamål¹. Den juridiska definitionen finns i miljöbalken.

MB 11 kap 2§:

[...]4. åtgärder som utförs för att avvattna mark, när det inte är fråga om avledande av avloppsvatten, eller som utförs för att sänka eller tappa ur ett vattenområde eller för att skydda mot vatten, när syftet med åtgärden är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål (markavvattning).

Markavvattning och dess innebörd är viktig inte bara för de deltagande i samfälligheten, som förvaltar markavvattningen, utan även för allmänheten. Få människor har kunskap och vetskap om vad markavvattning i sin helhet innebär eller vilka konsekvenser som väl- eller icke välfungerade markavvattningsföretag kan leda till för bland annat en lantbrukare.

För markavvattningsförvaltning bildas samfälligheter, så kallade markavvattningsföretag eller dikningsföretag. I en samfällighet fördelas nyttan av markavvattningen med hjälp av båtnadsområden som sedan ger upphov till andelstal. Då åtgärder utförs för att öka dräneringen inom området ska detta betalas av de deltagande i markavvattningsföretaget utifrån det andelstal som de blivit fördelade, alltså utifrån den nytta de har av dräneringen.

Markavvattningsföretagen påverkas på olika sätt när bland annat fastighetsbildningsåtgärder sker, då exempelvis båtnadsområden delas mellan fler fastigheter än vid ursprunget. Detta leder till svårigheter vad gäller utdebitering då ägandeförhållanden inte överensstämmer med andelstalen. Vidare kan problem uppkomma vid bland annat avledande av avloppsvatten, väggroppar som byggs genom markavvattningsföretag samt vid nyexploatering av bostads- och industriområden.

Sammantaget leder detta till att markavvattningen idag på många håll bedrivs under knackliga förhållanden med dåligt uppdaterade markavvattningsföretag, där

¹ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009

information och gången till att fastställa nya omständigheter genom en omprövning, såsom deltagare och andelstal, blir en lång och ofta dyrbar process.

År 1983 ersattes 1918 års dikningslag som reglerade markavvattning med vattenlagen. Vattenlagen integrerades i miljöbalken år 1998 och de delar som var av teknisk karaktär placerades i lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet och idag är det dessa två lagar som reglerar markavvattningen.

Arbetet tar upp de problem som lagstiftningen ger upphov till och jämför i viss omfattning hur tidigare lagstiftning har behandlat problemen. För att konkretisera de faktiska problem som finns har ett antal olika markavvattningsföretag studerats och de ligger till grund för den probleminventering som arbetet mynnat ut i.

1.2 Syfte och mål

Det övergripande syftet med examensarbetet är att visa på de problem som dagens lagstiftning, vad gäller markavvattningsföretag, innehåller och leder till. Genom att studera dagens lagstiftning samt äldre lagstiftning kring markavvattningsföretag kan skillnader påvisas. För att tydliggöra och förankra problemen har en studie av några markavvattningsföretag genomförts och ur den har en probleminventering presenterats.

Studien syftar till att besvara följande frågor:

- Vilka problem leder lagstiftningen kring markavvattningsföretagen till?
- Hur fungerar markavvattningsföretag och vilka problem står de inför?
- Hur kan problemen kring markavvattningsföretag, med avseende på lagstiftning och verkliga förhållande, avhjälpas?

1.3 Metod

Litteraturstudier

En litteraturstudie har gjorts i syfte att hitta det material som finns på området och huvuddelen av denna har varit att ta reda på hur regelverket kring ämnet är uppbyggt. Då markavvattning inte är ett välomskrivet ämne utgör stor del av litteraturen av lagtext och handböcker och kommentarer kring hur lagtexten ska tolkas och tillämpas. För att vidga vyerna och kunskapen kring ämnet har intervjuer med markavvattningssakkunniga samt deltagare i markavvattningsföretag varit till stor hjälp.

Intervjuer

Stor del av materialet inför arbetet kommer från intervjuer med deltagare i markavvattningsföretag, markavvattningssakkunnig samt andra inlästa på ämnet. Intervjuer har genomförts då det finns lite material inom ämnet att tillgå och de intervjuade är de som har mest kunskap inom ämnet och verksamheten.

Fallstudier

För att visa på de faktiska problem som markavvattningen i Sverige står inför och är mitt i, har några markavvattningsföretag i Skåne studerats. Genom studien av dessa har en probleminventering framkommit. Vidare har studien av markavvattningsföretagen visat på de brister och fallgropar som dagens lagstiftning, miljöbalken, innehåller.

1.4 Avgränsningar

Markavvattning är ett stort ämne och en avgränsning behövs. Fokus på arbetet kommer vara att visa på regelverket för markavvattningsföretag med dagens lagstiftning, miljöbalken, kontra tidigare lagstiftning, vattenlagen. Även en probleminventering av de faktiska problemen som finns i de markavvattningsföretag som inventeras utgör en stor del av arbetet.

Markavvattning sker i stora delar av Sverige men de markavvattningsföretag som arbetet presenterar är markavvattningsföretag som är aktiva och inaktiva i Skåne, detta då det är främst i Skåne och Mälardalen som de stora markavvattningsföretagen med problem återfinns.

Avgränsning kommer ske på så sätt att i så liten utsträckning som möjligt upprepa de delar som berörs i examensarbetet *Markavvattning vid fastighetsbildning av Daniel Löwgren*. Detta innebär att en studie av hur markavvattningsföretagen fungerar rent tekniskt samt hur markavvattningsföretagen påverkas av fastighetsbildningsåtgärder till stora delar lämnas åt sidan då detta är beskrivet grundligt i Löwgrems arbete.

1.5 Källkritik

Inom ämnet markavvattning finns inte mycket information tillgänglig. Litteraturen är till stor del lagtext, kommentarer på dessa, propositioner och annat lagstiftningsrelaterade material. Utöver detta består källorna till studien främst av intervjuer med sakkunniga inom ämnet och en undersökning, också genom intervju, med deltagare i markavvattningsföretag. Dessutom har äldre lagtext och dagens lagtext kring ämnet studerats och tolkats.

Då markavvattning är komplext och mycket av informationen kommer från intervjuer med dels deltagare i markavvattning och med konsulter som jobbar med markavvattningsfrågor är det möjligt att innehållet inte är helt objektivt. Detta är viktigt att ha i åtanke då ämnet studeras.

1.6 Målgrupp

Studien riktar sig till dem som är intresserade av markavvattningsföretag, lagstiftning och problematik kring detta, däribland Lantmäteriet, Jordbruksverkets vattenenhet och andra inblandade i markavvattningsföretag. Därutöver kan den tillgodogöras av personer med teknisk och juridisk bakgrund, eftersom lagstiftning kring markavvattningsföretagen förklaras och diskuteras.

1.7 Disposition

Kapitel 1 – Inledning: I det inledande kapitlet beskrivs bakgrunden till studien, vilket skall ge läsaren förståelse för ämnet. Därefter presenteras syftet varefter avgränsningar, källkritik och den målgrupp som studien riktar sig mot redovisas. Slutligen redogörs rapportens disposition.

Kapitel 2 – Vattenlagen – tidigare lagstiftning: Kapitlet förklarar den tidigare lagstiftningen, vattenlagen, som gällde för vattenföretagen.

Kapitel 3 – Införandet av miljöbalken: Kapitlet redogör för skälen till miljöbalkens uppkomst och även några av de kommentarer som remissinstanser ingett vad gäller lagstiftningen kring markavvattningsföretag i miljöbalken.

Kapitel 4 – Miljöbalken – dagens lagstiftning: Kapitlet behandlar de bestämmelser som miljöbalken tar upp vad gäller markavvattningsföretag.

Kapitel 5 – Jämförelse av vattenlagen och miljöbalken: I kapitlet beskrivs de största skillnaderna med dagens lagstiftning kring markavvattningsföretag jämfört med vattenlagen.

Kapitel 6– Frågeställningar: Kapitlet behandlar de frågeställningar som studien av lagstiftning och material kring markavvattning gett upphov till.

Kapitel 7 – Resultat: I kapitlet nedan beskrivs de markavvattningsföretag som har inventerats och studerats. Underlaget till avsnittet är baserat på intervjuer som gjorts med deltagare eller företrädare för respektive markavvattningsföretag. Utifrån intervjuerna har de problem och frågeställningar som markavvattningsföretagen står inför samt de svårigheter som lagstiftningen har och har haft på dessa markavvattningföretag sammanställts.

Kapitel 8 – Förslag på förändringar: Avsnitten omfattar förslag på förändringar för varje enskilt problem som har identifierats vid probleminventeringen av markavvattningsföretagen.

Kapitel 9 - Åtgärder: Avsnittet kopplar samman de förslag som avsnitt 8 *Förslag på förändringar* redovisar och två åtgärder presenteras.

Kapitel 10 – Diskussion: I avsnitten förs en diskussion kring det som studien resulterat i.

Kapitel 11 – Analys och slutsats: Avsnittet behandlar de analyser och slutsatser som examensarbetet har kommit fram till.

Kapitel 12 – Källförteckning

2 Historik

Kapitlet förklarar den tidigare lagstiftningen, vattenlagen, som gällde för vattenföretagen.

2.1 Vattenlagen

2.1.1 Allmänt om lagen

Vattenlagen (1983:291), VL, trädde i kraft år 1983 och ersatte den dåvarande vattenlagen från år 1918, 1918 års vattenlag (1918:523), ÄVL. Dikningslagens bestämmelser om markavvattning kom ur byggningsbalken (1736:0123 1). Huvuddelen av de vattenrättsliga bestämmelserna som fanns i dikningslagen och andra förordningar som gällde vatten sammanfördes men ändringar utav innehållet till att bli 1918 års vattenlag².

Under åren som gick gjordes ändringar och kompletteringar i lagen då den bedömdes innehålla vissa brister och år 1968 tillsattes en vattenlagsutredning för att göra en översyn av lagstiftningen. Syftet med utredningen var att se till att det fanns lagregler som gjorde det möjligt att lättare anpassa vattenföretag till samhällsplaneringen. Detta var början på en lång process fram till en ny vattenlag som trädde i kraft år 1984 efter flertalet remissvändor³. Parallellt med VL prövades vattenföretagen mot även andra lagstiftningar som berörde bland annat miljön såsom miljöskyddslagen, naturresurslagen och naturvårdslagen.

I VL, 1 kapitel 3§ 4 punkt framgick vad som utgjorde ett vattenföretag och där omfattades avvattning av mark.

[...] 4. åtgärder som utförs för att avvattna mark, när fråga inte är om avledande av avloppsvatten, för att sänka eller tappa ur en sjö eller för att skydda mot vatten, när syftet med åtgärden är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål.

Viktigt att poängtera är att det var effekten av åtgärden som skulle vara varaktig. Paragrafen är viktig i det avseende att i VL tillämpas lagen olika på olika typer av vattenföretag men också i det avseende att den avgränsar olika vattenföretag från varandra. Förutsättning för att få utföra markavvattning enligt VL var att rådighet över vattnet som skulle ingå i vattenföretaget fanns⁴.

² Strömberg, R. 1984 s. 13

³ Strömberg, R. 1984 s. 14

⁴ VL 2 kap. 1§

2.2 Bestämmelser i vattenlagen

2.2.1 Tillåtlighet

Ett av huvudsyftena med VL var att kunna göra en bedömning av vattenföretagens lämplighet så att de skulle passa in i samhällsplaneringen i stort. För att kunna göra denna bedömning möjlig innehöll VL omfattade regler om tillåtlighet. De allmänna förutsättningarna som krävdes för vattenföretag i VL hjälpte till för att undvika och förhindra felaktiga eller olämpliga lokaliseringar⁵. I bedömningen för tillåtlighet av de större vattenföretagen jämfördes vattenföretag i förhållande till andra långsiktiga samhällsintressen såsom trafikpolitiska, regionalpolitiska, energipolitiska med flera⁶.

Ett vattenföretag fick endast komma till stånd om fördelarna från allmän och enskild synpunkt av vattenföretaget övervägde de kostnader samt skador och olägenheter som uppkom, båtnadsvillkoret⁷. Paragrafen hindrade att icke samhällsekonomiska vattenföretag uppkom. Viktigt vid en tillåtlighetsprövning enligt VL var att ta hänsyn till andra vattenföretag som kunde antas behövas för att vattenföretag skulle kunna utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt⁸. För att kunna göra en rätt och riktig bedömning togs enbart de vattenföretag som hade omedelbart samband med det tillkommande vattenföretaget med i bedömningen.

Utförandet av ett vattenföretag som fått tillåtlighet skulle gå till på ett sådant sätt att omfattningen och ändamålet uppfylldes utan oskälig kostnad och med minsta intrång och olägenheten för motstående allmänna och enskilda intressen⁹. Vidare skulle vattenföretag utföras sådant att det inte försvårade för eventuella kommande andra vattenföretag eller avloppsföretag i omgivningen¹⁰.

2.2.2 Tillståndsplikt

I VL:s fjärde kapitel återfinns de bestämmelser om i vilka fall då tillståndsplikt är en skyldighet för vattenföretag. Tillståndet kunde sökas antingen hos vattendomstolen, VD, eller hos förrättningsman. I förhållande till ÄVL skärptes tillståndsplikten främst för att kunna kontrollera att det ifrågasatta vattenföretaget stämde överens med gällande markanvändningsplan och allmänna planeringssynpunkter¹¹.

I tillståndsprövningsprocessen klargjordes också vilka rättigheter och skyldigheter som vattenföretaget hade. I och med att en tillståndsprövning kostade pengar och tog tid så undantogs vissa vattenföretag i VL detta. Dessa vattenföretag var de som uppenbart

⁵ Dessa allmänna förutsättningar återfinns i VL 3 kap. 1§

⁶ Strömberg, R. 1984 s. 49

⁷ VL 3 kap. 4§

⁸ VL 3 kap. 5§

⁹ VL 3 kap. 7§

¹⁰ Strömberg, R. 1984 s. 62

¹¹ Strömberg, R. 1984 s. 69

varken orsakade någon skada på allmänna eller enskilda intressen¹². För rensning krävdes inte tillstånd¹³. Vad som ansågs vara rensning sades i kommentaren till VL vara sådana åtgärder som inte avsåg förändra de rådande förhållandena i ett vattenområde, vidare om rensning se avsnitt 4.14.2 *Rensning och underhåll*. Vid ytterligare dikning inom vattenföretaget krävdes alltid tillstånd¹⁴.

Utfördes ett vattenföretag utan tillstånd skulle företagaren begära prövning av vattenföretagets laglighet¹⁵. Oavsett om vattenföretaget i grund var tillståndspliktigt eller inte så skulle det laglighetsprövas om inte tillstånd söktes¹⁶.

2.2.3 Särskilda bestämmelser om markavvattning i vattenlagen

De ägare av fastigheter som kunde dra nytta av markavvattningen skulle delta i vattenföretaget. Skyldighet att delta i markavvattning, vid annan än dikning, i vattenföretaget förelåg bara om det begärdes av ägare till fastigheter som får mer än hälften av den beräknade nyttan av vattenföretaget¹⁷.

Förrättningsmannen som genomförde förrättningen hade till uppgift att ta ställning till hur vattenföretaget lämpligen skulle anordnas och utformas. Hans uppgift var att utgå ifrån det som den sökande parten begärde. Detta förutsatte att de allmänna tillåtlighetsreglerna i VL:s tredje kapitel inte utgjorde något hinder¹⁸.

Då en vägkropp placerades vid ett vattenföretag kunde väghållaren trots att han inte var ägare av marken anslutas till markavvattningssamfälligheten, under förutsättning att vägen medförde en avsevärd påverkan på vattenföretaget¹⁹. Bestämmelsen avsedde såväl enskilda som allmänna vägar, och om rätten till vägen var genom vägrätt eller rätt genom servitut spelade ingen roll.

För utförande och drift av vattenföretaget utgjorde deltagarna en samfällighet. Det var samfälligheten som förfogade över markavvattningsföretaget och de anläggningar och rättigheter som fanns inom det. Kostnader som uppkom för drift och utförande av vattenföretaget skulle fördelas mellan de deltagande utifrån vad som var skäligt med hänsyn till den nytta var och en av dem hade av vattenföretaget²⁰. Inom ett dikningsföretag kunde det förekomma att utförandet av en viss del av detta var särskilt kostnadskrävande och då kunde avdelningsbildning ske. Detta innebar att de som hade mest nytta av just den sträckan som medförde kostnadsökningen fick betala för den nyttan det medförde. Inom markavvattningssamfälligheten kunde de

¹² VL 4 kap. 2§

¹³ VL 4 kap. 3§

¹⁴ Strömberg, R. 1984 s. 75

¹⁵ VL 4 kap. 5§

¹⁶ Strömberg, R. 1984 s. 76

¹⁷ VL 5 kap. 1§

¹⁸ Strömberg, R. 1984 s. 80

¹⁹ VL 5 kap. 1§

²⁰ VL 5 kap. 3§

deltagande komma överens om en kostnadsfördelning och uppfyllde den vissa förutsättningar kunde denna läggas till grund för tillståndsbeslutet²¹. Skedde en sådan överenskommelse krävdes ett godkännande av panthavare på fastigheter inom vattenföretaget, då de måste bevaka förrättningen så att inte säkerheten äventyrades genom att fastighetsägaren tilldelades ett större kostnadsansvar än nytta²².

2.2.4 Kombinerade företag

För kombinerade företag, vilket innebar att gemensamma ledningar kunde användas för både avledande av avloppsvatten och markavvattning fanns vissa bestämmelser i VL. Dessa bestämmelser gällde enbart avledande av avloppsvatten till ledningar för markavvattning och inte utnyttjande av avloppsledningar för markavvattning, vilket tidigare lagstiftning, ÄVL, gällde²³.

Om ledningar inom ett markavvattningsföretag med väsentlig fördel kunde användas för att avleda avloppsvatten från en fastighet skulle ägaren av denna fastighet delta i vattenföretaget om han själv eller sökande till markavvattningsföretaget begärde det. Detta gällde även vid avledande av avloppsvatten från verksamhetsområde för en allmän vatten- och avloppsanläggning och vad som tidigare sagts om deltagande i företaget gällde även för huvudmannen av anläggningen²⁴.

Uppkom det fråga om anslutning till vattenföretaget efter det att samfälligheten för markavvattning redan bildats kunde frågan prövas enligt omprövning²⁵. Träffades en överenskommelse om anslutning kunde denna fastställas av VD²⁶. De kostnader för utförande och drift som uppkom skulle då fördelas mellan markavvattningsintresset och avloppsintresset med hänsyn till mängden och beskaffenheten av det vattnet som tillfördes ledningen men även till vad som ansågs skäligt med hänsyn till intressenternas nytta av ledningen²⁷.

2.2.5 Markavvattning och vägföretag

Reglerna för utförande och bekostande av vattenavlopp för markavvattning genom vägar och banvallar i VL överensstämde i huvudsak med ÄVL:s bestämmelser. Vad VL uttryckte kring vägar gällde såväl enskilda som allmänna vägar²⁸. Bestämmelserna innebar att en väghållare själv fick utföra åtgärden om han ville och om det inte var oskäligt även stå för kostnaden för att uppnå en avvattning på 1,2

²¹ VL 5 kap. 3§

²² Strömberg, R. 1984 s. 87

²³ Strömberg, R. 1984 s. 89

²⁴ VL 5 kap. 5§

²⁵ VL 15 kap. 15§ 2 st.

²⁶ VL 15 kap. 16§

²⁷ VL 5 kap. 6§

²⁸ Strömberg, R. 1984 s. 91

meters djup, under markytan²⁹. Blev kostnaden oskäligen för väghållaren att hålla så fick markavvattningsföretagen bära kostnadsansvaret.

VL:s bestämmelser om vägbygge eller ändring av en väg sa att en markägare kunde begära att vattenavlopp för framtida markavvattning skulle anordnas genom vägen. Väghållaren skulle då utföra åtgärden om det kunde ske utan men för vägens framtida användning³⁰. Det var i både väghållarens och markägarens intresse att dessa behov aktualiserades tidigt i vägens planeringsskede för att undvika merkostnader och problem. Vad som sades i VL 5 kapitlet 9-11§§, om vattenavlopp genom vägar och banvallar, kunde inte åberopas mot en domstolsdom eller en förrättningsdom om de inte tidigare berörts, då de är dispositiva³¹.

2.3 Förvaltning av vattenrättsliga samfälligheter

2.3.1 Allmänt om förvaltning

Vattenföretag utgjordes ofta av en sammanslutning av flera fastigheter för vilka utförandet och drift förvaltades bäst genom en samfällighet. Förvaltningen av vattenföretag skedde genom lagen (1973:1152) om förvaltning av samfälligheter, SFL. En samfällighet för vattenverksamhet hade ofta en större deltagarkrets än övriga samfälligheter som omfattades av lagen³². I en markavvattningssamfällighet som bildades enligt LFS kunde en väghållare som inte var fastighetsägare delta³³. Vidare kunde även de som avledde sitt avloppsvatten till vattenföretaget samt ägare av byggnader eller andra anläggningar på ofri grund delta³⁴.

2.3.2 Förvaltningsformer

Förvaltningen av en vattenrättslig samfällighet kunde ske i två olika former, delägarförvaltning eller föreningsförvaltning. Delägarförvaltning var den enklaste formen och var utformad för samfälligheter med få deltagare och åtgärdsinsatser. Vid förvaltning med många deltagare och åtgärdsinsatser antogs istället föreningsförvaltning. Vid föreningsförvaltning skedde förvaltningen av en juridisk person, vilket utgjorde samfällighetsföreningen³⁵.

Delägarförvaltning

Delägarförvaltning skedde i de fall då ingen samfällighetsförening bildats. Denna typ av förvaltning skedde direkt av delägarna och det var dessa som fick vara med och

²⁹ VL 5 kap. 9§, Detta är det enda stället i lagen där 1,2 meters djup, vilket är fullt dränerad mark, nämns.

³⁰ VL 5 kap. 11§

³¹ Strömberg, R. 1984 s. 93, Dispositiv betyder ej tvingade

³² Strömberg, R. 1984 s. 111

³³ VL 5 kap. 1§ 2 st.

³⁴ VL 5 kap. 5§ och 7§

³⁵ Strömberg, R. 1984 s. 112

besluta i gemensamma frågor. Delägarförvaltning krävde full enighet i beslut, vilket betydde att överröstning genom majoritet inte var genomförbart³⁶.

Förvaltningen av vattenföretaget kunde ske genom att en syssloman förordnades, vilket krävde fullmakt från alla deltagare i vattenföretaget. Kunde delägarna inte komma överens i någon fråga kunde ett delägarsammanträde hållas, normalt var då någon från lantmäterimyndigheten sammanträdesledare. De beslut som fattades vid ett delägarsammanträde var bindande för alla delägare men förändrade inte förvaltningsformen³⁷. Vid ett sådant möte skedde omröstning i frågor efter huvudtal, varje delägare hade då en röst. Var frågan av ekonomisk karaktär utgick omröstning från andelstal, detta krävde att någon begärde det annars skedde det genom huvudtal. I ett sådant fall fick ingens andelstal överstiga 1/5 av det sammanlagda röstetalet³⁸.

Föreningsförvaltning

I föreningsförvaltning utgjorde samfällighetsförening en juridisk person vilket innebar att föreningen självständigt kunde företräda alla deltagarna, ikläda sig skyldigheter och förvärva rättigheter. Vid fastighetsköp blev den nya fastighetsägaren automatiskt medlem i föreningen.

Samfälligheten hade till syfte att vidta de åtgärder som krävdes för samfällighetens fortsatta ändamålsenliga användning³⁹. Förvaltningen skulle ske så att den tillgodosåg medlemmarnas gemensamma bästa i den omfattning som var skälig med hänsyn till varje enskild medlems intresse⁴⁰.

Bildandet av samfälligheten vid föreningsförvaltning

Vid förrättningen där samfälligheten bildades skulle dess ändamål framgå. Bildandet av samfälligheten skedde vid ett sammanträde där stadgar antogs och styrelse utsågs. Enligt VL skulle initiativ till bildandet tas av någon delägare genom att han begärde att VD förordnade någon att hålla i sammanträdet alternativt kunde föreningen bildas omedelbart i anslutning till markavvattningsförrättningen och då höll förrättningsmannen i sammanträdet⁴¹. Förutsättning för bildandet av samfälligheten var att den var av väsentlig betydelse ur allmän synpunkt. Enligt VL var samfälligheten tvungen att vara registrerade i samfällighetsföreningsregistret, vilket hölls av länsstyrelsen, innan de kunde förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter⁴².

Samfällighetens uppgifter

En förening hade ofta kostnader för administration, drift och underhåll och dessa skulle täckas av medel från föreningens medlemmar. Pengarna kom föreningen

³⁶ SFL 6§

³⁷ SFL 7§

³⁸ SFL 12§

³⁹ Österberg, T. 2007, s. 24

⁴⁰ SFL 19§

⁴¹ Svensson, B. intervju 2010-06-04

⁴² Strömberg, R. 1984 s. 114

tillhanda genom uttaxering, vilken grundades på deltagarnas andelstal⁴³. Innan en uttaxering kunde ske skulle en utgifts- och inkomststat upprättas, en resultatbudget, vilken krävde godkännande på föreningsstämman för att vara giltig⁴⁴. Ofta brukade styrelsen med staten som underlag upprätta stat- och debiteringslängd parallellt⁴⁵. Debiteringslängden behövde inte godkännas av föreningsstämman. Det räckte att de hade godkänt staten, i vissa fall lades båda fram på föreningsstämman samtidigt⁴⁶. Vile någon väcka talan mot debiteringslängden skulle detta ske i VD. Då en debiterad lät beloppet förfalla kunde styrelsen vända sig direkt till kronofogden för att få det utmätt⁴⁷.

Reglerna för omröstning i föreningsförvaltning var de samma som för delägarförvaltning, se avsnittet *Delägarförvaltning* under 2.3.2 *Förvaltningsformer*.

2.3.3 Styrelse

En viktig uppgift som styrelsen hade för samfälligheten var att ha ordning på föreningens ekonomi. De hade också till uppgift att föra medlemsförteckning. I den skulle framgå vem som var ägare, hur många fastigheter som ägaren innehade samt dess förteckningar⁴⁸. Samfällighetens styrelse skulle sköta den löpande förvaltningen och verkställa de beslut som föreningsstämman hade fattat⁴⁹. Samfällighetens styrelse hade rätt att företräda föreningen gentemot tredje man⁵⁰.

Styrelsen hade dessutom till uppgift att anmäla byte av ledamöter till länsstyrelsen, då de var ansvariga för samfällighetsregistret⁵¹. Om flertalet styrelseledamöter avgått eller var förhindrade på grund av exempelvis sjukdom och föreningen inte var beslutsför kunde länsstyrelsen förordna en syssloman in i styrelsen. Länsstyrelsen kunde endast förordna en syssloman i de fall då de ansåg att det verkligen var behövligt. Fanns inga andra styrelseledamöter hade sysslomannen ensam till uppgift att sköta förening tills han upprättade en beslutsför styrelse⁵². Arvodet som skulle utgå till sysslomannen fastställdes av länsstyrelsen och samfällighetsföreningen var de betalningsansvariga⁵³.

⁴³ SFL 40§

⁴⁴ SFL 41§

⁴⁵ SFL 42§

⁴⁶ Österberg, T. 2007 s. 68

⁴⁷ SFL 46§

⁴⁸ Österberg, T. 2007 s. 35

⁴⁹ Föreningsstämman var samfällighetens beslutande organ. Det var på stämman som de grundläggande besluten som rörde förvaltningen fattades av medlemmarna, SFL 47§.

⁵⁰ SFL 37§

⁵¹ LSV 39§

⁵² Österberg, T. 2007 s. 39

⁵³ LSV 33§

2.4 Tvångsrätt

Enligt VL kunde rätt ges, om ett vattenföretag utfördes eller skulle utföras, till att utföra anläggningar eller andra åtgärder som var nödvändiga för markavvattning på en fastighet. Detta gällde i de fall då åtgärden behövdes för att förebygga eller minska skadan på fastigheten⁵⁴. Framst gällde detta vid markavvattningsföretag för att motverka föroreningar genom avloppsvatten och för vattenföretag som genomförde miljövårdande åtgärder. Tvångsrätten uppkom genom beslut i VD eller av förrättningsmannen, då vanligtvis i samband med prövning av frågan om tillstånd till vattenföretaget, och vann sakrättsligt skydd genom beslut av någon av dessa. Tvångsrätten behövde inte skrivas in utan gällde så länge vattenföretaget fanns men kunde förverkas om vattenföretaget förföll, det vill säga förklarades förverkat eller om omprövning av tvångsrätten skedde⁵⁵.

2.5 Ersättning

2.5.1 Allmänna bestämmelser

1 juli år 1974 anpassades de vattenrättsliga ersättningsbestämmelserna till annan fastighetsrättslig lagstiftning då främst expropriationslagen (1972:719), ExL. Anledningen till att hänföra även de vattenrättsliga ersättningsbestämmelserna till ExL var främst för att samordna ersättningsbestämmelserna. I dåvarande lagstiftning, ÄVL, var de allmänna utgångspunkterna för skadereglering densamma som i ExL, det vill säga att den som fått tillstånd att tvångsvis förfoga över någon annans egendom skulle ersätta förmögenhetsförlusten. VL:s ersättningsregler hade sin grund i den expropriationsrättsliga grundsatsen att ingen bör drabbas av förluster på grund av att någon tar hans egendom i anspråk men inte heller få ersättningar för sådant som tillskapats genom insatser från ianspråktagaren eller samhället⁵⁶.

2.5.2 Inlösen

En fastighet eller fastighetsdel som led synnerligt men på grund av ett vattenföretag eller en åtgärd, med tillstånd, kunde lösas in om ägaren begärde det. Den ersättningsskyldige kunde också begära inlösen om det enbart ökade fastighetsägarens ersättning obetydligt⁵⁷. Vid inlösen av hel fastighet skulle löseskilling betalas, motsvarande fastighetens marknadsvärde, och vid del av fastighet skulle intrångsersättning utgå, motsvarande den minskning fastighetens marknadsvärde hade på grund av ingreppet⁵⁸. I lagtext benämndes tre olika typer av ersättning; löseskilling, intrångsersättning och annan ersättning. Annan ersättning täckte sådan skada som uppkom för ägaren på grund av ingreppet.

⁵⁴ VL 8 kap. 1§ 4 punkten

⁵⁵ Strömberg, R. 1984 s. 120

⁵⁶ Strömberg, R. 1984 s. 128

⁵⁷ VL 8 kap. 2§

⁵⁸ VL 8 kap. 4§

2.5.3 Utrivning

Den som fått tillstånd att riva ut en vattenanläggning skulle betala skälig ersättning för de skador på annan egendom som orsakats av bestående ändring av vattenförhållanden men i vissa fall kunde VD jämka ersättningen. Detta skedde då skadan av utrivningen kunde minskas genom att den skadelidande övertog anläggningen, vid denna bedömning måste även hänsyn tas till kostnaden för ett fortsatt underhåll av anläggningen. Sammantaget skulle en jämkning ske i de fall där skadeersättningen avsevärt översteg kostnaden för fortsatt underhåll av anläggningen⁵⁹.

2.5.4 Omprövning

Ersättning vid omprövning kunde utgå till både tillståndshavaren och tredje man. VL beskrev även vidare hur ersättningen skulle beräknas samt vem som skulle betala i olika omprövningsmål. För att ersättning överhuvudtaget skulle utgå vid omprövning krävdes att något av följande uppkom till följd av omprövningen; förlust av vattenmängd, fallhöjd eller inskränkning i regleringsrätten. Ersättningen betalades av den som begärt omprövning.

2.6 Större vattenföretag - särskilda bestämmelser

2.6.1 Regeringens prövningsrätt

Vattenföretag som var av betydande omfattning eller av sådan karaktär att ingripandet kom att bli stort skulle prövas av ett politiskt organ, regeringen, istället för förrättningsmän eller VD, vilka var de normala prövningsmyndigheterna⁶⁰. Inom viss storleksgräns samt inom vissa områden i Sverige skulle regeringen alltid vara prövningsmyndighet för tillåtlighet. Regeringens uppgift var att pröva tillåtligheten och handläggningen av ärendet, övrigt skulle ske i förrättningen eller i VD, vilka var bundna av regeringens beslut.

2.6.2 Förberedelser av större vattenföretag

De vattenföretag som måste upp till regeringsprövning innebar ofta stora ingripande på flera områden, vilket gjorde det viktigt att det i ett tidigt skede var samråd och att de berörda parterna, kommuner, ortsbefolkningen med flera, informerades⁶¹. Detta kunde leda till att motsättningar ofta utjämnades då de berörda var välinformerade och hade getts utrymme att ställa de frågor de vill.

⁵⁹ Strömberg, R. 1984 s. 151

⁶⁰ Strömberg, R. 1984 s. 176

⁶¹ VL 11 kap. 8-11 §§

2.7 Prövning av markavvattningsföretag

2.7.1 Allmänna bestämmelser

VL:s tolfte kapitel behandlade bestämmelser kring förrättningen, vilken var den prövningsform som gällde för markavvattningsföretag. De bestämmelserna som fanns i VL hade sitt ursprung i fastighetsbildningslagen (1970:988), FBL, fjärde kapitlet. Dessa kompletterades med vissa bestämmelser i vattenrättsordningen (1983:788), VF⁶².

Regeringen och den myndighet som de bestämde, länsstyrelsen, var de som förordnade förrättningsmän⁶³. Likt fastighetsbildningsförrättning kunde två gode män delta i förrättningen om förrättningsmannen eller sakägare begärde det och det inte medförde oskäligt dröjsmål⁶⁴. VL skyddade den som sökte om förrättning från att drabbas av att förrättningsmannen anställde någon till sin fördel⁶⁵. Förrättningsmannen hade i fall där det krävdes rätt att i vissa fackliga frågor, som behövde utredas, anlita ett biträde⁶⁶. Denna part blev inte del i förrättningen i annat avseende än att hans utredning skulle framläggas skriftligen eller muntligen vid förrättningssammanträdet. Beslutade förrättningsmannen att en sakkunnig behövdes kunde detta inte överklagas av sakägarna i förrättningen⁶⁷.

En förrättning inleddes med att någon ansökte hos länsstyrelsen om att ett nytt vattenföretag skulle bildas eller att någon skulle delta i ett redan befintligt markavvattningsföretag. Om det uppdragades vid en fastighetsreglering att en markavvattningsförrättning borde genomföras hade lantmäterimyndigheten skyldighet att meddela länsstyrelsen om detta och det var då ägarna som ingick i fastighetsregleringen som ansågs som sökande⁶⁸. Vägghållare med vägrätt, innehavare av byggnader eller anläggningar på ofri grund kunde även delta i markavvattningsföretag och kunde därmed även söka om förrättning. Länsstyrelsens uppgift när ansökan inkommit var att i samförstånd med lantbruksstyrelsen eller skogsvårdsstyrelsen samråda om en lämplig förrättningsman⁶⁹. Innan en förrättningsman utsågs skulle länsstyrelsen besluta om säkerhet från sökande behövde erhållas för förrättningskostnaderna, detta skedde i de fall då den sökandes ekonomiska förhållanden inte var kända⁷⁰.

⁶² Strömberg, R. 1984 s. 185

⁶³ VL 12 kap. 1§

⁶⁴ VL 12 kap. 2§

⁶⁵ VL 12 kap. 5-6§§

⁶⁶ Exempel på fall där detta kunde vara av tillämpligt kunde vara då frågor kring fisket eller värderingsfrågor som krävde särskild fackkunskap dök upp.

⁶⁷ VL 37§ 4 st.

⁶⁸ VL 12 kap. 9§

⁶⁹ VF 4§

⁷⁰ VL 12 kap. 11§

Ansökan skulle vara skriftlig och innehålla vissa uppgifter⁷¹. Uppfyllede inte ansökan kraven hade länsstyrelsen rätt att hjälpa sökande att avhjälpa felet men om felet trots detta inte avhjälpes skulle ansökan avvisas. Någon rätt att avvisa en ansökan från fastighetsbildningsmyndigheten fanns inte⁷².

2.7.2 Handläggning

Under själva handläggandet hade förrättningsmannen till uppgift att utreda de förutsättningar som förelåg för vattenföretaget⁷³. Förrättningsförfarandet skiljde sig från domstolsförfarandet i det avseende att förrättningsmannen inte kunde kalla in sakägare i förrättningen och höra dessa under sanningsförsäkran. I huvudsak var förrättningsmannens uppgift att utreda den påverkan som omständigheter kring vattenföretaget kunde ha på dess tillåtlighet. Ledde utredningen fram till att vattenföretaget inte var tillåtligt skulle förrättningen ställas in men om detta inte var fallet skulle en allmän plan över vattenföretaget utföras och de utredningar som behövdes utarbetas av förrättningsmannen⁷⁴.

Förrättningsmannen hade till uppgift att ex officio utse vilka som var sakägare i förrättningen, i frågan hade sökande en viss utredningsskyldighet⁷⁵. Se avsnitt 5.1.3 *Sakägarbegrepp*. Förrättningsmannen var bunden till att lägga fram yrkanden om vattenföretagets omfattning och då skulle deltagarkretsen prövas med utgångspunkt i framställda yrkanden från sökande⁷⁶. Rådde det tvist om vem som hade äganderätt till fastighet skulle den som innehade fastigheten med äganderättsanspråk företräda fastigheten även om lagfart saknades. De medgivande och godkännande som fastighetsägare gjort var gällande vid försäljning även mot ny fastighetsägare.

Förrättningsmannen hade till uppgift att skriftligt kungöra vattenföretaget. Kungörelsen innebar en kortfattad beskrivning av vattenföretaget och de fastigheter som berördes och i kungörelsen skulle berörda sakägare även kallas till sammanträde. Alla kända sakägare, även berörda kommuner och myndigheter, skulle få kungörelsen hemskickad och denna skulle även införas i ortstidningen för allmänhetens kungörelse. Berörde vattenföretaget fast egendom som var samfällad för flera fastigheter med en känd styrelse skulle kungörelsen skickas till denna⁷⁷. Var vattenföretaget av liten omfattning och det var uppenbart att enbart ett fåtal sakägare blev berörda var kungörelse inte nödvändigt utan då räckte det att de berörda sakägarna underrättades⁷⁸. Förrättningsmannen kunde om det behövdes förordna en

⁷¹ VL 12 kap. 10§

⁷² Strömberg, R. 1984 s. 191

⁷³ Förrättningsmannens utredningsskyldighet

⁷⁴ VL 12 kap. 27§

⁷⁵ Ex officio innebär att någon utför någonting på eget initiativ utan att någon utomstående påkallat utförandet.

⁷⁶ VL 12 kap. 13§

⁷⁷ VL 12 kap. 14§

⁷⁸ VL 12 kap. 15§

aktförvarare och han skulle ha alla handlingar som tillhörde förrättningen tillgängliga⁷⁹.

Fastighetsägare som berördes av vattenföretaget var skyldiga att uppge de servitut, nyttjanderätter eller rätt till elektrisk kraft som hade upplåtits i fastigheten, till förrättningsmannen. Skedde inte detta, utan giltigt skäl, och det uppstod skada på grund av underlåten upplysning blev fastighetsägaren ersättningsskyldig⁸⁰.

Allmänheten i förrättningen representerades av kammarkollegiet men även kommunen kunde föra talan för de allmänna intressen som fanns inom kommunen⁸¹. Dessa två hade även rätt att överklaga förrättningsmannens beslut. Övriga myndigheter såsom länsstyrelser, skogsstyrelsen eller lantbruksstyrelsen var utan överklaganderätt men fick lägga fram sina synpunkter vid samrådet⁸².

Krävdes mer än ett sammanträde skulle förrättningsmannen kalla alla kända sakägare⁸³. Några former för sammanträdet vad gäller utformning och innehåll framgick inte i VL men förrättningsmannen skulle ge sakägarna nödvändiga upplysningar om företaget och förrättningens gång och se till att de fick tillfälle att yttra sig och lägga fram utredningar⁸⁴.

Om förrättningsmannen och gode männen hade skilda meningar gällde vad två av dem ansåg. Var de alla av olika mening vägde förrättningsmannens mening tyngst om det inte var fråga om pengar eller annat som utgjorde mängd. Varje beslut i förrättningen skulle motiveras så att resonemanget tydligt framgick, om det inte ansågs vara överflödigt⁸⁵. De beslut som lästes upp under sammanträdet ansågs som offentliggjorda. De sakägare som inte infunnit sig på sammanträdet behövde inte underrättas om de beslut som fattats med undantag för inställande av förrättningen eller beslut som de kunde överklaga särskilt⁸⁶.

Rätt till att gå in i byggnader, beträda ägor, göra mätningar eller markundersökningar eller jämförliga åtgärder förelåg förrättningsmannen, de gode männen och deras biträden. Den som förde talan, utöver dessa, i förrättningen hade enbart rätt att beträda ägor. Uppkom skador skulle ersättning utgå om yrkan uppkom innan förrättningen avslutades eller ställdes in⁸⁷.

⁷⁹ VL 12 kap. 18§

⁸⁰ VL 12 kap. 19§

⁸¹ VL 12 kap. 20§

⁸² Strömberg, R. 1984 s. 198

⁸³ VL 12 kap. 21§

⁸⁴ Strömberg, R. 1984 s. 198

⁸⁵ VL 12 kap. 23§

⁸⁶ Strömberg, R. 1984 s. 199

⁸⁷ VL 12 kap. 24§

Återkallan

Återkallan av ansökan kunde ske av sökande vid sammanträde eller skriftligen. Hade ingen sakägare fört talan vid förrättningen kunde denna ställas in omedelbart och i annat fall skulle sakägaren som fört talan underrättas om återkallelsen. Begärde ingen sakägare, som underrättats, om återkallelse att förrättningen skulle fortsätta ställdes den in. Ansåg någon sakägare som fört talan i förrättningen att den borde fortsätta, skulle han från och med då anses som sökande. Hade tillståndsbeslut meddelats kunde inte ansökan återkallas hos förrättningsmannen utan då fick sökande gå via VD⁸⁸. En förrättning som inletts efter en anmälan av fastighetsbildningsmyndigheten skulle ställas in om fastighetsregleringen ställdes in. Förrättningen kunde dock fortsätta om sakägare som fört talan vid förrättningen, och varit berättigad att ansöka om denna, begärde att den skulle fortlöpa⁸⁹. Fanns hinder mot vattenföretaget skulle förrättningsmannen så snart som möjligt avbryta förrättningen och besluta om inställande⁹⁰. Hinder kunde vara av olika karaktär, exempelvis vattenföretaget kunde vara otillåtligt eller så var sökande inte behörig att söka om förrättning⁹¹.

2.7.3 Tillståndsbeslut

Förelåg inget hinder mot vattenföretaget skulle förrättningsmannen meddela tillståndsbeslut. Ett tillståndsbeslut skulle innehålla vissa bestämmelser samt de avgörande frågor som uppkommit under förrättningens gång, ersättnings- och delaktighetsfrågor⁹². Om ett beslut av förrättningsmannen innehöll en uppenbar oriktighet skulle förrättningsmannen besluta om rättelse⁹³. Hade överenskommelse om ersättning, även gottgörelse i annat än pengar, träffats fick inget annat än det som avtalats bestämmas⁹⁴. Innan det beslutades om inlösen av en fastighetsdel skulle en karta med beskrivning över området upprättas⁹⁵. Detta då det var viktigt att se hur beslutet påverkade fastighetsindelningen⁹⁶.

2.7.4 Överklagande till vattendomstol

Förrättningsmannens beslut kunde överklagas och detta gällde även de beslut som meddelats i samband med att förrättningen avslutades eller ställdes in⁹⁷. Överklagandet skulle ske hos VD två veckor från den dagen då beslutet meddelats. De som var berättigade att överklaga var sakägare och kammarkollegiet samt kommunen.

⁸⁸ VL 12 kap. 15§

⁸⁹ VL 12 kap. 26§

⁹⁰ VL 12 kap. 27§

⁹¹ Strömberg, R. 1984 s. 203

⁹² VL 12 kap. 31 §, Strömberg, R. 1984 s. 205

⁹³ VL 12 kap. 34§

⁹⁴ VL 12 kap. 32§

⁹⁵ VL 12 kap. 33§

⁹⁶ Strömberg, R. 1984 s. 206

⁹⁷ VL 12 kap. 37§, Strömberg, R. 1984 s. 208

2.8 Prövning av vattenmål

2.8.1 Allmänna bestämmelser

Första domstolen i vattenmål kallades vattendomstol, VD, och regeringen bestämde vilka tingsrätter som skulle vara VD. Nästa instans var Svea hovrätt och där kallades domstolarna vattenöverdomstol, VÖD. Sista och högsta instans för vattenmålen var högsta domstolen, HD⁹⁸.

2.8.2 Bestämmelser om vattendomstol

VD bestod av en ordförande, en teknisk ledamot samt två nämndemän. Begärde ordförande fick ytterligare en teknisk ledamot ingå i domstolen. Det var regeringen eller den myndighet som regeringen bestämde som utsåg ordförande och förordnade teknisk ledamot i VD⁹⁹. Nämndemännen tjänstgjorde efter det att de blivit kallade av VD och vara nämndemän från den del av VD:s domsområde till vilket mål, vattenföretaget, hade närmast anknytning¹⁰⁰.

2.8.3 Bestämmelser om vattenöverdomstolen

I VÖD skulle förutom lagfarna ledamöter finnas vattenrättsråd. Vattenrättsrådet skulle ha teknisk utbildning och erfarenhet av vattenfrågor och blev tillsatt av regeringen. VÖD blev domför med fyra ledamöter och fler än fem ledamöter fick inte delta¹⁰¹. Det fanns mål då inte tekniker behövde delta, detta var mål som var av ren juridisk karaktär¹⁰².

2.8.4 Vattenmål

Vattenmål var ansökningsmål, stämningssmål och förrättningsmål¹⁰³. Ansökningsmål kunde beskrivas som mål där ingen egentlig rättstvist mellan vissa bestämda personer förelåg. Ansökningsmålet riktade sig istället mot en mer obestämd krets men i vissa mål kunde ansökan visserligen riktas mot en eller flera bestämda personer men domstolarnas avgörande hade rättskraft mot tredje man¹⁰⁴.

Ett stämningssmål karakteriserades av att det riktades mot en viss fysisk eller juridisk person och att avgörandet i målet enbart hade rättskraft mellan parterna¹⁰⁵.

⁹⁸ VL 13 kap. 1§

⁹⁹ VL 13 kap. 5§

¹⁰⁰ VL 13 kap. 6 och 8§§

¹⁰¹ VL 13 kap. 11§

¹⁰² Strömberg, R. 1984 s. 216

¹⁰³ VL 13 kap. 12§

¹⁰⁴ VL 13 kap. 13§ räknar upp ansökningsmålen, Strömberg, R. 1984 s. 218

¹⁰⁵ VL 13 kap. 14§ räknas upp stämningssmålen, Strömberg, R. 1984 s. 219

Förrättningsmål var sådana mål som berörde besvär vid förrättningar, i tidigare lagstiftning hade dessa benämnts besvärsmål¹⁰⁶.

2.8.5 Förfarandet vid vattendomstolen

Ansökningsmål

Vid ansökningsmål i VD skulle handlingarna inges i rätt antal exemplar och vara fullständiga och i annat fall kunde sökande föreläggas att avhjälpa bristen¹⁰⁷. Fullföljdes inte skyldigheten fick sökande betala för dessa merkostnader och om uppgifterna inte kompletterades i den utsträckning som behövdes fick ansökningen avvisas¹⁰⁸. Tog VD upp målet kungjorde de vattenföretaget och lämnade en kortfattad redogörelse för ansökningen och angav på lämpligt sätt de fastigheter som kunde beröras¹⁰⁹. Handlingarna och kungörelsen skickades till kammarkollegiet och fiskeristyrelsen och till kommuner och länsstyrelser och andra statliga myndigheter som kunde vara berörda av verksamheten¹¹⁰. Upptäcktes en sakägare för VD efter det att kungörelsen utfärdats och han inte fört talan i målet gavs han tillfälle att få yttra sig men handläggningen av målet fick inte uppehållas¹¹¹. VD hade till ansvar att utredningen i målet fick den inriktning och omfattning som var lämplig, för att undvika onödiga utredningar¹¹². Krävdes någon särskild teknisk utredning eller liknande kunde VD förordna att en eller flera sakkunniga efter undersökning utgav utlåtande i målet¹¹³.

När målet var klart för huvudförhandling skulle VD bestämma tid och plats för denna. Uteblev någon part från huvudförhandlingen kunde föreläggande med vite ske¹¹⁴. Krävdes ingen förberedelse i målet fick domstolen redan i kungörelsen kalla till huvudförhandling¹¹⁵.

Utfallet av huvudförhandlingen, VD:s dom, skulle grunda sig på vad som framkommit vid syn och annan förhandling samt vad handlingarna innehöll. Domen skulle meddelas senast två månader från det att huvudförhandlingen hållits om inte synnerliga skäl förelåg¹¹⁶.

Lämnades en dom som innebar tillstånd till ett vattenföretag skulle domen innehålla vissa bestämmelser¹¹⁷. Huvudregeln var att vattenföretag inte fick påbörja sin

¹⁰⁶ Strömberg, R. 1984 s. 223

¹⁰⁷ VL 13 kap. 19§ här räknas upp vad handlingar ska innehålla

¹⁰⁸ VL 13 kap. 21§

¹⁰⁹ VL 13 kap. 22§

¹¹⁰ VL 13 kap. 23§

¹¹¹ VL 13 kap. 27§

¹¹² VL 13 kap. 30§

¹¹³ VL 13 kap. 32§

¹¹⁴ VL 13 kap. 36§

¹¹⁵ VL 13 kap. 37§

¹¹⁶ VL 13 kap. 43§

¹¹⁷ VL 13 kap. 47§

verksamhet förrän VD lämnat tillstånd, med undantag för skadeförebyggande och skademinskade åtgärder¹¹⁸.

Stämningssmål

Talan i ett stämningssmål väcktes genom stämning¹¹⁹. I målen blev rättsbalkens regler om rättegången i tvistemål tillämplig¹²⁰. Förberedelsen i målet skulle vara antingen skriftlig eller muntlig och kallelser och andra meddelande till parterna skulle delges¹²¹.

VD kunde avgöra målet utan huvudförhandling om ingen part begärde det. Blev det ingen huvudförhandling skulle parterna ha rätt att slutföra sin talan om de inte gjort det¹²². Flertalet av de bestämmelser som gällde för ansökningsmål var tillämpliga även på stämningssmål¹²³.

Förrättningsmål

Ett förrättningsmål togs upp i domstol enbart om det överklagats inom föreskriven tid¹²⁴. Det var klagande som var skyldig att inge avskrifter av inlagan och handlingar och även tillhandahålla ytterligare avskrifter om det behövdes. Domstolen som tog upp målet skulle sända ett exemplar av besvärshandlingarna till en aktförvarare samt även utfärda en kungörelse om besvären¹²⁵. Kungörelse var inte nödvändig om vattenföretaget var av mindre omfattning, då räckte det med att meddelande till varje sakägare delgavs. Berörde besvären myndigheter skulle även de få handlingar och kungörelse, detta gällde även kammarkollegiet och fiskeristyrelsen om den var berörd¹²⁶.

Krävdes i målet en särskild förhandling kring viss fråga kunde en sådan förhandling ske trots att målets beredande i övrigt inte var klar¹²⁷. VD fick avgöra målet utan huvudförhandling om det kunde antas att huvudförhandlingen saknade betydelse för prövningen och om ingen part hade begärt att det skulle ske. VD:s avgörande i saken skedde genom dom medan andra avgörande som VD träffade var beslut¹²⁸. Borde en ändring i förrättningsmannens beslut ske kunde domstolen återvisa förrättningen till förrättningsmannen och meddela bestämmelser till ledning för hur ändringen skulle

¹¹⁸ VL 13 kap. 48§

¹¹⁹ VL 13 kap. 51§

¹²⁰ Strömberg, R. 1984 s. 247

¹²¹ VL 13 kap. 52§

¹²² VL 13 kap. 53§

¹²³ Dessa bestämmelser är följande VL 13 kap. 31§ 2st., 32- 33§§, 36§, 38- 39§§, 41§, 43§ 1 och 2 st. samt 46§

¹²⁴ VL 13 kap. 56§

¹²⁵ VL 13 kap. 58§

¹²⁶ VL 13 kap. 59§

¹²⁷ Strömberg, R. 1984 s. 253

¹²⁸ VL 13 kap. 62§

ske¹²⁹. Vidare kunde vissa bestämmelser som berörde förfarande vid ansökningsmål tillämpas även på förrättningsmålen¹³⁰.

2.8.6 Rättegången i vattenöverdomstol

VD:s domar eller beslut fick överklagas till VÖD om inte annat var föreskrivet¹³¹. Vissa beslut som överklagades till VD fick inte överklagas till VÖD, men hade frågan först väckts i VD fick domen eller beslutet överklagas vidare¹³². Övriga bestämmelser för VÖD överensstämmer med den för rättegången i VD, se avsnitt 2.7.5 *Förfarandet vid vattendomstol*.

2.8.7 Rättegången i Högsta domstol

VÖD:s domar eller beslut fick om inget annat var föreskrivet överklagas till HD. Övriga bestämmelser som gällde för HD:s förfarande var VL 13 kapitlet 68, 69 och 71 §§.

2.9 Tillståndsgiltighet och omprövning

2.9.1 Verkan av domar i ansökningsmål

En dom i ansökningsmål hade giltighet mot tredje man, vilket var något som skilde domen från en dom i ett stämningsmål som endast hade giltighet mellan parterna i målet. En lagakraftvunnen dom om tillstånd i ett ansökningsmål innebar att alla som kunnat föra talan i målet blev bundna av domen. Om domen avsåg tillstånd skulle tillståndshavaren utföra de arbeten som tillståndet gällde¹³³.

2.9.2 Verkan av beslut efter förrättning

Ett tillståndsbeslut eller annat beslut fick tidigast efter det att det vunnit laga kraft verkställas¹³⁴. Ett lagakraftvunnit tillstånd till ett markavvattningsföretag hade samma verkan som ett tillstånd enligt en dom i ett ansökningsmål. Tillståndet gällde i princip i all framtid både vad gällde rätten att utföra och upprätthålla vattenföretaget och anläggningar för detta. Ett tillstånd till ett markavvattningsföretag kunde omprövas avseende förhållande till motstående intressen och i fråga om förhållande mellan delägarna inbördes¹³⁵.

¹²⁹ VL 13 kap. 63§

¹³⁰ Dessa bestämmelser är följande VL 13 kap. 30- 31 §§, 36§, 38-39 §§, 41- 43 §§, 45§, 46§ 1 st. 47-50 §§

¹³¹ VL 13 kap. 65§

¹³² VL 13 kap. 67§, Strömberg, R. 1984 s. 256

¹³³ Strömberg, R. 1984 s. 272

¹³⁴ VL 15 kap. 14§

¹³⁵ Strömberg, R. 1984 s. 288

2.9.3 Ändrade förhållande i samfälligheter

I samband med en omprövning för exempelvis allmänna intressen kunde även omprövning av delaktighetsfrågor ske. En omprövning för allmänna intressen kunde medföra att deltagare av vattenföretaget fick mindre nytta av detta och andelstalen måste ändras. Skedde omprövningen som en fristående fråga skulle handläggningen ske som ett ansökningsmål hos VD. Anledning till omprövning kunde vara av olika slag, faktiska förändringar av marken, sättningar, planteringar, nybyggnad av väg men även förutsättningar utanför vattenföretagets område kunde leda till att de ursprungliga förhållandena ändrades bland annat nytillkommen tätbebyggelse uppströms¹³⁶.

En överenskommelse mellan deltagare i en vattenrättslig samfällighet hade samma verkan som en tillståndsdom eller ett tillståndsbeslut. Överenskommelsen kunde beröra delaktigheten, andelstalen eller samfällighetens upphörande. En förutsättning för att överenskommelsen skulle godkännas var att den inte stred mot VL:s bestämmelser och detta prövades av VD eller förrättningsmannen. Förvaltades samfälligheten av en samfällighetsförening innebar överenskommelsen om upphörande inte att föreningen upphörde¹³⁷. När överenskommelsen vunnit laga kraft hade styrelsen till uppgift att upplösa föreningen¹³⁸.

2.9.4 Oförutsedda skador

Oförutsedd skada var främst sådan skada som uppstod utan att varken VD eller förrättningsmannen räknat med det eller då de missbedömt storleken på skadan. Bestämmelserna om oförutsedd skada gällde bara om vattenföretaget som vållat skadan hade utförts i enlighet med tillståndsdomen eller tillståndsbeslutet. Rörde det sig om skador som vattenföretag vållat men inte hade prövats enligt VL skulle reglerna om oförutsedd skada inte tillämpas¹³⁹. En anmälan som avsåg oförutsedda skador skulle inges till VD och prövningsförfarandet skulle ske enligt reglerna för stämningssmål¹⁴⁰. I frågan om ersättning för rättegångskostnader gällde de allmänna principerna i VL 20 kapitlet 1§ första stycket rörande ansökningsmål¹⁴¹.

2.10 Tillsyn

Tillsyn av vattenföretag och vattenanläggningar gjordes av länsstyrelsen. Förekom särskilt skäl kunde det i en tillståndsdom eller ett tillståndsbeslut förordnas att någon annan myndighet än länsstyrelsen genomförde tillsynen¹⁴². Misstänktes brottslig gärning skulle detta anmälas till polis- eller åklagarmyndigheten.

¹³⁶ Strömberg, R. 1984 s. 290

¹³⁷ Strömberg, R. 1984 s. 292

¹³⁸ Detta sker genom bestämmelserna i SFL 61-65§§

¹³⁹ Strömberg, R. 1984 s. 293

¹⁴⁰ VL 15 kap. 18§

¹⁴¹ Strömberg, R. 1984 s. 296

¹⁴² VL 18 kap. 1§

Vattenföretaget var skyldigt att om tillsynsmyndigheten begärde det, lämna de upplysningar om vattenföretaget eller vattenanläggningen som behövdes för tillsynen. Tillsynsmyndigheten kunde kräva att företagaren utförde utredningar¹⁴³.

2.11 Kostnadsbestämmelser

2.11.1 Rättegångskostnader vid domstol

Rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader var tillämpliga i vattenmålen om inte VL sa något annat¹⁴⁴. Ersättning skulle utgå för kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande och även arvode till ombud samt tekniska och andra biträden. Vidare skulle även ersättning utgå för partens arbete och nedlagd tid med anledning av rättegången¹⁴⁵.

Ansökningsmål

I ansökningsmål skulle sökande svara för egna och motpartens kostnader i VD. Kostnadsansvaret gällde även då ansökningsmålet handlades som ett stämningssmål¹⁴⁶. Sökandets motparter var de som hade talerätt i målet, det vill säga sakägare, kammarkollegiet samt berörda kommuner¹⁴⁷. Vid bildandet av samfälligheter, som omfattades av ansökningsmål, hade sökande inte kostnadsansvar för deltagarna i samfälligheten, detta gällde även vid markavvattningsförrättningar¹⁴⁸. Skedde omprövning som avsåg förhållandet mellan deltagarna i en samfällighet skulle varje part svara för sina kostnader¹⁴⁹. Överklagade sakägare till högre instans fick han stå för sina egna kostnader om han förlorade men kunde inte åläggas att betala sökandes kostnader¹⁵⁰. Vid VD var sökande i ansökningsmål skyldig att betala för kungörelser, aktförvarare, sakkunniga som tillkallats av domstolen samt lokaler för sammanträden och domstolen kunde begära förskott på ersättningen¹⁵¹.

Stämningssmål

I stämningssmål var det den som väckt talan, kärande, som betalade de kostnader som uppkom för kungörelser, aktförvarare, sakkunniga som tillkallats av domstolen samt lokaler för sammanträden¹⁵². I övrigt var det den part som förlorade målet som enligt huvudregeln skulle betala motpartens rättegångskostnader.

¹⁴³ VL 18 kap. 2§

¹⁴⁴ RB 18 kap.

¹⁴⁵ RB 18 kap. 8§

¹⁴⁶ VL 13 kap. 13§ 2 st.

¹⁴⁷ Strömberg, R. 1984 s. 228

¹⁴⁸ VL 20 kap. 7§ 1 st.

¹⁴⁹ VL 20 kap. 1§ andra stycket, 3 p.

¹⁵⁰ Om inget annat sägs i RB 18 kapitlet 6§

¹⁵¹ VL 20 kap. 6§

¹⁵² VL 20 kap. 6§ 2 st.

Förrättningsmål

Om det var skäligt fick VD i förrättningsmål förordna att den part som förlorat målet skulle ersätta motpartens kostnader vid VD¹⁵³. Detta gällde i VD men i högre instans gällde rättegångsbalkens bestämmelser¹⁵⁴.

2.11.2 Förrättningskostnader

Vid förrättning hade annan än deltagare av markavvattningsföretaget rätt till skälig ersättning. Till förrättningskostnaderna räknades även ersättning till förrättningsman och gode män samt ersättning till sakkunniga. Vad som utöver detta utgjorde förrättningskostnader ställdes upp i VL 20 kapitlet 8§.

Ställdes förrättningen in skulle sökande betala de kostnader som har uppkommit om det inte fanns skäl att fördela kostnaderna mellan samtliga sakägare eller vissa av dem¹⁵⁵. Bildades en samfällighet skulle kostnaderna fördelas mellan deltagarna i samfälligheten efter vad som var skäligt. Bildades ingen samfällighet var det sökande som fick svara för kostnaderna¹⁵⁶. Begärde kammarkollegiet att ett markavvattningsföretag skulle omprövas svarade staten för förrättningskostnaderna¹⁵⁷. Vid en omprövning enligt VL 15 kapitlet 15§, omprövning av andelstal i ny förrättning, gällde samma kostnadsregler som för förrättningskostnader. Förrättningsmannen kunde begära att sökande skulle betala förskott på förrättningskostnaderna¹⁵⁸.

2.12 Slutbestämmelser

För att bestämma kretsen av sakägare i fråga om innehåll i ansökningar och kungörelser ansågs en viss fastighet berörd då ett yrkande framställdes om skyldighet för fastighetens ägare att delta i vattenföretaget, eller när fastighet eller dess vattentogs i anspråk för vattenföretaget eller anläggning i samband med vattenföretaget. Även då vattenföretaget kunde medföra att skador på mark eller vatten som tillhörde fastigheten eller på anläggning eller byggnad som fanns på fastigheten eller på fastighetens användningssätt ansågs fastigheten som sakägare, mer om sakägare under avsnitt 5.1.3 *Sakägarebegreppet*¹⁵⁹.

Ville någon som förberedelse för vattenföretag undersöka en fastighet kunde länsstyrelsen lämna tillträde till fastigheten under en viss tid. Viktigt var att undersökningen skulle ske på ett sådant sätt att minsta intrång och skada uppkom. Uppkom skador skulle ersättning utgå och talan för detta skulle väckas i

¹⁵³ VL 20 kap. 4§

¹⁵⁴ Strömberg, R. 1984 s. 339

¹⁵⁵ VL 20 kap. 8§

¹⁵⁶ Strömberg, R. 1984 s. 341

¹⁵⁷ VL 20 kap. 8§

¹⁵⁸ VL 20 kap. 9§

¹⁵⁹ VL 22 kap. 2§

fastighetsdomstolen, inom vars område fastigheten låg¹⁶⁰. Vidare kunde även begäras, av någon som skulle utföra ett vattenföretag, att sakkunnig utförde nödvändiga undersökningar. Avsåg undersökningen vattenföretagets inverkan på allmänna fiskeintresse skulle den sakkunnige vara någon som fiskeristyrelsen föreslog¹⁶¹. Det var VD:s uppdrag, att i den utsträckning som regeringen förordnade dem, att föra förteckning över vattenföretag inom domsområdet, en vattenbok¹⁶².

¹⁶⁰ VL 22 kap. 4§

¹⁶¹ VL 22 kap. 5§

¹⁶² VL 22 kap. 8§

3 Införandet av miljöbalken

Kapitlet redogör för skälen till miljöbalkens uppkomst och även några av de kommentarer som remissinstanser ingett vad gäller lagstiftningen kring markavvattningsföretag i miljöbalken.

3.1 Miljöbalken uppkomst

3.1.1 Skälen till miljöbalken

Efter nästan ett decennium långt och omfattande arbete med reformering av den svenska miljölagstiftningen presenterades i december år 1997 den socialdemokratiska regeringen ett slutligt förslag till miljöbalken (1998:808), MB. Regeringen ville då att förslaget skulle träda i kraft redan i januari år 1998. Detta mötte hårt motstånd och kritik, vilket ledde till att MB trädde i kraft ett år senare, i januari år 1999¹⁶³.

Skälen till MB:s uppkomst var främst tre. För det första var gällande miljölagstiftningen svåröverskådlig då den bestod i ett stort antal lagar som berörde många olika typer av verksamheter. Det andra skälet var att en del verksamheter var dåligt reglerade ur miljösynpunkt. Det tredje och sista skälet var att nya miljöproblem hade upptäckts, främst problem med miljöfarliga utsläpp, och detta behövde regleras i lagtext¹⁶⁴.

I samband med att MB infördes delades även bestämmelserna om vattenverksamhet in i två lagar där de bestämmelserna av teknisk natur hamnade i lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, LFS, och övriga bestämmelser i MB¹⁶⁵.

3.1.2 Vattenlagen integrerad i miljöbalken

MB hade varit under uppbyggnad en lång tid och en anledning till varför den inte blev färdigställd redan år 1994, var att VL inte behandlats som en del av balken. Efter det att lagrådet påpekat detta fick miljöbalksutredningen till uppgift att utarbeta ett förslag till MB där VL helt eller delvis integrerades¹⁶⁶.

Under utredningens gång upptäcktes att vid tidigare utrednings- och propositionsförslag hade aldrig någon utredning kring VL:s integrationsmöjlighet i MB genomförts. Detta då det tidigare ansetts vara så att VL varit för omfattande och specialinriktad för att passa in i MB¹⁶⁷.

¹⁶³ Prop. 1997/98:45 s. 154

¹⁶⁴ Prop. 1997/98:45 s. 1

¹⁶⁵ Rubenson, S. 2008 s. 115., Vattenlagen kallade olika verksamheter och åtgärder i och med vatten för ”vattenföretag” men då miljöbalken infördes ersattes detta uttryck med vattenverksamhet. Detta då uttrycket motverkade syftet att samordna miljölagstiftningen.

¹⁶⁶ Prop. 1997/98:45 s. 363

¹⁶⁷ Prop. 1997/98:45 s. 363

Miljöbalksutredningen fann att vatten är en viktig naturtillgång av stort värde ur miljösynpunkt. Vidare visade utredningen att vattendrag och våtmarker under historiens gång haft stor betydelse för livsmiljön för många djur- och växtarter. Utredningen visade även på att markavvattningsföretag haft stor påverkan på miljön. Utredningsgruppen ansåg med hänsyn till detta att det talade för att VL borde infogas i MB. Ytterligare skäl som angavs av utredningen var att miljön hade mycket att vinna på om VL infogades i MB. Under utredningen kritiserades VL för att vara allt för exploateringsinriktad och inte ta tillräcklig hänsyn till miljön¹⁶⁸.

Detta ville miljöbalksutredningen förbättra genom att integrera VL i balken. Ytterligare ett skäl till integrationen, utöver att förtydliga miljöbestämmelserna för vattenverksamhet, var att få till en gemensam prövning genom samordningsfördelar. Vidare fann miljöbalksutredningen att VL:s bestämmelser i flera aspekter var lika de som MB skulle omfatta, vilket utgjorde ytterligare ett skäl till integration¹⁶⁹.

3.1.3 Hela eller delar av vattenlagen

VL hade ett omfång om cirka 300 paragrafer uppdelade på 22 kapitel. Många av lagens bestämmelser var av miljörettslig karaktär och passade att ingå i MB. De paragrafer och bestämmelser av vattenrettslig karaktär var mindre lämpliga att infoga i MB. Med denna kunskap i bakhuvudet så valdes att hålla den vattenrettsliga delen av lagstiftningen utanför det centralt miljörettsliga lagverket som MB är¹⁷⁰.

Då miljöbalken trädde i kraft var VL integrerad på det sätt som miljöbalksutredningen hade förslagit. De delar som inte ingick i MB hamnade i ”restvattenlagen”. Denna integrering innebar i stort att vattenlagens bestämmelser ersattes med generella regler i balken.

3.1.4 Miljödömsstolar

Innan MB trädde i kraft fanns ingen enhetlig struktur vad beträffar prövningsordningen för miljöfrågor. I regeringspropositionen till MB föreslogs att regionala miljödömsstolar, MD, skulle inrättas. Systemet utformades så att regionala tingsrätter utgjorde MD vilka hade Svea hovrätt som miljööverdomstol, MÖD. Sista instansen för dessa mål blev Högsta domstolen, HD. Övriga prövningsmyndigheter kom vid införandet av lagen att bli regeringen, länsstyrelser och andra förvaltningsmyndigheter samt kommuner. Grunden till denna utformning var att utredningen ville uppnå en närmare integration mellan de olika delarna av miljölagstiftningen och detta krävde även att de processuella bestämmelserna och prövningssystemen omfattades.

¹⁶⁸ Prop. 1997/98:45 s. 363

¹⁶⁹ Prop. 1997/98:45 s. 363

¹⁷⁰ Prop. 1997/98:45 s. 364

Den vattenrettsliga delen återfinns i lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

3.2 Uttalanden kring införandet av miljöbalken

3.2.1 Allmänt om uttalande

Innan regeringen lämnar en proposition till riksdagen skickas vanligtvis ett utkast till lagrådet¹⁷¹. Lagrådet kontrollerar att det nya lagförslaget inte strider mot grundlagen eller någon annan lag och lämnar sedan sina synpunkter i form av yttranden till regeringen¹⁷². Innan detta sker måste regeringen själv ta ställning till vad utredningen, som de begärt, lett fram till. Regeringen skickar då först utredningsförslaget till myndigheter, organisationer och kommuner som kan anses beröras av förslaget. Detta utförs då regeringen vill veta vilket stöd förslaget har. Remissen, som de berörda parterna kan ge som svar på förslaget, ska vara skriftlig och inlämnad inom tre månader från det att utredningsförslaget mottagits¹⁷³.

3.2.2 Lagrådet om integrationen av vattenlagen

Lagrådet fann sig tveksamma till miljöbalksutredningens förslag om att sammansmälta VL:s regler med den centrala miljölagstiftningen i MB. Lagrådet riktade sin kritik främst mot att regelsystemet, vad gäller vattenverksamhet i och med integrationen, skulle bli mycket svåröverskådligt och svårt att tillämpa. Vidare ansåg de, då VL:s miljöbestämmelser i flera fall var hämtade från 1918 års vattenlag, att dessa hade liten aktualitet idag, vilket kunde anses vara ytterligare en anledning till att inte infatta dessa i ett nytt lagstiftningskomplex¹⁷⁴.

Regeringen ansåg att det fanns skäl till VL:s integration i MB såsom samordnad prövning och att många av VL:s bestämmelser överensstämde med MB. De tyckte att detta var skäl nog för att motivera en integration trots lagrådets negativa uttalande¹⁷⁵.

3.2.3 Lagrådet om hela eller delar av vattenlagen i miljöbalken

Lagrådet hade efter miljöbalksutredningen invändningar mot integrationen av VL och de föreslog att en genomarbetad analys av det materiella innehållet i VL borde genomföras innan lagen kunde integreras i MB. Vidare invände lagrådet att förslaget kom att innebära flertalet komplikationer och tillämpningsproblem av sådant slag att regeringen borde överväga VL:s inordning i den nya lagstiftningen.

Till svar på kritiken fick lagrådet att VL både analyserats och fått materiell översyn. Detta då prövnings- och tillsynsregler med flera, samordnats i MB och på så vis genomarbetats. Regeringen kunde förstå att regelsystemet uppfattades som

¹⁷¹ Detta kallas en lagrådsremiss

¹⁷² Regeringen, 2006

¹⁷³ Regeringen, 2008

¹⁷⁴ Prop. 1997/98:45 s. 365

¹⁷⁵ Prop. 1997/98:45 s. 366

svåröverskådligt och svårtillämpbart men ansåg att detta enbart kommer vara ett problem i övergångsskedet¹⁷⁶.

3.2.4 Lantmäteriverkets åsikt om borttagandet av förrättningsförfarandet

Lantmäteriverket utgjorde en av de remissinstanser som hade rätt att uttala sig om miljöbalksutrednings förslag till MB. Lantmäteriverket uttalade sig kring borttagandet av förrättningsförfarandet. I frågan ansåg lantmäteriverket att det särskilda förrättningsförfarandet kring markavvattning borde kvarstå då det i miljöbalksutredningen inte klart framgått varför det varit olämpligt. Lantmäteriverket lade också i sitt uttalande fram ett förslag på en alternativ lösning till VL:s förrättningsordning. Förslaget omfattade att handläggningen av förrättningen kring markavvattning skulle ske av lantmäterimyndigheten i det län där markavvattningen skedde samt att reglerna kring markavvattning i och med detta kunde placeras i anläggningslagen (1973:1145), AL¹⁷⁷.

Detta yttrande valde regeringen att i sin proposition inte bemöta utan lämnade diskussionen om förrättningsförfarandet helt öppet utan någon ståndpunkt.

¹⁷⁶ Prop. 1997/98:45 s. 366

¹⁷⁷ Prop. 1997/98:45 s. 466

4 Dagens lagstiftning - Miljöbalken

Kapitlet behandlar de bestämmelser som miljöbalken tar upp vad gäller markavvattningsföretag.

4.1 Miljöbalken

4.1.1 Allmänt om lagen

MB är indelad i sju avdelningar på 33 kapitel. Balken ska ses som en sammanhållen miljö- och resurslagstiftning där skyddsintressena står i centrum. I och med MB:s införande ska bestämmelser i gammal lagstiftning inte längre tillämpas¹⁷⁸.

MB:s mål och dess tillämpningsregler har till syfte att driva på utvecklingen till ett ekologiskt hållbart samhälle¹⁷⁹. Vattenverksamhet regleras i MB:s 11 kapitlet och i lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, även kallad ”restvattenlagen”, LSV.

I MB definieras begreppet vattenverksamhet vilket är en samlingsbeteckning på flera olika åtgärder i vatten och med vatten. Detta begrepp överensstämmer med vattenföretag, VL:s definition, med undantag för markavvattningsföretag som bland annat beskrivs som ”att sänka eller tappa ur en sjö” i VL men i MB har istället detta angetts som ”att sänka eller tappa ur ett vattenområde”. Vilket gör begreppet markavvattning något bredare i MB¹⁸⁰.

4.2 Bestämmelser i miljöbalken

4.2.1 Särskilda förutsättningar för vattenverksamhet

En vattenverksamhet får endast bedrivas om fördelarna från allmän och enskild synpunkt överväger kostnaderna samt skadorna och olägenheterna av den, detta kallas båtad¹⁸¹. Detta är en prövning av vattenverksamhetens samhällsekonomiska lämplighet och bedömningen bör baseras på en ekonomisk analys av rimlig omfattning, av vattenverksamheten¹⁸². Vattenverksamhet ska utföras så den inte försvårar för framtida verksamhet, i samma vattentillgång, som främjar allmänna och enskilda ändamål av betydelse. Detta gäller enbart om vattenverksamhet kan utföras på detta sätt utan oskälig kostnad¹⁸³.

¹⁷⁸ Prop. 1997/98:45 s. 16

¹⁷⁹ Rubenson, S. 2008 s. 26

¹⁸⁰ Prop. 1997/98:45 s. 761

¹⁸¹ MB 11 kap. 6§

¹⁸² Lagkommentar till Miljöbalken, Norstedts Juridik ”Zeteo”

¹⁸³ MB 11 kap. 7§

4.2.2 Tillåtlighet

Vissa verksamheter kräver att tillåtligheten prövas av regeringen. Detta gäller främst verksamheter med stor omfattning, detta beskrivs i avsnitt 4.7.1 *Regeringens prövningsrätt*. För dessa större vattenverksamheter gäller det som beskrivs för tillåtlighet av verksamheten i avsnitt 4.2.1 *Särskilda förutsättningar för vattenverksamhet* och även avsnittet 2.2.1 *Tillåtlighet*.

4.2.3 Tillståndsplikt

För vattenverksamhet råder tillståndsplikt om inte regeringen har föreskrivit något annat¹⁸⁴. Genom förordningen (1998:1388) om vattenverksamhet, FVV, har regeringen i vissa fall föreskrivit en anmälningssplikt istället för tillståndsplikt och denna gäller för vissa begränsade vattenverksamheter¹⁸⁵. Vilka vattenverksamheter anmälningssplikten gäller framgår av FVV och i förordningens bilaga nämns de områden i Sverige där markavvattning är helt förbjudet. Anmälningssplikten innebär att verksamheten ska anmälas till länsstyrelsen. Kräver markavvattningen tillstånd får arbeten av större omfattning inte påbörjas förrän tillstånd har meddelats¹⁸⁶.

Rensning av ett befintligt markavvattningsföretag behöver inte tillstånd, då det rör sig om att bibehålla vattnets djup och läge eller för att omedelbart återställa ett vattendrag som har förändrat sitt lopp, mer om rensning se avsnitt 4.14.2 *Rensning och underhåll*¹⁸⁷. Kommer däremot riktning ändras eller rätning av befintliga diken eller vattendrag ske kräver detta tillstånd. Detta då området kan vara inblandat i en pågående förrättning eller tillståndsprövning och då kan förutsättningar för förrättningen eller tillståndet ändras¹⁸⁸. Det enda undantag som finns från tillstånds- och anmälningssplikten är om det är uppenbart att varken enskilda eller allmänna intressen kommer skadas på grund av verksamheten.

Täckdikning av jordbruksmark med dräneringsrör, med maximal diameter om 300 mm, är inte tillståndspliktigt, om det är sannolikt att varken allmänna eller enskilda intressen kommer att skadas¹⁸⁹.

Tillstånd lämnas av MD eller av länsstyrelsen om det rör sig om markavvattning. Tillståndsprövningen har till uppgift att pröva verksamhetens påverkan på omgivningen¹⁹⁰. Mer om tillståndsprövning om markavvattningsföretag finns under avsnitt 4.8.1 *Prövning av markavvattningsföretag*.

¹⁸⁴ MB 9 kap. 9a§

¹⁸⁵ FVV 19§

¹⁸⁶ MB 11 kap. 10§

¹⁸⁷ MB 11 kap. 15§

¹⁸⁸ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 21

¹⁸⁹ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 28

¹⁹⁰ Rubenson, S. 2008 s. 161

Regeringen får förbjuda markavvattning som kräver tillstånd om området, inom vilket markavvattningen ligger, är särskilt angeläget att bevara med hänsyn till våtmarker. Länsstyrelsen kan meddela dispens från regeringens förbud om särskilda skäl föreligger¹⁹¹. Dispensen kan då förenas med villkor som blir gällande efter prövning av tillstånd till markavvattning¹⁹².

4.2.4 Kombinerade företag

I markavvattningsföretag där avloppsvatten med väsentlig fördel kan avledas från fastighet ska fastighetsägaren delta i markavvattningsföretaget om han själv eller sökande till markavvattningsföretaget begär det. Bestämmelsen gäller inte avledande av avloppsvatten från enskilda fastigheter inom verksamhetsområde för allmän vatten- och avloppsanläggning¹⁹³. I övrigt gäller det som beskrivits under avsnitt 2.2.4 *Kombinerade företag* även för MB.

4.2.5 Markavvattning och vägföretag

Miljöbalkens bestämmelser om vägföretag innebär att dessa är skyldiga att hålla 1,2 meters grundvattendjup, under marken, överallt oavsett om en lågpunkt förekommer i terrängen. Upprätthållandet av 1,2 meters grundvattendjup kan innebära att väghållaren måste utvidga sina diken eller trummor för de ökade avrinningsmassorna från vägkroppen. Detta gäller oberoende om terrängen innehåller en lågpunkt, se *Bild 1*. Till denna paragraf finns en begränsning kopplad, om åtgärden, fördjupningen, kostar för mycket kan väghållaren istället lösa in fastigheten¹⁹⁴.

Det som beskrivs under avsnitt 2. 2.5 *Markavvattning och vägföretag* gäller även för dagens lagstiftning. Dessa bestämmelser återfinns i LSV:s 3 kapitel 9-13§§.

¹⁹¹ MB 11 kap. 14§

¹⁹² Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 59

¹⁹³ MB 3 kap. 8§

¹⁹⁴ LSV 3 kap. 9§

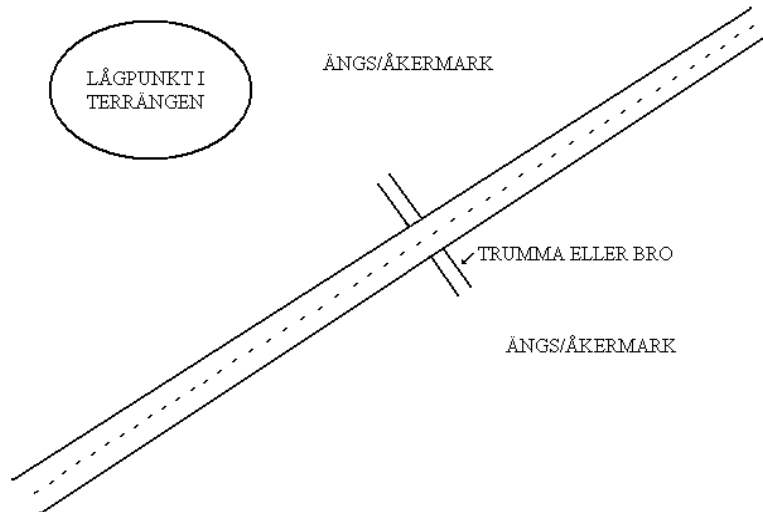

Bild 1. Bilden visar på problematiken med lågpunkter i terrängen om en väg dras genom ett markavvattningsföretag.

4.3 Lag med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet

4.3.1 Allmänt om lag med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet

Lag med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, LSV, trädde i kraft i samband med MB och innehåller de delar av VL som var av teknisk karaktär och som var inriktad på själva vattenverksamheten. Lagen omfattar rådighet över vatten, samfälligheter, avgifter, processuella och förvaltningsrättsliga bestämmelser samt andelskraft¹⁹⁵. De bestämmelser som lagen behandlar är inte nya, i och med MB:s införande, utan grundar sig på de ursprungliga motiven, det vill säga de propositioner som VL grundade sig på¹⁹⁶.

4.3.2 Rådighet över vatten

Den som har vatten inom sin fastighet råder över det, såväl yt- som grundvatten. Vatten ska behandlas som fast egendom och överlåtelse av vatten ska därmed ha sin utgångspunkt i samma rättsliga principer som gäller för fastigheter. Detta innebär att grannelagsrättsliga regler gäller även för rådighet över vatten och att ägaren genom expropriation eller genom annan ingripande kan tvingas avstå sin rådighet över

¹⁹⁵ Rubenson, S. 2008 s. 207

¹⁹⁶ Motiven återfinns i prop. 1981/82:130, 1982/83:26 och övriga förarbeten till vattenlagen

vattnet¹⁹⁷. Rådighet över vatten krävs för att en ansökan om vattenverksamhet ska tas upp till prövning¹⁹⁸.

4.3.3 Vattenrättsliga samfälligheter

Vissa vattenverksamheter såsom markavvattningsföretag kan vara till nytta för flera fastigheter och på grund av detta finns bestämmelser om samverkan mellan flera intressenter i en så kallad samfällighet. Förvaltningen av samfälligheten ska ske med stöd av lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter, SFL. Blir markavvattningen till nytta för någon annan fastighet kan fastighetens ägare delta i verksamheten. Detta kan ske då antingen den som utfört åtgärden eller då ägaren till den berörda fastigheten begär det. Det är för drift och underhåll av markavvattning som deltagarna utgör en samfällighet. Tillståndet till verksamheten samt de anläggningar och rättigheter som finns är samfälliga för samtliga deltagare. De kostnader som uppstår för drift och underhåll ska fördelas efter andelstal, vilket baseras utifrån den nytta som deltagarna har av markavvattningsföretaget. Vid markavvattning har alltid samfälligheter rätt att få till stånd vattenavlopp genom vägar och detsamma gäller även vid järnvägar, se avsnitt 4.2.5 *Markavvattning och vägföretag*¹⁹⁹. Bestämmelser kring markavvattningssamfälligheter återfinns i 3 kap LSV. Mer om förvaltning kring markavvattningssamfälligheter finns under avsnitt 4.4.1 *Förvaltningsformer*.

4.4 Förvaltning

4.4.1 Förvaltningsformer

Enligt SFL kan en samfällighet antingen förvaltas direkt genom delägarna, delägarförvaltning, eller genom en särskilt bildad samfällighetsförening, föreningsförvaltning. Det är deltagarna som ska förvalta markavvattningsföretaget som måste ta ställning till hur administrationen ska ske²⁰⁰. MB kräver att initiativet till föreningsbildandet tas av en delägare som begär att sammanträde ska hållas, begäran ska lämnas till lantmäterimyndigheten²⁰¹. Register över samfälligheter tillhandahålls av lantmäterimyndigheten²⁰². Hur förvaltningsformerna är uppbyggda i övrigt beskrivs under avsnitt, 4.3.2 *Förvaltningsformer*.

4.4.2 Styrelse

Ett markavvattningsföretag, som förvaltas genom en samfällighet, som är tillkommen genom VL eller MB och LSV ska anmäla sin styrelse till lantmäterimyndigheten. För markavvattningsföretag som bildats enligt 1879 års dikeslag finns inga bestämmelser

¹⁹⁷ Rubenson, S. 2008 s. 208

¹⁹⁸ SOU 2009:10 s. 239

¹⁹⁹ Rubenson, S. 2008 s. 208

²⁰⁰ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 74

²⁰¹ Österberg, T. 2007 s. 29

²⁰² SFL 25§

om styrelse, men praxis är att tillämpning av bestämmelserna i 1918 års dikningslag sker och enligt den lagen ska länsstyrelsen hålla ett register över styrelserna²⁰³. Övriga bestämmelser som gäller för styrelser till samfälligheter redovisas i avsnittet 2.3.3 *Styrelse*.

4.5 Tvångsrätt

MB omfattar likt VL bestämmelser om tvångsrätt, dessa bestämmelser är lika för båda lagarna med den skillnaden att rätten till tvångsrätt enligt MB enbart kan ges av MD²⁰⁴. I övrigt överensstämmer bestämmelserna med det som beskrivits under avsnitt 2.4 *Tvångsrätt*.

4.6 Ersättning

4.6.1 Allmänna bestämmelser

Ersättningsfrågor bör i första hand lösas förhandlingsvägen. Förhandling parterna emellan är dock inte nödvändig utan talan i rätten kan vara första steget i ersättningsfrågor. Detta gäller för all typ av ersättning. Ersättningsskyldigheten vid vattenverksamhet förutsätter att tillstånd för verksamheten har meddelats. Bedrivs vattenverksamhet utan tillstånd och orsakar skada kan skadestånd utgå enligt andra regler²⁰⁵. Rätt till ersättning har den som lider ekonomisk skada medan ersättning aldrig utgår för affektionsvärden. Det som beskrivs i avsnitt 2.7.1 *Allmänna bestämmelser* gäller även för MB.

4.6.2 Inlösen

Inlösen och ersättning behandlas i MD som första instans, om det rör sig om vattenverksamhet och inget annat är föreskrivet²⁰⁶. Inlösningsplikten av fastighet föreligger bara hel och inte del av fastighet²⁰⁷. För att inlösen av fastighet ska kunna ske krävs en anmälan till länsstyrelsen, även detta gäller bara inlösen av hel och inte del av fastighet²⁰⁸. Det som beskrivs under avsnitt 2.5.2 *Inlösen* gäller även för MB.

4.6.3 Utrivning

För utrivning ska tillstånd lämnas, om vattenanläggningen är i ytvatten²⁰⁹. Enligt MB följer de skyldigheter som finns att underhålla anläggningen, istället för att riva ut den, med fastigheten och sker ägarbyte åligger det den nya ägaren att fortsätta

²⁰³ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 75

²⁰⁴ MB 27 kap. 10§

²⁰⁵ Framförallt enligt 32 kap. MB, 3 kap. JB och skadeståndslagen

²⁰⁶ MB 20 kap. 2§ 3 p.

²⁰⁷ MB 31 kap. 8§

²⁰⁸ MB 31 kap. 24§

²⁰⁹ MB 11 kap. 19§

underhållet²¹⁰. För att slippa underhållsskyldigheten krävs att vattenanläggningen rivs ut. Begäran om utrivning sker som ett ansökningsmål i MD och behöriga att ansöka är anläggningens ägare och den som fullgör underhållsskyldigheten²¹¹. I övrigt gäller de bestämmelser för utrivning som beskrivits under avsnittet 2.5.3 *Utrivning*.

4.6.4 Omprövning

Tillståndshavaren till vattenverksamhet som lider ekonomisk skada på grund av omprövning av verksamheten omfattas inte av den allmänna bestämmelsen om ersättning²¹². De bestämmelser som beskrivs under avsnittet 2.5.4 *Omprövning* är de som gäller.

4.7 Större markavvattningsföretag

4.7.1 Regeringens prövningsrätt

Regeringen har prövningsrätt av tillåtligheten för verksamheter av betydande omfattning och detta gäller även markavvattningsföretag. Tillåter regeringen anläggningen ska länsstyrelsen eller MD alltid ge tillstånd till avvattningen²¹³. Regeringens prövning görs som ett led i den normala tillståndsprövningen där MD och andra prövningsmyndigheter ingår som länkar i prövningskedjan. Det regeringen beslutar i tillåtlighetsfrågan är bindande för efterföljande prövningar och domstolar och andra prövningsmyndigheter kan inte pröva frågan. Regeringens prövningsrätt av vattenverksamhet har samma miljökrav som all annan typ av prövning som utförs enligt MB²¹⁴.

4.7.2 Förberedelser av större markavvattningsföretag

Vattenverksamhet som kräver tillstånd enligt MB är skyldig att upprätta en miljökonsekvensbeskrivning, MKB, innan ansökan sker och om åtgärden är omfattande, måste även samråd ske. Samrådet ska vara med tillsynsmyndigheten, länsstyrelsen och de enskilda som kan bli berörda²¹⁵. Under samrådet ska verksamheten och dess alternativ, utformning och MKB redovisas. Syftet med samrådet är bland annat att klara ut projektets påverkan på miljön. I övrigt överensstämmer det som beskrivits i avsnitt 2.6.2 *Förberedelser av större markavvattningsföretag* även för MB.

²¹⁰ MB 11 kap. 21§

²¹¹ Prop. 1997/98:45 s. 778

²¹² MB 31 kap. 16§

²¹³ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 95

²¹⁴ Prop. 1997/98:45 s. 432

²¹⁵ MB 6 kap. 4§

4.8 Prövning markavvattningsföretag

4.8.1 Prövning av markavvattningsföretag

En prövning ska ske om ett markavvattningsföretag ska nybildas eller om markavvattningsföretaget har genomgått någon typ av förändring och i samband med ansökan görs även en anmälan om samråd till länsstyrelsen²¹⁶. Vid denna anmälan lämnas uppgifter till länsstyrelsen och till enskilda som berörs av verksamheten. Dessa uppgifter ska omfatta verksamhetens eller åtgärdens lokalisering, omfattning och utformning samt dess förutsedda miljöpåverkan. Är anmälan inom ett område där förbud för markavvattning råder ska sökande även ansöka om dispens²¹⁷. Samrådsmötet hålls, ofta på den plats där markavvattningen planeras, med den sökande, länsstyrelsen och de enskilda som berörs. Länsstyrelsen meddelar sedan om den planerade markavvattningen medför betydande miljöpåverkan och, i de fall det krävs, om dispens kan meddelas. Ärendet anses utrett när samrådet och bedömningen av miljöpåverkan genomförts. Är miljöpåverkan betydande ska vidare samråd hållas med övriga statliga myndigheter, kommuner och andra som kan vara berörda²¹⁸. Efter detta kan den sökande lämna in ansökan till tillstånd om markavvattning²¹⁹. Till ansökan om tillståndsprövning ska redogörelse över det samråd som har skett bifogas samt en MKB i de fall då det krävs för prövningens gång. Länsstyrelsen ska enligt MB överlämna ärendet till MD om det uppkommit frågor kring ersättning, inlösen, särskild tvångsrätt eller deltagande av annan som kan ha nytta av markavvattningen än sökande. Även vid ärenden som berör samverkan ska ärendet handläggas av MD²²⁰. Länsstyrelsen ska tillsammans med ärendet överlämna ett yttrande som visar den ansökta verksamhetens inverkan på allmänna intressen. Framställs det ett yrkande om att även annan än sökande ska delta i markavvattningen har MD till uppgift att förordna en markavvattningssakkunnig, mer om markavvattningssakkunnig under avsnitt 4.8.4 *Markavvattningssakkunnig*. Även i andra prövningar har MD rätt att ta beslut att en markavvattningssakkunnig ska vara delaktig²²¹.

²¹⁶ MB 11 kap. 9b§, MB 6 kap. 4§

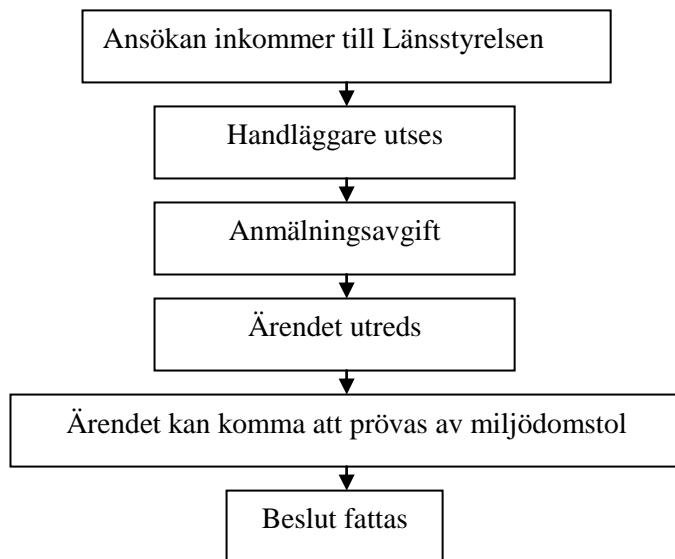
²¹⁷ MB 11 kap. 14§

²¹⁸ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 61

²¹⁹ MB 11 kap. 13§

²²⁰ LSV 7 kap. 19§

²²¹ SOU 2009:10 s. 350

Figur 1. Prövningsgången för ett tillstånd till markavvattning²²².

Markavvattningsföretag i samband med fastighetsreglering

Om en fastighetsreglering berör markavvattning och det beslutas att frågan ska prövas, ska lantmäterimyndigheten anmäla detta till MD enligt MB²²³. De som är sakägare i fastighetsregleringen anses då som sökande. Kraven på anmälan är densamma som föreligger vid en vanlig tillståndsansökan om markavvattning.

4.8.2 Tillståndsbeslut

Tillståndsbeslutet för vattenverksamheten ska grundas på en analys av vad beslutet kan ha för konsekvenser. Detta uppnås genom att en MKB studeras, det är sedan domstol eller annan prövningsmyndighet som avger beslutet. I tillståndsbeslutet som ges till vattenverksamheten ska anges inom vilken tid som anläggningen måste genomföras²²⁴. I övrigt beskrivs tillståndsbeslut under avsnitt 2.7.3 *Tillståndsbeslut*.

4.8.3 Överklagande till miljödomstol

Någon möjlighet att överklaga de yttranden som markavvattningssakkunnig eller länsstyrelsen lämnar finns inte. Är någon missnöjd med yttrandet får denne framföra sin klagan till domstolen, som är oberoende av yttrandet. MD prövar målet som ett ansökningsmål och dess bestämmelser och avgör sedan frågan genom dom, se avsnitt 4.9.5 *Förfarandet vid miljödomstol* med underrubrik *Ansökningsmål*.

²²² Länsstyrelsen, 2006

²²³ LSV 7 kap. 20§

²²⁴ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 64

4.8.4 Markavvattningssakkunnig

Markavvattningssakkunnig har till uppgift att samråda med sökande och övriga sakägare samt myndigheter som berörs av markavvattningen. Han får utföra besiktnings, vilka han måste underrätta om innan de utförs. Krävs det vid besiktningen har den markavvattningssakkunnige rätten att gå in i byggnader, beträda ägor, göra mätningar och markundersökningar och även utföra jämförliga åtgärder. Skador ska i den mån det är möjligt undvikas. Även den som fört talan i målet vid MD har rätt att beträda ägor. Uppkommer skador på grund av den markavvattningssakkunnige är det den sökande som ska ersätta dessa, detta kräver att yrkan om ersättning framställts innan målet avgjorts. Andra sakägare kan i vissa fall iklä sig del av ersättningsansvaret och får då stå för delar av sökandes kostnader²²⁵. Polismyndigheten har befogenhet att lämna biträde, vilket markavvattningssakkunnige utsett, rätt att utöva det som krävs för hans undersökning. Den markavvattningssakkunnige ska avge ett yttrande till MD, i de ärenden som han anser ska bifallas. Yttrandet ska innehålla

LSV 7 kap. 29§

- [...]1. förslag om hur markavvattningen skall utformas, med angivande av de miljökonsekvenser en sådan utformning kommer att medföra,
2. vilka som skall delta i markavvattningen, och
3. varje deltagares andelstal i fråga om kostnaderna för verksamheten.*

I fall då det är uppenbart hur frågan om delaktighet ska lösas krävs ingen markavvattningssakkunnig²²⁶.

Vem som får vara markavvattningssakkunnig får meddelas av regeringen eller den myndighet som de förordnar²²⁷. Vilka behörigheter som en markavvattningssakkunnig, för mark som inte endast består av skogsmark, måste ha beslutar Statens Jordbruksverk om²²⁸.

4.9 Prövning av mål och ärenden

4.9.1 Prövningsmyndigheter

Första domstolen i vattenmål kallas miljödomstol, MD, och regeringen utser vilka tingsrätter som ska vara MD. Nästa instans är Svea hovrätt och kallas miljööverdomstol, MÖD. Sista och högsta instans för miljömålen är Högsta domstolen, HD²²⁹.

²²⁵ MB 25 kap. 10§

²²⁶ LSV 7 kap. 21§

²²⁷ LSV 7 kap. 22§

²²⁸ Detta enligt Jordbruksverkets författarsamling (SJVFS 1998:128)

²²⁹ Prop. 1997/98:45 s. 63

Sedan 1 november 2008 krävs ett prövningstillstånd för att få sitt fall prövat i MÖD. Detta krävs även för att få fallet prövat i HD. Prövning avser myndigheters beslut kring frågor om tillstånd, dispenser, godkännande med mera²³⁰.

4.9.2 Bestämmelser om miljödomstol

MD består av en ordförande, ett miljöråd samt två sakkunniga ledamöter, i mål då det krävs kan ytterligare en domare och ett miljöråd ingå²³¹. Miljörådet ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av miljöfrågor. Det är ordförandes uppgift att utse de sakkunniga utifrån målets inriktning. Rätten måste alltid bestå av minst en ordförande och ett miljöråd oavsett vilken karaktär målet har. Ordföranden utses av tingsrätten och de sakkunniga ledamöterna förordnas av Domarnämnden. Miljörådet anställs gemensamt vid de tingsrätter som är utsedda till miljödomstolar²³².

4.9.3 Bestämmelser om miljööverdomstolen

I MÖD ska lagfarna domare samt miljöråd finnas²³³. Miljörådet ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av miljöfrågor. I övrigt gäller samma bestämmelser som för VÖD, vilka beskrivs under avsnitt 2.8.3 *Bestämmelser om vattenöverdomstolen*.

4.9.4 Vattenmål

Vattenmålen kan enligt MB delas in i anmälningssmål och stämningssmål. Ett viktigt inslag i vattenmål är att bedömning har sin grund i tekniska utredningar. Ansökningarna måste innehålla bland annat vilka miljökonsekvenser som kan ske för att sedan kunna bedöma företagets verkningar. I övrigt gäller det som beskrivits under avsnitt 2.8.4 *Vattenmål*.

4.9.5 Förfarandet vid miljödomstol

Mellan åren 2005-2007 hade samtliga MD i Sverige i genomsnitt fått in 1 658 mål per år. Under samma tidsperiod avgjordes i MD varje år i genomsnitt 1 652 mål. Förstainstansmålen var färre än antalet överklagade mål i samtliga MD²³⁴.

Rättegångsbalkens regler om tvistemål ska tillämpas i MD om inget annat sägs i MB. Då ett mål tas upp i MD som första instans finns detaljerade regler i MB 21 och 22 kapitlet, här skiljs på ansökningssmål och stämningssmål. Reglerna kring ansökningssmål är mer utförliga. Ansökningssmålen avser främst tillstånd att bedriva vattenverksamhet.

²³⁰ Jordbruksverket, 2009 (3)

²³¹ Ordföranden i MD ska vara en lagfaren domare.

²³² Domstolsverket beslutar sedan vid vilken domstol de ska tjänstgöra.

²³³ MB 20 kap. 11 §

²³⁴ SOU 2009:10 s. 244

Ansökningsmål

Ansökan i ett ansökningsmål ska vara skriftlig och om det krävs ska en MKB ingå²³⁵. Bedömning enligt hänsynsreglerna, MB 2 kapitlet, ska ske och förslag till skyddsåtgärder eller andra försiktighetsmått bör bifogas i ansökan. I mål av särskilt miljöintresse och allmänna intressen ska Naturvårdsverket, Kammarkollegiet, Myndighet för samhällsskydd och beredskap och länsstyrelsen ha rätt att föra talan i målet. I övrigt gäller de bestämmelser som beskrivits i 2.8.5 *Förfarandet vid vattendomstolen* med underrubrik *Ansökningsmål* även i MD.

Stämningmål

För stämningmål gäller det som beskrivits i avsnittet 2.8.5 *Förfarandet vid vattendomstol* med underrubrik *Stämningmål* även i MD.

Förrättningsmål

I och med att prövningsförfarandet enligt MB sker utan någon förrättning finns inte dessa mål längre i MD eller MÖD.

4.9.6 Rättegången i miljööverdomstol

MD:s domar eller beslut får, om inte annat är föreskrivet, överklagas hos MÖD. Rätt att överklaga har den som domen eller beslutet angår om det är honom eller henne emot²³⁶. För att få sitt mål prövat i MÖD krävs prövningstillstånd och MD:s dom eller beslut ska innehålla uppgift om detta och även de grunder på vilka tillstånd kan meddelas²³⁷. Meddelas inte prövningstillstånd står MD:s dom eller beslut fast²³⁸. I övrigt är domstolsförfarandet i MÖD detsamma som beskrivs under avsnitt 2.8.6 *Rättegången i vattenöverdomstolen* med undantag för förrättningsmål då de inte längre existerar.

4.9.7 Rättegången i Högsta domstol

MÖD:s domar och beslut i mål som i första instans har prövats av en kommun eller en förvaltningsmyndighet får inte överklagas. Övriga ärenden kan överklagas om inget annat är föreskrivet²³⁹. För ärenden i HD krävs prövningstillstånd och meddelas inte detta gäller MÖD:s dom eller beslut.

²³⁵ Enligt MB 6 kap.

²³⁶ MB 12 kap. 1 p.

²³⁷ MB 23 kap. 1 §

²³⁸ MB 23 kap. 2 §

²³⁹ MB 23 kap. 8-9 §§

4.10 Tillstånds giltighet och omprövning

4.10.1 Allmänt om tillstånds giltighet och omprövning

Tillstånd, godkännanden och dispenser får meddelas för en begränsad tid²⁴⁰. Tillstånd till vattenverksamhet kan förnyas, ändras eller upphävas. Förutsättningar för omprövning och återkallelse gäller i MB även de tillstånd som har meddelats enligt äldre rätt. Dessa tillstånd kan dock inte omprövas tidigare än vad domen eller beslutets omprövningstid avser²⁴¹. Ett tillstånd eller villkoren för detta som getts enligt MB får omprövas när tio år har gått från det att tillståndsbeslutet vann laga kraft²⁴². Verkan av domar och beslut enligt MB ska ske i enlighet med MB 24 kapitel.

4.10.2 Verkan av domar i ansökningsmål

Det som beskrivs under avsnitt 2.9.1 *Verkan av domar i ansökningsmål* gäller även för ansökningsmål enligt MB.

4.10.3 Ändrade förhållande i samfälligheter

Om deltagandet och därmed andelstalen i en samfällighet behöver ändras kan detta göras genom en överenskommelse. Styrelsen för samfälligheten eller någon av deltagarna kan då ansöka om att MD ska godkänna en sådan överenskommelse²⁴³. Ett godkännande har samma verkan som ett tillstånd²⁴⁴. Utan godkännande av domstol förlorar överenskommelsen sin verkan mot någon deltagare som inte betalar sin utdebiterade avgift enligt överenskommen debiteringslängd. I övrigt gäller det som föreskrivs under 2.9.3 *Ändrade förhållanden i samfälligheter*.

Nya båtadsområden

Vid en omprövning av samfälligheter sker sällan en ny båtadsvärdering utan gamla båtadsområden används. Metoden för att få fram ny andelstalslängd går till så att lantmäterimyndighetens registerkartor och de förrättningskartor som skapades vid markavvattningsföretagets bildande anpassas till samma skala och passas sedan in på varandra. Då kartorna passas in kan nya och ändrade fastighetsgränser utläsas och hur dessa är i förhållande till den ägofigursavgränsning som rådde vid förrättningen. I förrättningen fick varje ägofigur ett förbättringsvärde och inom de ägofigurer där förhållandena ändrats uppmäts arealen och nya förbättringsvärden beräknas. De fastigheter som ligger helt eller delvis inom båtadsområden får utifrån detta ett förbättringsvärde som räknas om till andelstal. De ursprungliga båtadsområdena, från förrättningen, är framtagna med avseende på markens beskaffenhet, markanvändning samt nivåförhållande²⁴⁵.

²⁴⁰ MB 16 kap. 2§ 1 st.

²⁴¹ Lag (1998:811) införandet av miljöbalken 32§

²⁴² MB 24 kap. 5§ 1 st. 1 p.

²⁴³ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 69

²⁴⁴ LSV 7 kap. 18§

²⁴⁵ Svensson, B. E-post: Ytterligare en fråga

4.10.4 Oförutsedda skador

En anmälan som avser oförutsedda skador ska inges till MD och gäller enbart skador som är utöver vad tillståndet som MD meddelat²⁴⁶. Ersättning bestäms med hjälp av MB 31 kapitlet. En prövning av oförutsedd skada kan ske inom fem år eller, högst tjugo, inom den tid som bestämts i tillståndet som skadan uppkom. Gäller det oförutsedd skada enligt LSV ska prövning ske inom två år från att skadan uppkom²⁴⁷. Förfarandet i ärendet ska ske enligt bestämmelserna för stämningssmål.

4.11 Tillsyn

Länsstyrelsen är det organ som har tillsyn över vattenverksamhet och detta gäller såväl tillståndspliktiga som icke tillståndspliktiga verksamheter. Har tillståndet till en vattenverksamhet förfallit, genom att de bestämmelser som meddelats i tillståndsdomen eller tillståndsbeslutet inte är utförda i tid, kan tillsynsmyndigheten förelägga tillståndshavaren att riva ut anläggning om den kan leda till skada på allmänna eller enskilda intressen²⁴⁸. Konkreta föreskrifter för tillsynens gång förekommer inte, utan tillsynsmyndigheten ska, efter anmälan eller på eget initiativ, kontrollera efterlevnaden av de beslut som meddelats enligt MB samt de åtgärder som måste vidtas för att åstadkomma rättelse. Vid vattenverksamhet ska myndigheten även fortlöpande se till att meddelade villkor för verksamheten är tillräckliga. I övrigt gäller det som beskrivits under avsnitt 2.10 *Tillsyn*.

4.12 Kostnadsbestämmelser

4.12.1 Rättegångskostnader vid domstol

Huvudregeln för rättegångskostnader är att kostnadsansvaret ligger på den sökande, oavsett ansökningsmål eller stämningssmål²⁴⁹. Innebörden är att sökanden skall svara för både sina egna kostnader och motparternas kostnader. Detta gäller inte för bildandet av samfälligheter för markavvattning då står varje enskild deltagare för sina egna kostnader. Vid omprövning som omfattas av LSV 7 kapitlet 17-18 §§, ska varje part svara för sina egna kostnader²⁵⁰. Gäller målet återkallelse, förbud mot fortsatt verksamhet eller omprövning enligt MB 24 kapitlet 3-6 §§ eller LSV 7 kap 15 § ska Naturvårdsverket, Kammarkollegiet, länsstyrelsen och tillståndshavaren stå för kostnaderna i MD²⁵¹. Blir talan inte prövad i domstol ska sökande trots detta ersätta motparten för dess rättegångskostnader²⁵².

²⁴⁶ MB 24 kap. 13-14 §§

²⁴⁷ MB 24 kap. 13 § 4 st.

²⁴⁸ MB 26 kap. 10 §

²⁴⁹ MB 25 kap. 2 §

²⁵⁰ MB 25 kap. 4 §

²⁵¹ MB 25 kap. 3 §

²⁵² MB 25 kap. 7 §

Överklagar någon sakägare till högre instans får han stå för sina egna kostnader om han förlorar men kan inte bli skyldig att betala sökandens kostnader. Det kan förordnas avsteg från huvudregeln men detta kräver en motivering²⁵³. Vidare gäller samma bestämmelser som gällde då VL gällde, se avsnitt 2.11.1 *Rättegångskostnader vid domstol*.

4.12.2 Kostnader för tillståndsprövning

Vid prövningsförfarandet uppkommer vissa kostnader. Kostnaderna för den markavvattningssakkunnige ska den sökande stå för²⁵⁴. Kräver ansökan en MKB ska denna kungöras i ortstidningen och det är sökande som står för kostnaderna. Då ett tillstånd som är befattat med en MKB beviljas ska beslutet kungöras i ortstidningen och även denna kostnad ska sökande stå för. En anmälningsavgift utgår för tillståndsprövning av markavvattning, storleken på denna avgörs av ingreppets omfattning.

Total dikeslängd (m)	Avgift (kr)
0-99	1 200
100-1 000	2 000
1 000-10 000	5 000
> 10 000	7 400

Tabell 1. Prövningsavgift²⁵⁵.

4.13 Övriga bestämmelser

De övriga bestämmelser som gäller för vattenverksamhet är beskrivna i LSV 9 kapitlet. Dessa bestämmelser överensstämmer med de bestämmelser som finns i VL 22 kapitlet om slutbestämmelser, se avsnitt 2.12 *Slutbestämmelser*.

4.14 Andra aspekter på lagstiftning kring markavvattning

4.14.1 Skadeståndsansvaret

Enligt 1918 års vattenlag är det styrelsen i samfälligheten som förvaltar ett markavvattningsföretag som är solidariskt ansvariga för de skador som uppkommer²⁵⁶.

För att skadeståndsansvaret ska ha någon verkan krävs det att skadan som åberopas har koppling till brist i underhållet och bristande underhåll är brottsligt²⁵⁷. Det är

²⁵³ Prop. 1997/98:45 s. 898

²⁵⁴ MB 25 kap. 8§

²⁵⁵ Länsstyrelsen, 2006

²⁵⁶ ÄVL 3 kap. 21§

sällan som någon styrelsemedlem åtalats för brott mot underhållningsskyldigheten då det är svårt att påvisa en enskild styrelsemedlems brist i underhållsansvaret. Desto vanligare är det att hela samfälligheten delar på skadeståndsansvaret, utifrån kostnadsfördelningen. Skadestånd kan bara åberopas i de fall då vattenverksamheten inte drivs eller underhålls enligt tillståndet. Det är sällan som en samfällighets styrelse tar en ansvarsförsäkring för att skydda sig mot skadestånd men ofta är delägarna i samfälligheten försäkrade genom sin hemförsäkring, vilket gör att de enbart får betala självriskan, om samfälligheten blir skadeståndsskyldig. En begränsning av hemförsäkringen är dock att vårdslöst förfarande inte täcks och frågan kring vad som är vårdslöst eller inte uppkommer²⁵⁸.

Om ett markavvattningsföretag finns men inte är aktivt, vilande, är det hela samfälligheten med alla dess deltagare som blir skadeståndsskyldiga. Finns det i ett sådant fall ingen aktuell kostnadsfördelning måste en omräkning av markavvattningsföretaget ske²⁵⁹.

4.14.2 Rensning och underhåll

Inom vattenverksamhet ska begreppen underhåll och rensning särskiljas.

Rensning

Rensning är en vattenverksamhet och kan enbart utföras av den som har rådighet över vattnet. Det krävs att den som genomför rensning är beroende av att vattenförhållandena består²⁶⁰. Rensning sker enbart i naturliga vattendrag, åar och bäckar²⁶¹. Trots detta kan inte rensning utföras utan markägarens medgivande. Uppstår oenighet kan den, som är beroende av att vattenförhållandet upprätthålls, tvångsvis få rätten till rensningen genom att söka tillstånd hos MD. Markägaren ska underrättas innan rensningsmassorna läggs upp och den som utför rensningen är skyldig att se till att åtgärderna för uppläggningsen ger så liten skada som möjligt. Skadas markägarens ägor av uppläggningsen av rensningsmassorna har han rätt till ersättning²⁶².

Rensning får enbart ske utifrån det tillstånd som markavvattningsföretaget har. Då en rensning avviker från vad tillståndet tillåter klassas åtgärden som markavvattning och kräver tillstånd av länsstyrelsen²⁶³. Viktigt är att all rensning ska ske med försiktighet och hänsynsreglerna ska följas²⁶⁴. Rensningsåtgärder som ska ske inom känsliga natur- och kulturmiljöer, rensning av naturliga åar och bäckar, bör anmälas för samråd till tillsynsmyndigheten, länsstyrelsen. Vid samrådet ska då

²⁵⁷ MB 29 kap. 8§ 6 p.

²⁵⁸ Jordbruksverket, 2009 (2)

²⁵⁹ Svensson, B. E-mail: Ytterligare en fråga

²⁶⁰ LSV 2 kap. 5§

²⁶¹ Naturliga innebär att de inte ändrats av mänsklig hand

²⁶² LSV 2 kap. 6§

²⁶³ I Skåne krävs även en dispens från kan vara markavvattningsförbud.

²⁶⁴ Hänsynsreglerna återfinns i MB 2 kap.

tillsynsmyndigheten ge råd om vad som ska genomföras för att minska och begränsa skadorna på naturmiljön²⁶⁵.

Underhåll

Ägaren till en vattenanläggning är skyldig att underhålla denna så att inte skada uppstår²⁶⁶. Det är näst intill strikt ansvar, enligt rättsfall inom ämnet, vilket leder till att den som inte underhåller sin vattenanläggning, enligt tillståndsdomen, är skyldig till de skador den ger upphov till²⁶⁷. Till vattenanläggning räknas öppet dike som är grävt, vattendrag som är utträtat men även rörledningar i alla storleksordningar från täckdickningsrör till stora kulvertar. Underhållet omfattar den befintliga anläggningen. Sker förändringar inom avrinningsområdet som kan öka vattenmassorna till anläggningen finns ingen skyldighet att uppgradera denna så att den kan hantera det nya utsläppet. Det räcker att underhålla den befintliga anläggningen²⁶⁸.

4.14.3 Dokumentation

Dokumentation av domar

Enligt FVV ska en miljöbok, som omfattar avgöranden i domsområdet, upprättas.

FVV 8§;

Miljödomstolens förteckning över vattenverksamhet inom domsområdet skall föras i en miljöbok i vilken vattenbok skall ingå. Föreskrifter om miljöboken meddelas av Domstolsverket.

Föreskrifter om miljöboken finns i Domstolsverkets föreskrifter om miljöboken, DVFS 1998:14. Föreskriften säger att varje MD ska föra förteckning över domstolens avgörande i domsområdet, i mål som berör MB eller LSV, i en miljöbok. Denna ska vidare föras i fem avdelningar, inom vilka olika vattenverksamheter och vattenanläggningar delas upp²⁶⁹.

Det som sagts tidigare i avsnittet berör de domar som avgörs kring markavvattningsföretag och det är viktigt att dessa finns tillgängliga.

Dokumentation av samfälligheter

De samfälligheter som bildas ska ha sin styrelse registrerad hos lantmäterimyndigheten, det är de som för registret över samfälligheter.

Dokumentation av markavvattningsföretagen

²⁶⁵ MB 12 kap. 6§

²⁶⁶ MB 11 kap. 17§

²⁶⁷ Svensson, B. E-post: Nya frågor

²⁶⁸ Jordbruksverket, 2009 (2)

²⁶⁹ DVFS 1998:14 2§

Markavvattningsföretag – lagstiftning och probleminventering

Dokumentation över var markavvattning förekommer och hur den är utformad samt vilka som är deltagare finns samlat på olika myndigheter beroende på när markavvattningsföretaget bildats, se *tabell 2*. Olika län har varit olika duktiga på att samla allt material och länsstyrelsen i Skåne har ett ganska samlat och bra arkiv över länets markavvattningsföretag²⁷⁰.

Markavvattningsföretag som prövats enligt 1879 års dikningslag eller äldre bestämmelser – företag före cirka 1920.	Lantmäterimyndighet
1. Företag som prövats enligt 1918 års eller 1983 års vattenlag – företag efter cirka år 1920. 2. Företag som prövats av länsstyrelsen enligt MB. 3. Tillstånd och dispenser enligt naturvårdslagen.	Länsstyrelsen
1. Företag som prövats av MD enligt MB 2. Vattendomar – t ex sjösänkningar	MD (kopia kan finnas hos länsstyrelsen)
Tillstånd/beslut före cirka 1920.	Landsarkivet
Dikningsplaner godkända av Skogsstyrelsen	Skogsstyrelsens regionskontor Landsarkivet

Tabell 2. Dokumentation över informationskällor till markavvattningföretagen i Sverige²⁷¹.

4.15 Övrig lagstiftning av betydelse för markavvattning

4.15.1 Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen (1987:10), PBL, innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och byggande. De planer som kommunerna upprättar är viktiga för att bevara våtmarker och biologisk mångfald och för att skydda mot åtgärder som utgör hot mot dessa²⁷².

Kommunen tar fram översiktsplanen i samråd med länsstyrelsen och det är viktigt att ta tillvara på och samordna statliga intressen²⁷³. I samrådet ska länsstyrelsen informera om markavvattningsförbud och tillståndsplikt för markavvattning. Inom planområdet så regleras markens användning och bebyggelse genom en detaljplan. Detaljplanen är bindande mot såväl myndigheter som enskilda och ger markägare en garanterad rätt att förfoga över marken enligt planen. Detta innebär att tillstånd för

²⁷⁰ Hagenrud, K. intervju 2010-06-15

²⁷¹ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 90

²⁷² Länsstyrelsen, 2009

²⁷³ Översiktplan är en kommuntäckande plan för markanvändande

markavvattning inte får lämnas inom detaljplan om planen meddelar att våtmarker ska bevaras²⁷⁴.

När en ny plan handläggs är det viktigt att hänsyn tas till markavvattningen samt markavvattningsföretagen som kan påverkas, i ett tidigt skede. Det finns ingen bestämmelse i PBL där de berörda markavvattningsföretag som påverkas av planläggningen pekas ut som part i processen. Däremot ska samråd med berörda parter ske i ett tidigt skede och markavvattningsföretag som påverkas borde lyftas i detta skede²⁷⁵. Hur markavvattningsföretag behandlas kan variera från kommun till kommun. Materialet från Göteborgs kommun visar på att markavvattning i planområden ska utredas inför ett upprättande av ett planprogram. Kommunen lokaliserar inför planprogrammet de eventuella markavvattningsföretagen som kan komma bli berörda. Inom Göteborgs kommun finns cirka 60 stycken markavvattningsföretag och nybildning av ytterligare är inte aktuellt. I flertalet markavvattningsföretag är kommunen en av fastighetsägarna i samfälligheten, som sköter markavvattningen, och har ofta den största andelen av det berörda vattenområdet och förväntas därför ta initiativ till att upprätta en samordnad förvaltning eller att avveckla sådan om det är nödvändigt²⁷⁶. Enligt det planPM som länsstyrelsen i Skåne upprättat, år 2009, ska uppgift om vem som äger och ansvarar för dikningsföretag och uppgifter om eventuell omprövning eller avtal tas hänsyn till om dagvatten ska ledas vidare från planområdet²⁷⁷.

Exempel

Brännekullavägen, Torslanda i Göteborg är ett område där kommunen planlagt fem stycken nya villatomter. Dessa ansluter sitt dagvatten via gemensamhetsanläggning till befintligt dike som utgör ett markavvattningsföretag. Kommunen anser att dagvattenanordningar för det nya bostadskvarteret bör anslutas till detta markavvattningsföretag. Det är markavvattningsföretagets uppdrag att initiera en omprövning av markavvattningsföretaget via MD och i väntan på detta så upprättas ett avtal mellan exploatören och markavvattningsföretagets styrelse för den tillkommande avrinningen²⁷⁸.

Generellt kan sägas att kommunen i de flesta fall har del i markavvattningsföretagen som blir påverkade av markavvattning från exploateringsområden och i de fall då det inte är fallet så har kommunen som princip att göra avtal vad gäller rådighet, åtkomst och för tillkommande avrinningsvolymerna.

²⁷⁴ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 101

²⁷⁵ PBL 4 kap. 4§

²⁷⁶ Persson, Å. 2006

²⁷⁷ Länsstyrelsen, 2009

²⁷⁸ Persson, Å. 2006.

4.15.2 Kulturminneslagen

Ska ett grävningsarbete för vattenverksamheten ske är det utförarens ansvar att anmäla fasta fornlämningar till länsstyrelsen för samråd²⁷⁹. Enligt lagen (1988:950) om kulturminnen m.m., KML, krävs tillstånd för att få utföra grävningar dessutom måste arbeten som sker avbrytas direkt om fornlämning påträffas under arbetets gång²⁸⁰.

4.15.3 Förordning om verksamhetsutövares egenkontroll

Enligt förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll ska de som bedriver tillstånds- eller anmälningspliktig verksamhet enligt MB fortlöpande planera och kontrollera sin verksamhet²⁸¹. Detta för att motverka och förebygga olägenheter för människans hälsa eller påverkan på miljön. Egenkontrollens storlek beror på verksamhetens art, omfattning och påverkan²⁸².

²⁷⁹ KML 2 kap. 10§

²⁸⁰ KML 2 kap. 12§

²⁸¹ Förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll 1§

²⁸² Förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll 2§

5 Jämförelse av vattenlagen och miljöbalken

I kapitlet beskrivs de största skillnaderna med dagens lagstiftning kring markavvattningsföretag jämfört med vattenlagen.

5.1 De stora skillnaderna mellan vattenlagen och miljöbalken

5.1.1 Allmänt om skillnaderna

Vid en snabb överblick av bestämmelserna i VL, MB och LSV är skillnaderna dem emellan svåra att lokalisera och peka ut. Det krävs en djupare analys av bestämmelserna för att upptäcka de mindre, men även de mer omfattande, skillnaderna. Generellt kan de förändringar som skiljer MB och LSV från VL beskrivas som tillskärpningar ur miljöhänsynen. Flertalet av de få förändringar som finns är av sådan karaktär att de gjorts för att förbättra inverkan på miljön och människors hälsa.

De mest omfattande olikheterna berör handläggandet vid nybildandet av ett markavvattningsföretag, något som sker sällan då markavvattningsförbud förekommer i större delarna av Sverige och då många markavvattningsföretag redan är bildade. En annan av de större skillnaderna berör sakägarebegreppet.

Vad de studerade markavvattningsföretagen och sakkunniga inom markavvattning anser om dagens lagstiftning jämfört med äldre lagstiftning återfinns i avsnitt 7.4.14 *Dagens lagstiftning jämfört med äldre*.

5.1.2 Processuella skillnader

Miljöomfattning

Lagstiftningens miljöomfattning i VL och MB är ungefär densamma. I MB har dock tolkningen skärpts till och blivit mer påtaglig. Det ställs sedan införandet av MB högre krav på att miljömål och delmål av dessa ska uppnås, något som VL inte omfattades av²⁸³. Själva begreppet markavvattning finns inte benämnt i något av de miljö kvalitetsmål eller i de nationella delmål som MB tar upp men trots detta påverkar målen markavvattningen. Det miljömål som har den tydligaste kopplingen till markavvattning är ”*Myllrande våtmarker*”. Målet innebär att våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska behållas och att värdefulla våtmarker ska bevaras för framtiden. Detta betyder att markavvattning måste minskas och prövas mer restriktivt²⁸⁴.

Handläggandet

Handläggandet vid prövning av bildandet av ett markavvattningsföretag sker annorlunda idag, enligt MB, jämfört med äldre lagstiftning, VL.

²⁸³ Hagenrud, K. intervju 2010-06-15

²⁸⁴ Länsstyrelsen, 2006

Dagens prövningsgång utan ett förrättningsförfarande gör processen, från ansökan till beslut om tillstånd, längre. Detta främst då den markavvattningssakkunnige inte längre är benägen att fatta beslut i frågan om tillstånd utan endast har till uppgift att inge ett yttrande till MD då han blivit förordnad. Detta kan anses egendomligt då förrättningsmännen, dagens markavvattningssakkunnige, enligt äldre lagstiftning även hade makt att fatta beslut kring markavvattningsfrågorna. Speciellt anmärkningsvärt är detta då den markavvattningssakkunniges uppgift och innehåll i utredningen fram till yttrandet överensstämmer med det som utarbetades vid en förrättning enligt VL. Dagens system med tillståndsbeslut av domstol gör processen ett steg längre, vilket också innebär en större kostnads- och tidsåtgång²⁸⁵.

Upprättandet av samfällighet för markavvattning parallellt med prövningstillstånd för markavvattningsföretaget och ansökan i miljödomstol?

Under processen för bildandet av ett markavvattningsföretag kan inte bildandet av samfällighet till förvaltningen ske parallellt. Bildandet av samfälligheten kan ske först när domstolsprocessen är avslutad och har vunnit laga kraft. Först då kan lantmäterimyndigheten utse en sammanträdesledare, vilken ofta blir den som varit markavvattningssakkunnig under förfarandets gång, men även en förrättningslantmätare vid lantmäterimyndigheten är kompetent för denna uppgift. Processen innebär att dyrbar tid för markavvattningsföretaget försvinner, då förvaltningen i detta skede står still, och att markavvattningsföretag även blir lamslaget fram tills dess att samfälligheten är registrerad och vunnit laga kraft²⁸⁶.

Med VL:s bestämmelser kunde bildandet av samfälligheten, som sköter förvaltningen, ske parallellt som nybildning av markavvattningsföretag var under process. Detta då förrättningsmannen var den som fattade beslut i frågan om tillstånd för markavvattningsföretaget och även hade till uppgift att se till att bildandet av en samfällighet kunde ske. I likhet med MB krävde VL:s bestämmelser att tillståndet för markavvattningsföretaget vunnit laga kraft innan samfälligheten slutligen kunde bildas. Den stora skillnaden är, att i och med förrättningsförfarandet kunde förrättningsmannen, då han var den som fattade beslut i tillståndsfrågan, se åt vilket håll som tillståndsbeslutet lutade åt och kunde parallellt med ett positivt tillståndsbeslut i ett tidigt skede ta initiativ till bildandet av samfälligheten för förvaltningen. Bildandet av samfälligheten skedde ofta genom att sammanträde hölls i samband med förrättningsammanträdet, då alla parter ändå var samlade. Normalt sett brukade styrelsen utses och samfällighetens stadgar antas vid detta sammanträde.

Sammantaget blir slutsatsen att i och med VL:s bestämmelser blev tidsspillet inte lika omfattande som det kan vara vid nybildandet av markavvattningsföretag idag, vid en tillståndsprövning. Det tidsspill som uppkommer uppskattats till ungefär ett halvår, vilket för en jordbrukare kan innebära en hel odlingsäsong, alltså förlust av inkomst²⁸⁷.

²⁸⁵ Svensson, B. intervju 2010-06-04

²⁸⁶ Svensson, B. intervju 2010-06-04

²⁸⁷ Svensson, B. E-mail: Hej – några frågor

Domstolar

VD och MD är i uppbyggnad och funktion i princip densamma. I VD var de mål som prövades inom en jämförelsevis smal kategori och i och med införandet av MD blev de mål som prövas av ett betydligt bredare karaktär. Detta då MD ska hantera alla typer av miljöfrågor, vilket även omfattar vattenfrågor²⁸⁸. Skillnaden domstolarna emellan är att i VD prövades målet av någon som var kunnig inom vattenverksamhet och andra vattenfrågor. I dagens prövning i MD sitter däremot kunniga inom flera olika typer av naturvetenskaplig kunskap, såsom kemi, biologi och hydrologi. Detta gör att målet kan få ett annat utfall än i VD²⁸⁹.

5.1.3 Sakägarbegreppet

Sakägarbegreppet är inte preciserat i lagtext. Detta kan leda till problem vid förrättningar och vid andra typer av frågor där en grupp av sakägare behöver identifieras.

Vattenlagen

Enligt VL ansågs sakägare vara de som var ägare av fastigheter men även i vissa fall väghållare, ägare av byggnader och anläggningar på ofri grund och huvudmän för allmänna va-anläggningar på ofri grund²⁹⁰. Det var dessa som kunde ingå som deltagare i markavvattningssamfälligheten, om de direkt skadades eller på annat sätt led av intrång i fastighetens ekonomiska nyttjande som hade anknytning till vattenområdet som vattenföretaget avsåg²⁹¹. Frågan om sakägarkretsen avgjordes främst i domstolspraxis men det fanns även en bestämmelse i VL.

VL 22 kap. 2 §;

Ett vattenföretag skall anses beröra en viss fastighet

1.när ett yrkande framställdes om skyldighet för fastighetens ägare att delta i företaget,

2. när fastigheten eller dess vatten togs i anspråk för verksamheten eller för en anläggning i samband med företaget, eller

3.när företaget kunde medföra skador på mark eller vatten tillhörande fastigheten, på byggnader eller anläggningar som finns på fastigheten eller på fastighetens användningssätt.

Bestämmelsen var inte avsedd för att begränsa antalet sakägare utan lämnade även utrymme för andra än de som räknades upp till att kunna vara sakägare, bestämmelsen återkommer även i MB²⁹². Det krävdes inte i VL att fastigheten påverkades på något betydande sätt för att intressenterna i fastigheten skulle anses

²⁸⁸ SOU 2009:10 s.282

²⁸⁹ Svensson, B. intervju 2010-06-04

²⁹⁰ SOU 2009:10 s. 311

²⁹¹ Prop. 1981/82:130

²⁹² Bestämmelsen återfinns i LSV 9 kap. 2§

som sakägare. En påverkan som kunde konstateras, det vill säga exempelvis intrång eller risk för skada för fastigheten, gjorde intressenterna i fastigheten till sakägare även om påverkan var ekonomiskt oväsentlig. Detta synsätt på sakägare var inte unikt för VL utan förekom även i andra lagar såsom väglagen²⁹³.

En nyttjandesrättshavare som ensam sökte om att vara deltagare i ett markavvattningsföretag ansågs också som sakägare liksom de fastighetsägare som skadades eller togs i anspråk för markavvattningsföretag eller innehavare av särskild rätt till sådana fastigheter som rubbades eller gick förlorad. Panthavare som berördes i en förrättning räknades aldrig till sakägare. För att överhuvudtaget anses som sakägare enligt VL måste intrånget vara av vattenrättslig karaktär.

Miljöbalken

I MB finns ett enhetligt begrepp för sakägare processuellt, det vill säga vilka som får överklaga en dom eller ett beslut. Detta på grund av att det inte borde göras skillnad på om den överklagade frågan berör exempelvis vattenverksamhet eller miljöfarlig verksamhet²⁹⁴. På den materiella sida är däremot en enhetlig grupp som sakägare svårare att finna i lagtexten, detta då uttrycket inte definieras i lagen. Sakägarbegreppet är inte enhetligt för alla bestämmelser i balken vilket beror på att MB är baserad på flertalet äldre bestämmelser och lagar med olika sakägarbegrepp²⁹⁵. I en tillståndsprocess kan i princip vem som helst lägga fram utredningar och synpunkter utan att vara sakägare²⁹⁶.

I de fall som MB berör är det ofta de enskilda som kan komma att bli berörda av verksamheten som är sakägare. I MB finns inget krav på direkt fastighetsanknytning för att bli utnämnd till sakägare, utan inom de olika verksamheter som MB berör kan sakägarkretsen skifta²⁹⁷. Frågan om någon är sakägare eller inte har främst betydelse om någon vill överklaga något avgörande eller begär ersättning för rättegångskostnader²⁹⁸.

Sammantaget har sakägarbegreppet, i och med införandet av MB blivit bredare.

5.1.4 Rättegångskostnader

I och med införandet av MB flyttades VL:s processuella bestämmelser över till MB. I motiven till MB anfördes av regeringen att den hade övervägt att utvidga rätten till ersättning för rättegångskostnader, främst till att inte bara avse vattenverksamheter utan också miljöfarliga verksamheter²⁹⁹. I övrigt fortsatte de bestämmelser för rättegångskostnaderna som gällde i och med VL.

²⁹³ SOU 2009:10 s. 312

²⁹⁴ SOU 2009:10 s. 239

²⁹⁵ Prop. 1997/98:45 s. 476

²⁹⁶ SOU 2009:10 s. 310

²⁹⁷ Rubenson, S. 2008 s. 167

²⁹⁸ SOU 2009:10 s. 310

²⁹⁹ SOU 2009:10 s. 312

Rättegångskostnadsregeln har i stora drag varit likadant utformad sedan 1918 års vattenlag. I och med införande av VL fortsatte huvudregeln om kostnadsansvaret i ansökningsmål, enligt 1918 års lag, om att sökanden skulle svara för både sina egna och motparternas kostnader att gälla. Detta motiverades med hänvisning till äldre regler och till vattenlagsutredningens förslag. Bland annat motiverades bestämmelsen i 1918 års lag med att de kostnader som motparten hade kunde likställas med den skada och förlust som vållats genom markavvattningsföretaget.

5.1.5 Miljökonsekvensbeskrivning

Enligt MB behöver en MKB upprättas då markavvattningen medför en betydande miljöpåverkan. En MKB krävs inte vid en omprövning av markavvattningsföretaget eller i de fall då det anses att miljöpåverkan är obetydande. I de fall då det krävs ska den inte vara mer omfattande än vad som kan anses nödvändigt. Syftet med MKB i MB är att ge ett bättre underlag vid tillståndsbeslut, det vill säga att få en helhetsbild över hur verksamheten kommer att inverka på miljön, hälsan och hushållningen med naturresurser. Detta kräver att en MKB uppförs i ett tidigt skede och ingår i besluts materialet från början fram till dess att tillståndsbeslutet tas, i de fall då den är nödvändig. Naturresurslagen kompletterades år 1991 med bestämmelser om MKB, vilket sakta fått större betydelse vid prövning av vattenföretag³⁰⁰. I de fall då en MKB krävs har den genom införandet av MB blivit mer skärpt och kraven på MKB:n är utökade³⁰¹.

5.1.6 Samrådsplikt

Den samrådsplikt som föreligger enligt MB 6 kapitlet 4§ var något nytt i och med införandet av MB. Samrådsplikten innebär att innan en ansökan om tillstånd kan lämnas in måste ett samråd äga rum, samrådet sker med tillsynsmyndigheten för markavvattning, länsstyrelsen. Samrådet har till funktion att reda ut de miljöpåverkningar som verksamheten kan ha. Genom samrådet kan samhällets kunskapsluckor upptäckas och en ökad allmän kunskap om miljö- och naturresursfrågor kan åstadkommas. Bestämmelsen innebär att allmänhetens möjlighet att påverka har utvidgats och att de har ett större inflytande tidigare i processen än innan. Samrådsplikten som förelåg i VL gällde enbart större markavvattningsföretag och reglerades då enligt VL 11 kapitlet 7-11§§.

5.1.7 Egenkontroll

I VL fanns inga bestämmelser om att en egenkontroll av verksamheten måste ske. Detta var ett nytt begrepp som infördes i och med MB. Däremot fanns det i VL, i tillståndet, vilka villkor som måste följas och detta kan ses som en form av egenkontroll. Villkoren kunde vara exempelvis åtgärder av skadeförebyggande

³⁰⁰ Prop. 1990/91:90, Vattenföretagen prövades parallellt mot andra lagstiftningar än bara enbart VL, bland annat, miljöskyddslagen, naturresurslagen och naturvårdslagen.

³⁰¹ Prop. 1997/98:45 s. 564

karaktär. Egenkontrollen är en utökning av dessa villkor som medföljer tillståndet, något som finns även idag. Den finns till för att minska påverkan på miljön och människors hälsa, bestämmelserna kring egenkontrollen återfinns i MB 26 kapitlet 19§. Detta kan anses vara en del av den mer skärpta miljöomfattning som MB innebär³⁰².

5.1.8 Regeringens tillåtliggheits prövning

I tidigare lagstiftning som berörde markavvattning, VL och naturresurslagen, kom prövningen av regeringen in vid olika tidsskeden. I ett ärende om markavvattning som handlades av länsstyrelsen skulle de överlämna ärendet till regeringen först då de ansett att prövning omfattades av reglerna i VL 11 kapitlet, regeringens tillåtliggheitsprövning. Överlämnandet skedde efter det att ärendet kungjorts och sammanträde hållits. Enligt naturresurslagen handlades ärenden annorlunda. Ansökan ingavs till regeringen som beredde det och hämtade remisser från myndigheter och andra. Förfarandet lagarna emellan var liknanden efter det att regeringen beslutat att meddela tillstånd.

I och med införandet av MB ansåg regeringen att utgångspunkten för regeringsprövningen av tillåtliggheten borde ske i ett tidigt skede, i förhållande till ärendet. Detta oberoende av om ärendet tidigare berördes av VL eller naturresurslagen. I övrigt, i regeringens tillåtliggheits prövning, består de bestämmelser som återfinns i VL och naturresurslagen.

5.1.9 Tillämpning av miljöbalken

Erfarenheten av MB:s tillämpningsregler var år 2008 att balken inte haft den genomslagskraft som förväntats vid dess införande. Detta grundar sig i att äldre rätt återfinns i MB. Detta har lett fram till att bestämmelser som finns i MB, likväl som i äldre lagstiftning, får samma tolkning vid tillämpning som vid äldre rätt oavsett om det är det som lagstiftaren har velat uppnå eller inte. Problemet avtar dock i takt med att nya generationer börjar använda miljöretten samt då fler MÖD:s och HD:s praxis utvecklas³⁰³. Omprövningar av markavvattningsföretag sedan MB:s införandes har varit få och fråga är om de hade varit fler om VL hade bestått.

³⁰² Svensson, B. E-post: Egenkontroll

³⁰³ Rubenson, S. 2008 s. 26

6 Frågeställningar

Kapitlet behandlar de frågeställningar som studien av lagstiftning och material kring markavvattning gett upphov till.

6.1 Allmänt om frågeställningarna

Genom studien av lagstiftning och material kring markavvattning har ett antal frågeställningar sammanställts som presenteras i kapitlet. Dessa är inte de enda frågeställningar som markavvattningsföretagen står inför utan ytterligare problem presenteras under avsnitt 7.4 *Sammanställning - markavvattningsföretagens problem och attityder*.

6.2 Hårdgjorda ytor med hög vattenavrinning

Flertalet av de markavvattningsföretag som finns idag är gamla och bildade mellan åren 1840-1970³⁰⁴. Sedan tillskapandet av dessa företag har de vattenkvantiteter som markavvattningsföretagen ska ta hand om ökat markant. De flesta markavvattningsföretagen är dimensionerade för att kunna hantera 0,5-1.5 l/s/ha, vilket är tillräckligt vid normal nederbörd. Sedan markavvattningsföretagen uppkommit har samhällsutvecklingen fortlöpt och flertalet vägar med hårdgjorda ytor har tillkommit. Dessa hårdgjorda vägar av asfalt kan ha en avrinning på 40 l/s/ha³⁰⁵.

Konsekvens

Detta är ett problem för de markavvattningsföretag som blir berörda om inte vattenmängderna tas till vara på av fördröjningsmagasin, vattendammar eller dylikt. Risken är att jordbruksmarken hamnar under vatten och förlorar sin brukningsförmåga.

6.3 Fastighetsbildningsåtgärders koppling till markavvattningsföretagen

Med dagens fastighetsregister och dess information finns det, trots ett välutvecklat system, ingen information om markavvattningsföretag registrerad. Det ska dock nämnas att de markavvattningsföretag som är prövade enligt 1879 års dikningslag eller äldre bestämmelser, detta är de markavvattningsföretag som uppkom före år 1920, finns registrerade hos lantmäterimyndigheten men inte i fastighetsregistret³⁰⁶.

Konsekvens

Då ingen koppling med markavvattningsföretagen och fastighetsregistret finns leder detta till att andelstalen i markavvattningsföretagens samfällighet inte överensstämmer med den faktiska fastighetsindelning som råder. I tabellen nedan

³⁰⁴ Löwgren, D. 2010

³⁰⁵ Svensson, B. intervju 2010-06-04

³⁰⁶ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 90

beskrivs hur andelstalen i markavvattningsföretag påverkas vid de olika typer av fastighetsbildningsåtgärder som kan förekomma. För att tydliggöra problemet har även andelstalen för gemensamhetsanläggningar som genomgår fastighetsbildningsåtgärd tagits med.

	Andelstal i gemensamhetsanläggning	Andelstal i markavvattningsföretag
Fastighetsreglering – fullständig överföring	Övergår automatiskt (AL 41 §)	Andelstalet ligger kvar hos den ursprungliga verksamhetsutövaren (området med båtnad frångår helt densamma)
Fastighetsreglering – del av fastighet överförs till annan	Fördelas genom särskilt beslut (AL 42 §)	Andelstalet ligger kvar hos den ursprungliga verksamhetsutövaren (området med båtnad kan omfatta den ena eller båda fastigheterna)
Avstyckning	Fördelas genom särskilt beslut (AL 42 §)	Andelstalet ligger kvar hos den ursprungliga verksamhetsutövaren (området med båtnad kan omfatta den ena eller båda fastigheterna)
Klyvning	Fördelas genom särskilt beslut (AL 42 §)	Två eller flera fastigheter nybildas. Andelstalet ligger kvar hos den ursprungliga verksamhetsutövaren (dvs. normalt ägaren till den klyvningsfastighet som genom åtgärden upphör att existera).
Sammanläggning	Övergår automatiskt (AL 41 §)	En fastighet nybildas. De ursprungliga fastigheterna upphör att existera. Andelstalen hänförs till verksamhetsutövare kopplade till fastigheter som inte längre existerar.

Tabell 3. Tabell visar hur fördelning av andelstal i gemensamhetsanläggningar och markavvattningsföretag fördelas vid de olika fastighetsbildningsåtgärderna³⁰⁷.

6.4 Exploatering och planläggning

Kommuner planlägger bostads- och industriområden för att expandera. Planläggningen sker i flera olika steg och är en process som tar tid. Kommunen har ansvar för att se till att markavvattningsföretag som ligger nedströms inte påverkas av

³⁰⁷ Löwgren, D. 2010 Tabellen är redigerad för att passa in i layouten.

den avrinning som exploateringsytan ger upphov till. Detta ska ske genom att samråd med berörda parter hålls tidigt i planprocessen.

Konsekvens

Om mer vatten än vad markavvattningsföretaget är dimensionerat för förekommer har marken svårt att ta till vara på vattnet och risk för översvämning och dåligt dränerad mark är ett faktum. Svårigheten för markavvattningsföretagen i denna fråga är att det inte finns lagstiftat att kommunen måste ta ansvar, men samråd ska ske. Eventuellt kan detta hanteras vidare genom att hävda att grannerättsliga förhållanden råder och att JB 3 kapitel är tillämpligt.

6.5 Avloppsvatten

I LSV:s bestämmelser sägs att en fastighet får avleda sitt avloppsvatten i ett markavvattningsföretag om ledningarna kan användas med väsentlig fördel³⁰⁸. Vill de som har markavvattningsföretaget att ägaren till fastigheten med det avledande avloppsvattnet ska delta i markavvattningsföretaget så kan de söka om delaktighet men även ägaren till avloppsledningen kan själv söka.

Konsekvens

Sköts inte avledandet av avloppsvattnet enligt de rådande restriktionerna kan problem för markavvattningsföretagen uppkomma. Problemen består främst av att förorenat avloppsvatten som avleds kan ge upphov till igenvuxna diken, kulvertar eller andra vattenanläggningar.

6.6 Upplýsning vid försäljning – marknadsvärde

Vid försäljning av jordbruksmark finns ingen upplysningsplikt om de dikningssamfälligheter som fastigheten är deltagare i. Jordbruksmark är beroende av god dränering för att vara funktionell i ett rationellt jordbruk. Marknadsvärdet på jordbruksmark baseras på dess avkastning och beroende på vilken gröda som avses odlas kan marknadsvärdet fluktuera mellan olika potentiella köpare. Vidare kan även en omedveten delaktighet i ett markavvattningsföretag leda till ett skadeståndsansvar utan köparens kännedom.

Konsekvens

Fungerar inte markavvattningen, dräneringen, kan stora kostnader uppstå för fastighetsägaren då skördar kan bli betydligt mindre än normalt. Även faran att bli skadeståndsansvarig för de skador som markavvattningsföretaget medför utan ens medvetande om anknytning till samfällighet föreligger. Detta då alla deltagare i samfälligheten är de som bär skadeståndsvaret om ingen aktiv styrelse förekommer. Vetskapen om deltagande i markavvattningsföretag kan på grund av detta vara viktigt vid köp av fastighet.

³⁰⁸ LSV 3 kap. 5§

6.7 Dokumentation

Det finns dåligt med statistik tillgänglig över antalet markavvattningsföretag som finns i Sverige idag men länsstyrelsen har uppskattat antalet till kring 50 000 stycken och att det nybildas kring ett tjugotal varje år³⁰⁹. Av dessa finns cirka 4000 i Skåne och majoriteten av dessa är bildade och prövade innan MB:s tillkomst³¹⁰. Varje enskilt markavvattningsföretag har en akt med handlingar knuten till sig men var dessa är förvarade är olika, se *tabell 2*.

Konsekvens

Dagens deltagare i markavvattningsföretag har svårighet att veta vart de ska vända sig för att få information och kunskap om markavvattning och vilka som ursprungligen var delaktiga i dem. Detta kan leda till att missförstånd uppstår samt att ovetskap om vad delaktigheten i markavvattningsföretaget innebär uppstår.

³⁰⁹ SOU 2009:42 s. 88 och s. 241

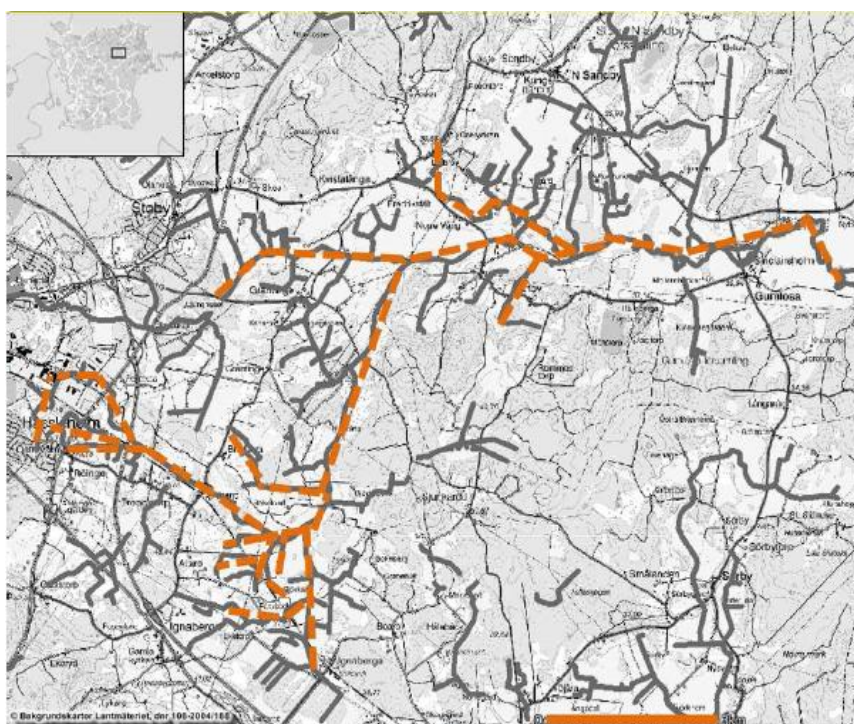
³¹⁰ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 17

7 Resultat

I kapitlet nedan beskrivs de markavvattningsföretag som har inventerats och studerats. Underlaget till avsnittet är baserat på intervjuer som gjorts med deltagare eller företrädare för respektive markavvattningsföretag. Utifrån intervjuerna har de problem och frågeställningar som markavvattningsföretagen står inför samt de svårigheter som lagstiftningen har och har haft på dessa markavvattningsföretag sammanställts.

7.1 Företag 1

Almaån-Fjärlövsåns torrlägningsföretag av år 1948 ligger utanför Hässleholm. Torrlägningsföretaget fick tillstånd år 1948 och hade sedan tio år på sig att genomföra de åtgärder som tillståndet avsåg och år 1958 genomfördes en besiktning av torrlägningsföretaget. Torrlägningsföretaget bildades för att förbättra jordbruksmarkens dränering och vid bildandet sprängdes och grävdes ån om för att leda vattnet rätt. Vid samma tidpunkt som bildandet av torrlägningsföretaget drogs även en väg igenom området.

Figur 2. Figuren visar *Almaån-Fjärlövsåns torrlägningsföretag av år 1948* sträckning i grova drag.³¹¹

³¹¹ Bild från examensarbete *Markavvattningsföretag vid fastighetsbildning*, Löwgren, D. 2010, underlaget kommer från Miljöaltas på Länsstyrelsens karttjänst. Skalan är 3 km.

Torrläggningsföretaget har en deltagarkrets om cirka 130 fastighetsägare, även Trafikverket och kommunen är deltagare. Torrläggningsföretaget är ett av Skånes största och förvaltas genom föreningsförvaltning.

Torrläggningsföretaget anses som ett yngre torrläggningsföretag då det stod klart för ungefär 50 år sedan. Detta innebär att informationen och kunskapen om torrläggningsföretaget är välbevarad och många av dem som är aktiva i styrelsen är barn till dem som var delaktiga vid bildandet av torrläggningsföretaget. Styrelsen i dikningsföretaget håller styrelsemöte en gång om året och det är främst styrelsen själva som deltar och visar störst intresse för torrläggningsföretaget. Styrelsen försöker göra utdebiteringar regelbundet för att fortlöpande hålla vetskapen om delaktigheten i torrläggningsföretaget uppe. Oavsett hur litet belopp som andelstalet ger upphov till sker alltid en utdebitering.

Kostnadsfördelningslängden som torrläggningsföretaget använder sig av grundar sig på en omräkning som genomförts av en konsult som företaget anställt, en gammal lantmätare, gjord år 2008. Antalet förändringar i fastighetsindelningen sedan bildandet har inte varit särskilt många men uppskattas till ungefär 1-2 fastighetsbildningsåtgärder varje år. Torrläggningsföretaget har avtal med kommunen samt med en flygplats om att dessa inte får släppa ut mer vatten till torrläggningsföretaget än vad det är dimensionerat för. Avtalen har arbetats fram under en längre tid, allteftersom problemen för torrläggningsföretaget uppkommit. Avtalet med kommunen innebär att kommunen har rätt att utan medgivande från torrläggningsföretaget planlägga områden, inom den sträckning de har ansvar för, men har då till skyldighet att inte släppa ut mer vatten än vad torrläggningsföretaget är dimensionerat för.

Sedan bildandet har punktinsatser skett kontinuerligt för att bibehålla torrläggningsföretaget så att det kan hantera de vattenmängder som det är dimensionerat för. Skulle underhållsinsatser i hela torrläggningsföretagets sträckning ske, vilket inte är nödvändigt, skulle det ge upphov till stora utdebiteringar. Sedan bildandet har två större underhållsåtgärder skett i ån, den senaste under åren 1989-1990.

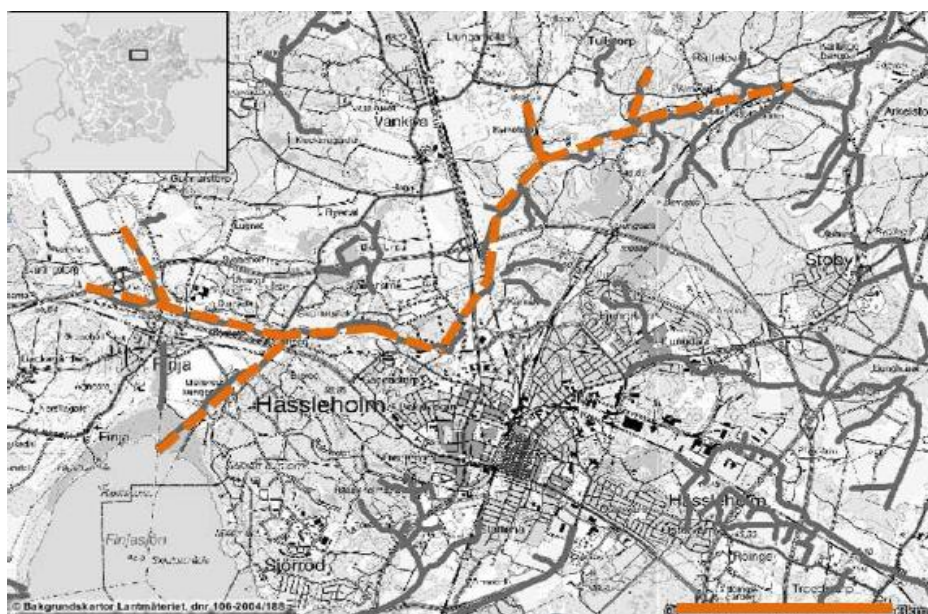
I dagsläget inväntar torrläggningsföretaget klartecken från länsstyrelsen för underhåll av den nedre delen i torrläggningsföretaget då det har påträffats blåmusslor. Underhållet gäller ett parti som går igenom en vägtrumma, vilken Trafikverket, enligt torrläggningsföretaget har till ansvar att rensa. Torrläggningsföretaget vill inte starta underhållsarbetet förrän tillstånd från länsstyrelsen angående blåmusslorna erhållits, eller innan Trafikverket tar ansvar för vägbron då torrläggningsföretaget inte vill bära skadeståndsansvaret för brist i underhåll. Torrläggningsföretaget är oroligt för skadeståndsansvaret och vill se en lösning på problemet med vägtrumman och blåmusslorna snarast så att underhållet av Almaån kan fortlöpa.

Inom 10-15 år framöver kommer torrläggningsföretaget inte att stöta på problem på grund av vägar eller dylikt då inga sådana är planerade inom området. Det område

som berörs av exploatering har, enligt det avtal som finns, kommunen ansvar för och den ska se till att torrlägningsföretaget inte skadas av exploateringen. Inom torrlägningsföretagets sträckning ska eventuellt en riks-kabel grävas ner längs med en vägbank där torrlägningsföretaget har nedgrävda kulvertar. För att få genomföra detta krävs av torrlägningsföretaget att kabeln grävs ner under kulvertarna så att framtida underhåll av dessa blir genomförbar på ett enkelt sätt. Den andra vägbanken, vilken vore ett alternativ för riks-kabeln, ligger i ett våtmarksområde vilket klassas som riksintresse. Var kabeln slutligen kommer att hamna är ännu oklart för torrlägningsföretaget.

7.2 Företag 2

Finjasjöns och Ballingslövs sänkningsföretag 1887-1890 är uppdelat i två avdelningar, nedre och övre, om totalt 17 kilometer och ligger utanför Hässleholm. Sänkningsföretaget utgör ett av Skånes största markavvattningsföretag och har varit i funktion sedan dess bildande. Sänkningsföretaget ligger inom all typ av mark och har en stor deltagarkrets med cirka 260 deltagare och betydligt fler fastigheter då vissa deltagare äger flera fastigheter. Inom deltagarkretsen finns även kommunen och Trafikverket. Kommunen har ett stort andelstal om 58 % och ger även sänkningsföretaget medel för 50 % av underhållskostnaderna i form av bidrag.

Figur 3. Figuren visar *Finjasjöns och Ballingslövs sänkningsföretag 1887-1890* i grova drag³¹².

Sänkningsföretaget förvaltas genom föreningsförvaltning och är omprövat år 1994 på begäran av kommunen då en deltagare ej ansåg sig ha del av sänkningsföretaget.

³¹² Bild från examensarbete *Markavvattningsföretag vid fastighetsbildning*, Löwgren, D. 2010, underlaget kommer från Miljöaltas på Länsstyrelsens karttjänst. Skalan är 3 km.

Omrövningen genomfördes av jordbruksverket och gick sedan genom alla domstolsinstanser innan den vann laga kraft. Processen med omrövningen påbörjades år 1989 med ansökan, och den sista domen som överklagats vann laga kraft år 1999. Omrövningen fastställde deltagarkretsen och vilka andelstal dessa hade.

Sedan omrövningen skett sker omräkning av andelstalen, i de fall där fastighetsbildningsåtgärder genomförs, för att få en så korrekt kostnadsfördelningslängd vid utdebitering som möjligt. Utdebitering sker inte till de deltagare som har ett litet andelstal som utgör en kostnad under 50 kr. Omräkningen av andelstal sker genom en konsult som även sitter med i sänkningsföretagets styrelse. Konsulten är själv inte deltagare i sänkningsföretaget i annat avseende att han är utsedd till styrelsemedlem. Vid omräkning av andelstalen, där fastighetsbildningsåtgärder genomförts, har konsulten träffat överenskommelser med de berörda deltagarna som är beskaffade med nya andelstal. Då ingen har ifrågasatt sina nya andelstal har inte dessa överenskommelser fastställts av domstol, då det har ansetts som en onödig kostnad. Varje år sedan omrövningen, år 1994, har det skett cirka 5-6 fastighetsbildningsåtgärder per år.

Vid den senaste underhållet, som genomfördes år 2003, motsatte sig en av deltagarna att betala sin andel om 7 000 kr. Vid årsmötet innan utdebiteringen hade sänkningsföretaget inte fått klartecken om kommunalt bidrag om 50 % av kostnaderna för underhållet när beslutet om kostnadsfördelningslängden togs. Efter mötet beviljade kommunen bidraget om 50 % av kostnader för underhållet och resterande hälft skulle fördelas mellan deltagarna. Inbetalningskort, utan förfallodag, skickades då ut till varje enskild deltagare, på 50 % av den verkliga kostnaden då kommunen beviljat bidrag, och en deltagare vägrade att acceptera sin utdebitering. Sänkningsföretaget vände sig då till Kronofogden som inte kunde driva in summan då inbetalningen saknade förfallodag. Vid årsmötet år 2006 beslutades att 2003 års kostnadsfördelningslängd skulle få en förfallodag som sattes till slutet av år 2006. Detta överklagades av den betalningsvägrande till fastighetsdomstolen som fann att ett förfalldatum år 2006 var skäligt då ingen led skada av det. Fastighetsdomstolens beslut överklagades till Hovrätten som ansåg att hela kostnadsfördelningslängden skulle falla och att en komplettering med förfalldatum inte var genomförbart. Fallet ligger nu och väntar på prövningstillstånd i Högsta domstol och det har varit vilande sedan drygt ett halvår tillbaka.

Sänkningsföretaget drabbades år 2002 av en översvämning och 42 hushåll stod då under vatten. De största kostnaderna täcktes av ett försäkringsbolag men försäkringsbolaget har uttalat att i framtida liknande situationer kommer pengar inte utgå då sänkningsföretaget ska kunna hantera stora och plötsliga mängder av vatten. Vid en katastrof som denna var deltagarkretsen villig att betala för de åtgärder som behövdes för att få till en välfungerande markavvattning igen. Styrelsen i sänkningsföretaget är däremot oroad för hur debiteringar, från samtliga deltagare, ska marknadsföras och motiveras i framtiden då enbart de som bor närmast underhållsplatsen upplever någon direkt förändring. Motivation till deltagarkretsen

både vad gäller sänkingsföretaget i stort men även för styrelseåtaganden och liknande är sänkingsföretagets framtida största bekymmer.

År 2003, året efter översvämningen, genomfördes ett underhåll av 40 % av sänkingsföretagets sträckning, 11 kilometer. Senast tidigare underhållet innan denna hade varit för 21 år sedan och då rensades hela sträckningen, båda avdelningarna om 17 kilometer. Underhållet omfattade inte en sträckning om 500 meter där musslor påträffats. För övriga delar av sträckningen krävde länsstyrelsen, trots att musslor inte förekom i så stor omfattning, att efter underhållet skulle rensningsmassorna gås igenom tillsammans med en sakkunnig inom området för att ta till vara på musslorna på bästa sätt. Detta skulle medföra en merkostnad för underhållet om 800 000 kr och det överklagades av sänkingsföretaget till domstol vilken ansåg att det inte var oskäligt att underhållet fördröjades.

Sänkingsföretaget har inom en 500 meter lång sträckning, tjockskalig målarmussla, och denna sträckning vill sänkingsföretaget att länsstyrelsen ska ta ansvar för. De vill inte bli skadeståndsansvariga om något skulle inträffa och underhållet i sträckningen skulle klassas som bristfälligt. Detta har länsstyrelsen inte accepterat och ansvaret är i dagsläget på sänkingsföretaget trots att underhåll i sträckningen inte är genomförbar på grund väntan på godkännande av länsstyrelsen.

7.3 Företag 3

Sedan järnvägens tillkomst på Österlen har flertalet järnvägs korsningar stängts, vilket har medfört att omarrondering av mark varit nödvändig för att rationalisera jordbruket. Detta berörde inte bara jordbruksmark i området Tomelilla i Skåne, utan även markavvattningsföretag.

Figur 4. Figuren visar de olika markavvattningsföretag som berördes av att järnvägen, som är markerad med svart, stängde flertalet övergångar³¹³.

³¹³ Bild från examensarbete *Markavvattningsföretag vid fastighetsbildning*, Löwgren, D. 2010, underlaget kommer från Miljöaltas på Länsstyrelsens karttjänst. Bilden är modifierad i färgerna för att överensstämna bättre med de övriga bilderna. Skalan är 3 km.

Markavvattningsföretagen inom området bildades i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Ett av markavvattningsföretagen är idag aktivt och berör delar av Lunnarps samhälle. Övriga markavvattningsföretag i området är vilande, dvs inaktiva. Detta då intresset och vetskapen om dem är liten, om ens någon, hos de deltagande fastighetsägarna. Handlingar kring de vilande markavvattningsföretagen gällande dess bildande och deltagarkrets finns troligtvis hos någon gammal styrelsemedlem då det tidigare funnits en aktiv styrelse som administrerat markavvattningsföretaget. Exakt var materialet finns idag är oklart då de gamla eldsjälarna dött och i många fall deras gårdar har sålts vidare utan att information om markavvattningsföretagen förts vidare. Den intervjuade deltagaren i markavvattningsföretagen har själv, vid sitt fastighetsköp, sökt reda på sträckningen av markavvattningsföretagen som berör hans fastigheter och vilka diken dessa omfattar. Detta för att kunna dränera sin jordbruksmark med hjälp av de befintliga diken som tillhör markavvattningsföretaget.

Det aktiva markavvattningsföretaget har varit i gång sedan det bildades, någon gång under 1920-talet, då de som var med vid bildandet överfört ansvaret på efterkommande och visat på dess vikt. Markavvattningsföretaget har möten ungefär vart tredje år och då bestäms vad nästa steg i underhållet är. Under åren som gått har bland annat en vägtrumma och andra avsnitt längst med sträckningen rensats.

Både det aktiva och de vilande markavvattningsföretagen ligger alla längs med järnvägen som skär igenom jordbruksmarken. Under år 1999 genomfördes en förrättning då flertalet järnvägsövergångar stängdes och omkring 120 hektar mark omarronderades för att rationalisera jordbruket, då det blev omöjligt att ta sig över järnvägen. Banverket, dagens Trafikverk, tog inte hänsyn till de markavvattningsföretag som låg längs sträckan och någon omprövning av dessa har inte genomförts varken av Banverket eller någon deltagare.

Startskottet för att i framtiden få till aktiva markavvattningsföretag vore genom att en katastrof inträffar med översvämning, en sönderkörd kulvert eller liknande, då detta ger upphov till stora kostnader. De vilande markavvattningsföretagen berör jordbruksmark med nedgrävda kulvertar som börjar uppnå en hög ålder då de grävdes ned under 1920-talet. Risk för att dessa kan komma att kollapsa vid höga flöden av vatten eller tunga fordon som passerar föreligger. Ingen vill, som det ser ut idag, ta initiativet till markavvattningsföretagen då dräneringen fungerar och det vore både en merkostnad att ompröva markavvattningsföretagen men också mycket arbete. Antalet intressenter inom markavvattningsföretagets område är även lågt vilket skulle leda till att risken för att markavvattningsföretagen blir beroende av vissa specifika fastighetsägare också är något som bör undvikas.

I dagsläget sköts det löpande underhållet av markavvattningsföretags anläggningar istället för av markavvattningsföretaget genom enskilda jordbrukare som blir berörda då det behövs. De underhållsåtgärder som gjorts hittills har varit av sådan kostnadsstorlek och karaktär att de enskilda jordbrukarna har kunnat bära dem. Då

markavvattningsföretagen var aktiva fanns det arbetsplaner för skötseln av underhållet men i och med att markavvattningsföretagen blir inaktiva har även arbetsplanerna för underhållet förfallit och i dagsläget sker underhållet oregelbundet. De som brukar marken har därför svårt att avgöra vad nästa steg i underhållet är, då genomförda underhållningsåtgärder inte registreras någonstans.

Ett av de vilande markavvattningsföretagen har tidigare haft problem med att mycket vatten från golfbanan som ligger uppströms runnit ner till det. Golfbanan anlade en brunn som inte sköttes och det ledde till att sand följde med vattnet till diket och detta blev igensatt och översvämmat.

Inom ett av de vilande markavvattningsföretagen har länsstyrelsen anlagt ett antal dammar för att ta hand om de lökgrödor som finns inom området. Dammarna uppkom efter det att en av deltagarna inom markavvattningsföretaget gav länsstyrelsen fria händer att hantera området och grödorna. En av dammarna har lett till problem för dräneringen då ledningarna ligger under vatten.

Markavvattningsföretagen ligger inte inom områden som kommer påverkas av framtida exploatering i någon större utsträckning men skulle mer vatten tillföras markavvattningsföretagen är det främst de vilande markavvattningsföretagen som kommer vara i farozonen. Detta då ledningarna är av liten dimension och inte kan hantera ett högt tryck utan kommer att gå sönder en efter en.

7.4 Sammanställning - markavvattningsföretagens problem och attityder

7.4.1 Allmänna problem för markavvattningsföretagen

De problem som markavvattningsföretagen stått inför under tidens lopp har förändrats och utbredds allteftersom utvecklingen av samhället skett. Problemen har uppstått på grund av att dikningsföretagen inte bildades för de ändamål som utvecklingen av samhället har gett upphov till. Den mängd vatten som avrinner från dagens planlagda ytor, hårdgjorda vägar med mer är något relativt nytt och vattenmassorna ställer till med olika typer av problem.

Markavvattningsföretag är viktiga inte bara för jordbrukare utan för alla i samhället, då alla är del av de vattenmängder som avrinner till markavvattningsföretagen men även då alla är beroende av att bra vattenförhållanden i marken råder. De markavvattningsföretag som studerats upplever att samhället inte förstår de problem som markavvattningen står inför vad gäller bland annat ökade avrinningsmassor. De upplever istället att samhället, generellt sett, anser att det är markavvattningsföretagen och dess deltagare som är ansvariga och de som ska betala för de åtgärder som krävs för funktionalitet. Detta uppfattas av markavvattningsföretagen, i vissa fall, frustrerande då det i flertalet fall är samhället, stadsbyggnationen, som medför problem för företagen på landsbygden. De studerade markavvattningsföretagen tror

att samhället kommer förstå markavvattningsföretagens funktion och problemen kring dem först då en katastrof inträffar, exempelvis en översvämning.

Uppstår en översvämning eller om för mycket vatten avrinner till markavvattningsföretagen blir vattenmängderna för stora för markens upptagningsförmåga och filtrering kan inte ske i den utsträckning som krävs. Detta ger då upphov till att höga halter av onyttiga ämnen och salter släpps ut och medför miljöfara för såväl havet som andra vattendrag.

Att de aktiva markavvattningsföretag som finns idag kommer dö ut helt är de studerade markavvattningsföretagen inte oroliga för. Markavvattningsföretagens funktioner är viktiga inom de regioner där de finns och kommer vara det även i framtiden. Däremot ser styrelserna i dessa markavvattningsföretag andra problem såsom engagemang och villighet att aktivt agera inom markavvattningsföretaget.

7.4.2 Hårdgjorda ytor med hög vattenavrinning

Trafikverket tar i majoriteten av de fall där vägar anlagts ansvar för de vattenmassor som den hårdgjorda ytan ger upphov till. Trots detta är vägar ett problem för markavvattningsföretag om det kommer 100 mm regn inom kort tid och fördröjningsmagasinen inte räcker till då avrinningsmassorna kommer till dikningsföretaget i hög hastighet och stor mängd. Problem vid hårdgjorda ytor är även det sediment, i form av sand, som i vissa fall följer med vattnet ner i dikningsföretagets öppna diken och leder till igensättning och proppar längs med dikningens sträckning.

I de två omräkningar som studerats under arbetet har Trafikverket först vid uppdateringen av andelstalslängden blivit angivna som deltagare i dikningsföretaget och på så vis även delgetts ett andelstal. Det var konsulten som genomförde omräkningarna som motiverade deras deltagande, vilket de godkände. Deltagandet motiverades med att vägrätt kan jämföras med äganderätt, då Trafikverket har rätt att bygga väg på annans mark och även har nytta av sänkningen av vattennivån som uppstår med hjälp av markavvattningsföretaget. Markägaren kan inte heller utnyttja vägområdet för sitt eget bruk och har inte fått ersättning för framtida kostnader som uppkommer för dikningsföretaget på grund av vägen och detta bör motivera ett andelstal för Trafikverket.

7.4.3 Exploatering och planläggning

Studien visar på att de berörda markavvattningsföretagen känner att de måste bevaka så att de inte blir påverkade av såväl exploatering, avloppsvatten eller vägar i någon större utsträckning. Detta kräver att kunskap och intresse finns inom markavvattningsföretagen då de annars lätt kan bli belastade med mer vattenmassor än de är dimensionerade för. Det är länsstyrelsen som är tillsynsmyndighet och som ska se till att det inte blir mer vatten än vad markavvattningsföretaget är

dimensionerat för som släpps ut i företagets diken. Det upplevs allmänt som att det är brist i denna tillsyn.

Inget av de markavvattningsföretag som studerats upplever att de vattenmassor som kommunen hittills släppt ut ifrån sina exploateringsytor har utgjort något problem. I alla de studerade aktiva markavvattningsföretagen har kommunen sedan markavvattningsföretagens bildande själva blivit deltagare. Detta har medfört ett medvetande från deras sida om att inte släppa ut mer vatten än vad markavvattningsföretaget klarar av att hantera. Vatten har också blivit en viktig fråga vid exploatering och löses numera i ett tidigare skede i planläggningen och med dagens direktiv meddelas de berörda markavvattningsföretagen i samrådningsfasen över hur vattenfrågorna har planerats att lösas.

Inget markavvattningsföretag vill att kommunen ska ta över markavvattningsföretaget helt och själva driva det eller att de ska ta hela kostnadsansvaret. Detta då markavvattningsföretagen anser att det dels är svårt för kommunen att sköta denna typ av verksamhet samt att veta vilken typ av underhåll som krävs. Om kommunen tar hela kostnadsansvaret försvinner också engagemanget och ansvaret som deltagarna känner, något som är bra för dess organisation och funktion.

7.4.4 Avloppsvatten

Inget av de studerade markavvattningsföretagen ser avledande av avloppsvatten som något större problem. De problem som kan uppstå är främst om restriktionerna kring vattenkvaliteten inte uppfylls. I vissa fall i Skåne genomför kommunerna en översyn av alla enskilda avlopp och ser till att vattnets kvalitet är tillräckligt god för att kunna släppas ut i dikningsföretagen. Inom ett av de studerade markavvattningsföretagen anses att de som avleder avloppsvatten borde belastas med ett större andelstal än de gör idag. Dagens andelstal baseras på den mängd vatten som avleds. Markavvattningsföretaget anser att nyttan med avledande av avloppsvatten borde ge upphov till ett högre andelstal då nyttan för hushållen är stor, med tanke på att det är deras enda alternativ till avloppshantering.

7.4.5 Förändring i fastighetsindelningen

Inom Almaån-Fjälrlövsåns torrlägningsföretag av år 1948 sker det årligt en till två fastighetsbildningsåtgärder och inom Finjasjöns och Ballingslövs sänkningsföretag 1887-1890 fem till sex åtgärder per år. Flertalet av Finjasjöns och Ballingslövs sänkningsföretag 1887-1890 fastighetsbildningsåtgärder har skett inom nyexploaterade områden medan det på landsbygden skett åtgärder i mindre utsträckning. I äldre markavvattningsföretag, som undgått omprövning, kan det sedan bildandet ha skett flertalet fastighetsbildningsåtgärder som orsakar problem vid utdebitering. I de vilande markavvattningsföretag som studerats har flertalet förändringar skett men eftersom markavvattningsföretagen inte är aktiva är antalet svårt att uppskatta. Skulle dessa startas upp är en omprövning av markavvattningsföretagen nödvändig då andelstalen troligtvis är inaktuella.

Markavvattningsföretagen som studerats anser alla att en koppling till fastighetsregistret skulle vara till stor nytta. Detta då kopplingen till fastighetsregistret och registerkartan skulle hjälpa till vid omprövning, upplysning vid försäljning, samt även vid andra frågor såsom planläggning. Markavvattningsföretagen ser detta som en långsiktig lösning för dem, som vore till stor nytta för de deltagande men även för andra som vill exploatera eller ändra vattenmassorna som avrinner inom ett visst område. Idag sker i många fall ajourhållningen genom markavvattningsföretagen själva. Detta med hjälp av konsulter som uppdaterar de förändringar inom fastighetsindelningen som skett så att en ny kostnadsfördelningslängd kan ligga till grund för utdebiteringen.

7.4.6 Upplysning vid försäljning – marknadsvärde

Vid köp av jordbruksmark finns ingen upplysningsplikt om markavvattningsföretag eller dränering men en intresserad köpare tittar på jordens möjlighet att ta till vara på vatten och möjligheterna till eventuell täckdikning. Vidare tittar ofta en seriös köpare på vilka större diken som täckdikena kan kopplas till. Studien visar att jordbruksmarken antingen gått i arv och då är medvetenheten om dikningsföretagen ärvd från den äldre generationen medan en jordbrukare som köper mark för första gången har ett större ansvar för att se till att dräneringen kommer att kunna genomföras bra och rätt. Det anses viktigt att någon typ av information kring dikningsföretag överförs vid försäljning liksom att andra delaktigheter i samfälligheter redovisas vid köp.

Köp av jordbruksmark kan ske antingen för spekulation eller för att bruka marken. Är köpet av ren spekulation så spelar dräneringsförmågan ingen större roll. Däremot om marken ska brukas kan marknadsvärdet fluktuera mycket beroende på vilka grödor som kan odlas och detta beror framförallt på dräneringsförmågan.

Exempel

En jordgubbsodling inbringar ett normalt år cirka 5 ton jordgubbar per hektar vilket ger cirka 10 000 liter, dessa säljs till återförsäljare för 20 kr/liter och varje hektar omsätter då 200 000 kr. För att detta ska vara genomförbart gäller att marken har rätt läge med god avrinning och marknadspriset på marken kommer därför variera beroende på detta. Den investeringskostnad som odlingen innebär, kostnader för plantor bland annat, gör att vikten av god dräneringen varierar. Odlas till exempel en gröda som inbringar mindre pengar, inkomst, blir dräneringen därmed också mindre väsentlig. Läger en investerare mycket pengar på kostnader för både mark och plantor är dräneringen viktigt då den avgör storleksordningen på inkomsten som marken kommer att inbringa.

7.4.7 Dokumentation

Dokumentationen över markavvattningsföretagen finns på Skånes länsstyrelse i ett väluppdaterat och bra register, vattenarkiv, med inscannade kartor över vilka

markavvattningsföretag som finns och vilka sträckningar dessa har. Däremot finns enbart ett fåtal styrelser anmälda, vilket kan bero på att enbart ett fåtal av de många markavvattningsföretagen som finns i Skåne har välfungerande styrelser.

Inom de yngre markavvattningsföretagen samt inom de som har varit aktiva sedan bildandet finns ofta mycket kunskap och bra dokumentation. Både *Almaån-Fjärlövsåns torrlägningsföretag av år 1948* och *Finjasjöns och Ballingslövs sänkningsföretag 1887-1890* har mycket kunskap inom markavvattningsföretagets styrelse och deltagarkrets vilket hjälper till vid kommande styrelseskifte, då kunskap kan förmedlas till de mindre kunniga samt dokumentation av handlingar och åtgärder som genomförts finns tillgängliga.

De vilande markavvattningsföretagen är det däremot svårare att hitta information om. Det går att få fram information om dess sträckning men de deltagande fastigheterna och deras andelstal är svårare att finna. Det kan hända att dessa markavvattningsföretag finns registrerade i vattenarkivet som länsstyrelsen tillhandahåller men arkivet är inte lättanvändbart och används främst att vattenkonsulter men även i vissa fall av enskilda privatpersoner.

Markavvattningsföretagen upplever att det krävs en tydligare organisation för informationen och dokumentation kring markavvattningsföretag och att myndigheter måste arbeta närmare varandra. Kunskap om markavvattningsföretagen, både vad gäller bildandet men även andra processer de går igenom, måste finnas på båda sidor, både hos myndigheter och markavvattningsföretagen.

7.4.8 Kostnader

Dagens system med ett kostnadsansvar på den som söker om omprövning av ett markavvattningsföretag upplevs som en börda och leder i många fall till att omprövning sällan sker, då kostnaden blir för stor för den enskilde att bära. Även i de fall då hela samfälligheten ansöker om omprövning av markavvattningsföretaget är ovissheten om kostnaderna för den markavvattningssakkunnige och hela processen fram till nya andelstal den största anledningen till att omräkning av andelstal ofta istället sker med hjälp av en konsult.

Finjasjöns och Ballingslövs sänkningsföretag 1887-1890 har genomfört en omprövning av sitt sänkningsföretag under 1990-talet och kostnaden för denna uppgick till 750 000 kr, men enbart 500 000 kr av dessa debiterades till sänkningsföretaget då de som genomfört omprövningen ansåg att kostnaden var orimlig för företaget att betala. Omprövningen skedde i detta fall av en förrättningsman, då det handlade om en omprövning innan MB:s ikraftträdande.

Almaån-Fjärlövsåns torrlägningsföretag av år 1948 omräknades och detta skedde av en konsult. Torrlägningsföretaget behöll i omprövningen de gamla båtnadsområdena och en ändring av andelstalen där fastighetsbildningsåtgärder skett genomfördes. I detta fall var komplexiteten i omräkningen inte av större omfattning

utan styrelsen ansåg sig själva kapabla att genomföra denna men för att vara opartisk och för att slippa motsättningar i torrlägningsföretaget anställdes i detta fall en konsult. Kostnaden för denna omräkning, vilket omfattade ett tjugotal förändringar, var cirka 50 000 kr.

Samtliga av de vidtalade markavvattningsföretagens deltagare anser att kostnaderna för omprövning är ett avgörande faktum till att processen inte blir av. En förändring krävs och denna skulle kunna vara skälig fördelning mellan de sökande eller att den som orsakar skadan, uppsplittrad fastighetsindelning, borde ha ett krav på sig att ansöka om omräkning av det område där skadan uppstått. I dagsläget är en omräkning med hjälp av konsult en kostnad markavvattningsföretaget kan hantera och de markavvattningsföretag som är aktiva tar hjälp och tips av varandra. Så länge som omräkning med hjälp av en konsult är genomförbart kommer det att förekomma till fördel för en omprövning enligt lagtexten.

I de fall då överenskommelser skett inom markavvattningsföretaget för ett visst andelstal har dessa inte fastställts i domstol då detta ansetts som tids – och kostnadspill. Det är framförallt okunskapen om kostnads- och tidsspannet kring fastställelsen som bidrar till att den sällan genomförs.

7.4.9 Tid

Omprövning

Omprövning av markavvattningsföretag om det enbart gäller ett markavvattningsföretag med få förändringar anses som onödig tid och kostnad. Det är främst ovissheten om hur lång tid en omprövning kommer ta som är ett bekymmer. Uppfattningen är att omprövningen kan ta flera år, något som markavvattningsföretagen i så stor omfattning som möjligt vill undvika. Denna typ av fråga är också något som markavvattningsföretagen inte är vana vid och det gör dem också oroliga.

Agerande från myndigheter

Dispens från markavvattningsförbudet samt prövning av tillstånd för markavvattning kan ta mellan fyra till sex månader enligt Skånes länsstyrelse. Detta är något som markavvattningsföretagen ofta upplever som en längre tid. Markavvattningsföretaget behöver i många fall kunna agera snabbt och agerandet från myndigheter anses vara något som drar ut på tiden. De flesta aktiva dikningsföretag är på ett eller annat sätt berörda av någon djur- eller växtart som måste behandlas separat inför exempelvis ett underhåll och detta anses ta mycket tid, energi och kraft.

Flertalet markavvattningsföretag anser att ett närmare samarbete med myndigheter, såsom länsstyrelsen, vore till båda parter, markavvattningsföretagens och länsstyrelsens, fördel. Det tar i dag, enligt markavvattningsföretagets åsikt, mycket tid för markavvattningsföretagen då ovanliga djurarter påträffas och processen ofta blir lång och i vissa fall står frågan still. Detta för att parterna ofta talar olika språk och missförstår varandra. Myndigheterna måste förstå angelägenheten för jordbrukare att

ha väldränerad mark och kan inte detta uppnås blir det svårare, i vissa fall omöjligt, för dem att bruka marken.

7.4.10 Underhåll

Tillstånd för underhåll är enligt lagen inte nödvändigt men ett av de studerade markavvattningsföretagen anser trots detta att länsstyrelsen bör informeras om underhållet. Genom att informera istället för att anmäla underhållet blir processen för underhållet snabbare då en anmälan kräver att en prövning sker. Undviker markavvattningsföretagen att informera länsstyrelsen vid ett underhåll, trots att ingen sådan plikt föreligger, blir underhållet ofta ifrågasatta i efterhand. Det upplevs av markavvattningsföretagen att utgångspunkten från länsstyrelsens håll är att ingen typ av underhåll är tillåtet och att det sedan utreds om det är genomförbart.

Ett av markavvattningsföretagen anser att myndigheter borde titta på hur tidigare underhåll genomförts och vilka resultat det lett till och sedan rekommendera underhållsåtgärder likt dem som tidigare genomförts, om resultaten varit goda. Markavvattningsföretagen vill påpeka att trots att det förekommer rödlistade djurarter i vattendragen måste underhåll genomföras för att underhållsplikten ska upprätthållas. Markavvattningsföretagen som studerats anser att i de fall där underhållet hindras på grund av myndigheter borde dessa ta ansvar för de delar som inte får underhållas och sedan även stå för eventuellt skadestånd på grund av bristande underhåll.

Sker underhåll av markavvattningsföretagens diken kontinuerligt undviks i stor utsträckning risken för översvämningar och de problem som det kan innebära. Tiden som fortlöper från en anmälan, om exempelvis rensning i en åfåra med musslor, fram till ett godkännande för underhållet anses för lång och ett kontinuerligt arbete med underhållet är inte genomförbart.

7.4.11 Skadeståndsansvaret

Ovetskapen om skadeståndsansvaret stöttes på i ett av fallen. Det är främst i vilande markavvattningsföretag som bristen om kunskap, om att skadeståndsansvar föreligger, finns. En fastighet som är deltagare i ett dikningsföretag kan säljas till en köpare utan upplysning eller vetskap om deltagande i dikningsföretag. Detta kan i sin tur leda till ett omedvetet skadeståndsansvar. Hypotetiskt kan det flera år efter köpet genomförts inträffa en situation där marken översvämmas och en stämning om skadestånd på markavvattningsföretaget sker. Summan på skadeståndsansvaret till varje deltagare beror på dess krets och finns det ingen uppdaterad kostnadsfördelning kan även detta bli aktuellt genom en omprövning. Kostnaden för den enskilda i ett sådant fall kan bli stor.

I de fall då styrelsemedlemmar är medvetna om skadeståndsansvaret är de fortfarande rädda för vad detta kan innebära. Markavvattningsföretagen som har studerats har i vissa fall, i rädsla för att få stå med skadeståndsansvaret, kontaktat part som har ansvar för exempelvis vägtrumma för att fränsäga sig ansvaret om brist i underhållet

skulle leda till skadestånd. Problemet med skadeståndsansvaret upplevs som stort då strikt ansvar råder för markavvattningsföretag, något som är ganska unikt vid denna typ av frågor.

En av de sakkunniga inom markavvattning var med i ett fall som gick till domstol och som berörde skadeståndsansvar. I Växjö MD avgjordes, år 2003, ett fall där en översvämning, på grund av ett 100 mm regn, orsakade skada på en hallon- och potatisodling. Detta fall visar på hur skadeståndsansvaret kan påverka ett markavvattningsföretag. Marken där hallonodlingen var lokaliserad var svårdränerad och lämpade sig inte för hallonodling medan marken där potatisodlingen var belägen bestod av fastmark och fullt dräneringsbar. Domstolen dömde därför att hallonodlingen skadats på grund av andra förhållande än enbart uteslutande översvämningen och att inget skadestånd skulle utgå medan för potatisodlingen skulle detta ske.

Invallningsföretagets pumpstation och kanalsystem var dimensionerade för att kunna hantera stora och plötsliga mängder nederbörd, vilket var det som det som inträffade i september år 2001. Domstolen fann, i enlighet med sökande, att invallningsföretaget borde klarat av den oväntade nederbörden och att skadestånd därför skulle utgå för potatisodlingen, då bristande underhåll av vattenanläggningarna förelåg³¹⁴. Enligt MB:s 11 kapitel 17§ första stycket är ägaren till en vattenanläggning den som är skyldig till att inte skada uppkommer på allmänna eller enskilda intressen genom ändrade vattenförhållanden.

Talan om skadestånd väcktes mot dels invallningsföretaget i egenskap av juridisk person och dels mot varje enskild dåvarande styrelseledamot i invallningsföretaget. MD kunde inte i målet visa på att varje enskild styrelseledamot brustit i sin hantering av förvaltningen men att invallningsföretaget som sådant brustit i sitt underhållsansvar då invallningsföretaget inte genomfört de underhållsåtgärder som krävdes. På grund av bristande underhållsansvar fick invallningsföretaget genom samfälligheten bära skadeståndsansvaret. Skadeståndet utgick i detta fall till drygt 210 000 kr³¹⁵.

Hade däremot hallonodlingen varit belägen på jord med bättre förhållanden hade risken för att ytterligare drygt 1,5 miljoner utgått i skadestånd. Domen visar på vilken risk som markavvattningsföretaget tar om inte underhåll genomförs kontinuerligt.

7.4.12 Styrelse

Samtliga markavvattningsföretag som studerats är oroliga för dess styrelser i framtiden. Detta då kunskapen och intresset för att involvera sig i samfälligheter är liten. Jordbrukare idag har mycket att göra med sitt eget jordbruk, vilket leder till att tiden och engagemanget för andra åtaganden inte är stort. Detta gäller inte bara markavvattningssamfälligheter utan alla typer av samfälligheter. Lagens lösning på

³¹⁴ MD, Mål nr M 3302-04

³¹⁵ MD, Mål nr M 3302-04

problemet är att kalla in en syssloman som sköter styrelsen men detta kräver att initiativ tas av länsstyrelsen, men då deras tillsynsplikt inte omfattar styrelser sker sysslomansinsättande i markavvattningsföretag sällan. Sysslomän anses inte vara den bästa lösningen enligt de studerade markavvattningsföretagen då samfälligheten behöver styras av någon som är engagerad och villig att agera aktivt, en syssloman kan inte uppnå detta. Troligtvis kommer det avtagande intresset av engagemang i markavvattningsföretagen leda till att ett flertal, fler än idag, av samfälligheter i landet kommer bli vilande, inaktiva och troligen enbart få igång sin verksamhet då det verkligen behövs, t ex då en kris eller katastrof inträffar.

De markavvattningsföretag som är utan styrelse och administration sköter underhållet genom överenskommelser mellan de enskilda berörda parterna. Detta blir en billigare process och genomförandet kan ske snabbt och smidigt. Detta leder till att vissa fastighetsägare som borde vara med och betala slipper undan då de som är i störst behov av genomförandena är de som tar kostnaderna och även initiativet. I vissa av de vilande markavvattningsföretagen tar den som är berörd av en underhåll hela kostnaden själv, detta för att bibehålla en god grannsämja.

7.4.13 Omprövning och fastställelse

Ingen av de omräkningar som skett inom de markavvattningsföretag som studerats har lämnats till MD för fastställelse. Detta då samtliga markavvattningsföretag inte ansett detta varit nödvändigt utan istället sett det som en onödig kostnad då ingen i markavvattningsföretaget har ifrågasatt de överenskommelser som genomförts. Kostnaden för en fastställelse är kungörelsen i ortstidningen samt en fast avgift för fastställelsen. Det är svårt för markavvattningsföretagen att veta hur överenskommelsen ska vara utformad, vad som krävs, för att den ska bli godkänd av MD. Ett av markavvattningsföretagen är medveten om att själva fastställandet av överenskommelsen inte är den dyra delen av processen utan kostnaden för förarbetet. Förarbetet innebär att alla de överenskommelser som skett inom markavvattningsföretaget ska godkännas med underskrifter och även annat administrativt arbete vilket kostar både mycket tid och pengar. Markavvattningsföretagen har i regel inte pengar i överflöd utan utdebiterar då underhåll av markavvattningsföretaget ska genomföras och många markavvattningsföretag anser det viktigare att använda pengarna till underhållet än till omprövning och fastställelse.

Då ingen myndighet jagar de markavvattningsföretag som är vilande att starta upp kommer inte omprövning ske förrän det föreligger något behov. Detta då de funktioner som markavvattningsföretagen normalt tillhandahåller idag sköts av enskilda till rimliga kostnader. De kostnader som en omprövning av ett vilande markavvattningsföretag skulle innebära, om inte alla handlingar finns att tillhandahålla och är korrekta, blir stora jämfört med de kostnader som de enskilda idag åtar sig. De vilande markavvattningsföretagen anser att omprövning i dagsläget inte är intressant då markavvattningsföretagen tillhandahåller samma funktion som ett

aktivt och att den merkostnad en omprövning skulle innebära istället motiverar de enskildas punktsatser.

7.4.14 Dagens lagstiftning jämfört med äldre

Med dagens lagstiftning, MB, upplever dikningsföretagen att processen från anmälan till tillstånd eller godkännande, inför ett underhåll, tar längre tid än när VL gällde. Tidigare rensades dikningsföretaget utifrån den tillståndsdom som förelåg. I dag ska myndigheter underrättas och det ska anmälas eller informeras innan en rensning genomförs. Tidigare lagstiftning gjorde detta lättare för dikningsföretagen, men om det var bättre enligt den lagstiftningen är en annan fråga.

Samtliga av de studerade markavvattningsföretagen har någon typ av djurart som måste skyddas inom sina dikningsföretag. Detta leder till att anmälningar till länsstyrelsen måste ske, och dessa måste sedan godkännas innan underhåll kan genomföras. Detta anses ha blivit en längre process då dagens lagstiftning är mer miljöinriktad än tidigare. Processen från anmälan till godkännande är lång och ibland krävs att underhållsåtgärder i vattendrag görs omgående för att resterande delar av markavvattningen ska fungera korrekt.

Ett av de studerade markavvattningsföretagen upplever problem med att dagens lagstiftning kring markavvattning, vilken är baserad på äldre lagar och bestämmelser, ifrågasätter nya intressen som lagen vid sin tillkomst inte var konstruerad för att behandla. Vidare var det andra prioriteringar som låg bakom de äldre lagarna och bestämmelserna som MB grundar sig i. Detta upplevs som ett problem då allmänhetens intresse idag, i form av allemansrätten, väger tungt i lagstiftningen, något den inte var konstruerad för. Detta återspeglar sig i att de som vill vandra längs med åfåran inte anses sig vilja uppleva markavvattningsföretag och det underhåll eller rensningsmassor som förekommer.

Kunskapen inom ämnet markavvattning har aldrig varit stor utan enbart de som varit engagerade inom markavvattningsföretagen eller de som har arbetat inom området har varit de som kunnat något. Sedan MB:s införande anser markavvattningsföretagen att det har blivit större motsättningar mellan dem och myndigheterna. Detta då markavvattningsföretagen anser att det var först vid införandet av MB som myndigheter blev medvetna om dikningsföretag och dess innebörd. Innan MB fanns inte mycket kunskap hos myndigheter i någon större utsträckning, vad gäller dikningsföretag, men med MB ska dessa myndigheter ansvara för fler åtgärder gällande dessa. Detta är i sig både bra och dåligt då problem uppkommer på grund av att kunskap inte finns. Kunskap måste finnas på båda sidor, hos såväl myndigheter som dikningsföretag, så att de kan förstå varandra och undvika missförstånd.

8 Förslag på förändringar

Avsnitten omfattar förslag på förändringar för varje enskilt problem som har identifierats vid probleminventeringen av markavvattningsföretagen.

8.1 Allmänt om förslagen

I avsnittet nedan redovisas förslag på förändringar som utredningar eller myndigheter visat på kring markavvattning. Avsnittet behandlar även vissa förslag som i dagsläget inte finns redovisade i utredningsarbeten eller dylikt men som skulle vara till stort hjälp för det fortsatta arbetet med markavvattningsföretag vad gäller dess problem både nu och i framtiden. Dessa förslag grundar sig på de problem som de studerade markavvattningsföretagen lyft fram vid intervjuer samt mina egna tankar och idéer. Vissa av förslagen är i form av lagförändringar medan andra grundar sig i förändring av beteendemönster och kunskapsinnehav. Då problemen kring markavvattningsföretagen är av olika karaktär och storleksordning krävs varierande typer av förändringar.

8.2 Hårdgjorda ytor

Situationen idag

Då en väggkropp anläggs rakt igenom ett markavvattningsföretag är väghållaren skyldig att hålla med en trumma eller bro under väggkroppen för att grundvattennivån ska vara 1,2 meter, vilket anses vara full dränering³¹⁶. De stora väghållarna, Trafikverket bland annat, är i de flesta fall väl medvetna redan i ett tidigt skede vilka markavvattningsföretag som kommer att beröras av väggkroppen och kan då planera anläggandet av trummor och diken. Det är sällan väggkroppar som dessa som ställer till med problem för markavvattningsföretag³¹⁷. Uppkommer ett synnerligt men på fastigheten på grund av verksamheten har fastighetsägaren rätt att få sin fastighet inlöst. Vid inlösen ska reglerna i ExL tillämpas och de handläggs av MD³¹⁸.

Förslag

Det föreslås att de lagar och bestämmelser som råder för väggkroppar genom markavvattningsföretag följs av väghållarna så att problem på grund av dessa inte uppkommer i framtiden. Detta gäller vid planering av nya vägar men även då befintliga vägar beläggs med asfalt för första gången. Det är också viktigt att väghållarna ser till att sediment från vägen inte följer med ner i markavvattningsföretagets dikningssystem, då detta kan leda till igensättning.

8.3 Nyexploatering och planläggning

Situationen idag

³¹⁶ LSV 3 kap. 9§

³¹⁷ Svensson, B. intervju 2010-06-04

³¹⁸ Rubenson, S. 2008 s. 201

Vid planläggning av nya bostadsområden eller industriområden måste det, likt vid anläggande av en väg, tas hänsyn till hur markavvattningen påverkas. Dagens lagstiftning kring planläggning berör inte markavvattningsföretag uttryckligen i någon bestämmelse. I planprocessen ska, enligt PBL, vägledning och direktiv kring hur mark- och vattenområden får användas framgå och samråd med dem som berörs ska ske i ett tidigt skede³¹⁹. Det förekommer inte uttryckligen något krav på att berörda dikningsföretag måste tas upp till en diskussion och närvara vid samrådet. Det är dock lämpligt att de gällande tillstånden för markavvattning inom planområdet omprövas, utifrån de förändrade förhållandena som uppstår. Detta då de förändrade planförhållandena även innebär ändrad markanvändning, vilket medför andra behov av markavvattning än de som råder innan planläggningen. Dessa andra behov av markavvattning kan innebära att förändringar i kretsen av deltagare i samfälligheten³²⁰. När detaljplaner såväl som arbetsplaner ska upprättas är det därför viktigt att sakägarna, det vill säga de som deltar i ett markavvattningsföretag, kallas till samråd.

Förslag

En tydligare bestämmelse som berör hänsyn till markavvattningsföretagen vid planläggning skulle vara att föredra. En sådan bestämmelse skulle kunna utformas likt LSV 3 kapitlet 9§, där vägföretaget som anlägger väg är skyldig att ta hänsyn till dräneringen runt omkring, så att vägen inte leder till skador för dikningsföretaget³²¹. Planläggaren borde vara skyldig att ansvara för de skador som ändringen av flödena och det högre vattenståndet leder till för markavvattningsföretaget. Ansvaret skulle kunna läggas på planläggaren genom att denne tilldelas ett andelstal i markavvattningsföretaget så att denne betalar för den skada som de ökade vattenmassorna leder till. Likt avsnitt 8.2 *Hårdgjorda ytor* där vägföretagen i dagsläget fullföljer bestämmelsen och anlägger fördröjningsmagasin och tilldelas andel i markavvattningsföretaget, är förhoppning att en lagändring skulle kunna medföra att kommunerna tog större ansvar för markavvattningsföretagen vid planläggning. Vissa kommuner runt om i Sverige har genom länsstyrelsen fått hårdare direktiv och vattenfrågorna har blivit större vilket leder till att problemen vid planläggning mer sällan uppstår.

De markavvattningsföretag som inte blir kallade till samråd borde kunna tillämpa jordabalken (1970:994), JB, om problem vid planläggning uppstår.

JB 3 kap 1§;

Var och en skall vid nyttjande av sin eller annans fasta egendom taga skäligen hänsyn till omgivningen.

Lagtexten skulle kunna tolkas att den som vidtar en åtgärd inte får orsaka skada på sin eller annans fasta egendom. Uttalandet sätter riktlinjen för relationen mellan grannar

³¹⁹ PBL 4 kap. 4§

³²⁰ Handboken för tillämpning av 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 26, Jordbruksverket 2009

³²¹ Vägghållaren måste se till att 1,2 m, vilket är full dränering, upprätthålls inom det område som vägen kan tänkas påverka.

och innebär att någon som vidtar en åtgärd på sin egen eller annans fasta egendom måste se till att åtgärden inte orsakar besvär för andra³²². För att paragrafen ska kunna tillämpas krävs att åtgärden är av sådan karaktär att den inverkar på ägare eller nyttjare av fast egendom³²³.

Väcks talan enligt denna paragraf ska det ske enligt MB:s 32 kapitel, vilket begränsar paragrafens betydelse. Om inte MB:s regler anses tillämpliga kan talan väckas i allmän domstol.

Resultatet, genom att åberopa denna paragraf, kan bli att ett föreläggande eller förbud riktas mot utövaren av den störande verksamheten. Paragrafen har ytterligare en begränsning, vilken innebär att kravet på hänsyn inte får gå så långt att det blir orimligt att uppfylla. För att se om hänsyn borde tas eller inte görs en intresseavvägning där nyttan av skydds- och försiktighetsåtgärder sätts i förhållande till kostnaderna för åtgärderna³²⁴.

8.4 Avledande av avloppsvatten

Situationen idag

Det avledande avloppsvattnet upplevs inte som ett problem av de studerade markavvattningsföretagen så länge som restriktionerna som följer med avledandet efterföljs av fastighetsägarna.

Förslag

Förslaget för avledandet av avloppsvatten är att de restriktioner som följer med avledandet efterföljs och att inte större mängder med vatten än vad som är tillåtet släpps ut. Deltagare som har andelstal på grund av avledande av avloppsvatten bör likt alla andra deltagare ta sitt ansvar då de, trots sitt ofta låga andelstal, är i behov av att markavvattningsföretaget fungerar korrekt.

8.5 Fastighetbildningsåtgärder och markavvattningsföretagen

Situationen idag

I MB återfinns en bestämmelse som berör fastighetbildningsåtgärder inom markavvattningsområden.

MB 7 kap. 20§;

Om det vid en fastighetsreglering beslutas att en fråga om markavvattning skall prövas enligt miljöbalken, skall detta anmälas av lantmäterimyndigheten till miljödomstolen. Ägarna av de fastigheter som ingår i fastighetsregleringen anses då som sökande.

³²² Ordet granne avser grannfastighets ägare eller nyttjare.

³²³ Det gäller även om den fasta egendomen inte omedelbart gränsar till den fastighet på vilken åtgärd utförs, Lagkommentar till Jordabalken, Norstedts Juridik ”Zeteo”

³²⁴ Lagkommentar till Jordabalken, Norstedts Juridik ”Zeteo”

Anmälan skall vara skriftlig och innehålla samma uppgifter som en ansökan om tillstånd till markavvattning.

Paragrafen omfattar enbart fastighetsbildningsåtgärden fastighetsreglering och det är vid denna typ av åtgärd som markavvattningsföretag ska tas i beaktning³²⁵. MB syftar i detta avseende till att då fastighetsreglering sker, inom ett område med markavvattningsföretag, ska lantmäterimyndigheten anmäla åtgärden till MD.

Bestämmelsen ställer till problem för lantmäterimyndigheten vid deras fastighetsbildningsförrättningar. Problemet grundar sig i att förrättningar inom fastighetsbildning har ett sakägarbegrepp som skiljer sig från sakägarbegreppet för vattenverksamhet, mer om sakägarbegreppet se avsnitt 5.1.3 *Sakägarbegrepp*. Vid en förrättning berörande fastighetsbildning vill lantmäterimyndigheten hålla sakägarkretsen begränsad för att förrättningen inte ska bli tidsförödande eller för omfattande³²⁶. En förrättningslantmätare har svårt att upptäcka markavvattningsföretag då dessa varken finns med i myndighetens fastighetsregister eller registerkarta. Ovetskapen som råder kring markavvattningsföretag och de konsekvenser som fastighetsbildningsåtgärderna ger upphov till är något som påverkar deltagarna i markavvattningsföretagen.

Förslag

Lantmäterimyndigheten behöver bli bättre på att applicera paragrafen vid fastighetsregleringar och för att det ska kunna ske krävs mer kunskap, se avsnitt 8.8 *Utbildning*. Tillämpas paragrafen vid fastighetsregleringar skulle det vara en möjlighet att på lång sikt få ordning på delar av markavvattningsföretagen. Detta då det vid en reglering sker en omräkning av andelstalen inom den del som regleringen berör och allt eftersom regleringar genomförs uppdateras markavvattningsföretagen successivt. Problemet kvarstår dock att omräkningen enbart skulle ske vid fastighetsreglering och lagtexten skulle behöva kompletteras med de andra fastighetsbildningsåtgärderna såsom avstyckning, klyvning och sammanläggning.

Viktigt är att de omräkningar som genomförts registreras någonstans där de blir synliga inför kommande förrättningar inom området. Fastighetsregistret och registerkartan behöver bland annat på grund av detta kompletteras med markavvattningsföretagen, dess sträckningar och deltagarkrets. Se avsnitt 8.15 *Gemensamhetsanläggning och ajourhållning av ändrade förhållanden*.

8.6 Upplysning

Situationen idag

Vid försäljning av en fastighet föreligger idag inget krav på upplysning om delaktigheten i markavvattningsföretag. Detta kan leda till problem då det i vissa fall inte finns någon tillgänglig information om hur dräneringen är löst, men också då

³²⁵ Frågan är om lagstiftaren hade till avsikt att alla typer av fastighetsbildningsåtgärder skulle omfattas av paragrafen men lagen nämner enbart fastighetsreglering och inte övriga åtgärder.

³²⁶ Svensson, B. intervju 2010-06-04

skadeståndsansvar kan åläggas köpare om dikningsföretaget på grund av bristande underhåll vållar skada på fastighet inom dikningsföretaget. Fastighetsregistret och registerkartan är inte enbart bristfällig vad gäller markavvattningsföretag utan även för gemensamhetsanläggningar, då dessa är dåligt registrerade.

Förslag

Införs markavvattningsföretagen i fastighetsregistret och registerkartan skulle automatiskt markavvattningsföretagen synas vid försäljning och mäklare och köpare skulle kunna se vilka diken som finns inom området och vilket andelstal som fastigheten är ålagd. Förslaget blir således att informationen om markavvattningsföretagen bör införas i lantmäterimyndighetens fastighetsregister och registerkarta.

Upplysningen om vilka markavvattningsföretag som förekommer och deras sträckning, inom fastigheten, betyder inte alltid att god dränering förekommer eftersom markavvattningsföretaget exempelvis kan vara vilande. Däremot kan den information som upplysningen medför vara till nytta för att veta var de större dräneringsledningarna finns och vilka dräneringsmöjligheter som finns i framtiden.

8.7 Dokumentationen

Situationen idag

Dokumentationen över markavvattningsföretagen finns i vattenarkivet hos länsstyrelsen. De olika länsstyrelserna i Sverige har olika bra kvalitet över sina arkiv och en del är inte fullt inscannade eller uppdaterade. Styrelserna inom markavvattningssamfälligheterna ska registreras hos lantmäterimyndigheten.

Förslag

Dokumentationen över markavvattningsföretagen behöver få en ordnad organisation. Organisationen skulle kunna hjälpa delaktiga inom markavvattningsföretag, men även andra berörda av markavvattning, att lätt hitta information och dokumentation kring specifika markavvattningsföretag men även lagstiftning kring markavvattningsföretagen. En organisation skulle också vara ett steg på vägen till smidigare processer för markavvattningsföretagen. Dokumentationen över markavvattningsföretagens styrelser är viktigt och behöver komma i funktion, då enbart ett fåtal styrelser idag finns registrerade hos lantmäterimyndigheten.

Det är även av vikt att markavvattningsföretagen inom sin organisation har en bra dokumentation över de åtgärder som genomförts. Dokumentationen hjälper till att hålla informationsnivån hög inom markavvattningsföretaget och underlättar för de efterföljande generationerna. De vilande markavvattningsföretagen lider stor brist då de inte kan få andra handlingar av länsstyrelsen än de från förrättningsakten, vilket inte omfattar de löpande underhållsinsatser som genomförts eller vilka som senast satt i styrelsen.

8.8 Utbildning

Situationen idag

I Sverige ansöktes det mellan åren 2003-2007 i genomsnitt om 68 stycken tillstånd för markavvattning³²⁷. För markavvattningen är nybildandet inte det stora bekymret utan hanteringen av de redan befintliga markavvattningsföretagen som berörs och påverkas av fastighetsbildningsåtgärder. För att kunna hantera markavvattningsföretagen korrekt krävs att kunskap finns inom de olika yrkesgrupperna som berörs av processen.

Förslag

Kunskapen om markavvattningsföretag, dess innebörd och hur de fungerar är en hel vetenskap men det krävs att vissa yrkesgrupper, oavsett antalet ärenden inom området, måste kunna hantera dessa. Dessa yrkesgrupper måste ha kunskap om hela processen och begreppet markavvattning, istället för att enbart kunna vissa specifika delar. I dagsläget är kunskapen uppdelad och de olika som berörs under processen kan sin del men sällan hantera helheten. Kunskapen inom markavvattningsföretag måste på grund av detta breddas.

Förrättningslantmätare på lantmäterimyndigheten och planläggare i kommuner men även andra behöver få utbildning och vetskap om vad markavvattningsföretag betyder och innebär för dem som är deltagare inom dem. Bland annat behöver frågor kring hur de befintliga markavvattningsföretagen ska behandlas vid planläggning, fastighetsbildningsåtgärder och kommande underhållsfrågor. Hur denna utbildning eller information skulle utformas är svårt att bestämma men utbildningar på arbetsplatser med praktiska exempel om vilka konsekvenser som uppstår för markavvattningsföretagen om dessa förbises är ett viktigt inslag som måste lyftas fram. Utbildning behövs även för dem som idag arbetar med frågor kring markavvattning, så att perspektivet vidgas till mer än endast de frågor som dessa yrkesgrupper behandlar. Vidare bör fortlöpande utbildning och uppföljning ske så att kraven, med hänsyn till markavvattningsföretagen, efterlevs och behandlas korrekt.

Information och lättläst material om markavvattning bör finnas att tillgå för alla som deltar inom ett markavvattningsföretag. Dessa är inte den enda målgruppen som behöver material, utan även andra grupper inom samhället är i behov av lättläst information där bland annat behovet och funktionen som markavvattningen innebär lyfts fram. Ansvaret för informationen borde länsstyrelsen ta då det är de som handlägger flertalet av markavvattningsärendena och även tillhandahåller vattenarkivet.

³²⁷ SOU 2009:10 s. 735

8.9 Kostnader

Situationen idag

Enligt äldre lagstiftning fördelades de kostnader som uppkom vid förrättningen mellan de som berördes av förrättningen. Detsamma gällde vid omprövning av ett markavvattningsföretaget. Kostnaderna fördelas idag inte enligt detta mönster.

Kostnader för en rättegång i samband med markavvattning kan bli påtagliga för den sökande då kostnaderna inte alltid fördelas utifrån vad som är skäligt. I en ansökan som berör omprövningen av ett markavvattningsföretag är det den sökande som får betala de kostnader som uppstår i domstolen. Rör det sig om en ansökan om nybildande av ett markavvattningsföretag fördelas kostnaderna utifrån vad som är skäligt mellan markavvattningsföretagets deltagare. Meddelas inte tillstånd till markavvattningsföretag är det den sökande som skall betala de kostnader som har uppkommit, om inga särskilda omständigheter leder till att betalningsskyldigheten fördelas mellan samtliga sakägare eller vissa av dem emellan. Om tillstånd inte meddelas till en markavvattning i ett mål som anmälts av lantmäterimyndigheten vid en fastighetsreglering ska kostnaderna anses som förrättningskostnader i fastighetsregleringsförrättningen.

Dagens lagstiftning innehåller ingen bestämmelse om att den som förorsakat skadan måste ansöka om omprövning av markavvattningsföretaget och på så vis betala för den skada som han förorsakat.

Förslag

Dagens lagstiftning utgör ett hinder för enskilda fastighetsägare och mindre dikningsföretag då dessa får bära domstolskostnaderna vid en omprövning. Lagstiftningen hämmar omprövningsprocessen av markavvattningsföretag och enbart ett fåtal genomförs. Miljöprocessutredningen anser i *SOU 2009:10* att dagens kostnadsbestämmelser bör ändras så att samma bestämmelser ska gälla för både prövning av ett nytt markavvattningsföretag och vid omprövning av ett markavvattningsföretag. Förslaget innebär att kostnaderna i båda fallen ska fördelas mellan deltagarna utifrån vad som anses skäligt³²⁸.

Detta skulle kunna utformas genom att komplettera lagtexten MB 25 kapitel 10§ så att även kostnader som avses i 7 kapitel 17§ LVS ska omfattas³²⁹.

MB 25 kap. 10§;

Om tillstånd meddelas till en markavvattning i mål som avses i 7 kap. 19 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, skall sökandens kostnader fördelas mellan deltagarna i markavvattningen efter vad som är skäligt. Meddelas inte tillstånd till markavvattningen, skall sökanden betala de kostnader som har uppkommit, om inte särskilda

³²⁸ SOU 2009:10 s. 318

³²⁹ Svensson, B. intervju 2010-06-04

omständigheter föranleder att betalningsskyldigheten fördelas mellan samtliga sakägare eller vissa av dem. Om tillstånd inte meddelas till en markavvattning i ett mål som enligt 7 kap. 20 § nämnda lag har inletts på grund av ett beslut vid en fastighetsreglering, skall kostnaderna anses som förrättningskostnader vid fastighetsregleringen.

Det borde även lagstiftas att den som orsakar skadan måste ansöka om omprövning av de delar där markavvattningsföretaget blir sönderhackat och inte kan fullfölja korrekta utdebiteringar. Enligt väglagen 55§ ska väghållaren om han orsakar skada på fastighet till följd av vägens byggande eller användande ersätta denna. Det kan med hänvisning till detta anses rimligt att den som orsakar skada på markavvattningsföretag också reparera den skada som uppstått.

8.10 Tid

Situationen idag

Markavvattningsföretagen som studerats upplever att processer kring deras markavvattningsföretag tar tid och för dem, liksom övriga i samhället, är tid pengar. Processer med myndigheter och även inom företaget behöver bli kortare så att markavvattningsföretaget kan fokusera på sin verksamhet och inte på att tvista med processdeltagare.

Förslag

Om kunskap kring markavvattningsföretag och de processer som de genomgår och hur markavvattningsföretagen ska skötas finns på båda sidor, både hos markavvattningsföretagen och hos myndigheterna, skulle tidsvinster kunna uppnås och missförstånd undvikas. Förslaget kräver att kunskapen utvidgas och att utbildning inom ämnet sker fortlöpande så att kunskapen kan bevaras och förmedlas till den kommande generationen. Om detta genomförs finns det stor potential för en kontinuerlig effektivisering gällande processtider.

8.11 Myndigheter

Situationen idag

Markavvattningsföretagen som studerats upplever att myndigheter inte förstår de problem som de står inför. De anser också att myndigheter ofta tar lång tid på sig för att behandla frågor och att utgångsläget i handläggningen i flertalet fall är negativt. Under bearbetningen av frågan prövar de sedan om den faktiska frågan är genomförbar. Detta erfars av markavvattningsföretagen som att jobba i en uppförsbacke.

Förslag

Finns kunskap på båda sidor, både hos markavvattningsföretag men också hos myndigheter, skulle processer kunna genomföras smidigare och utan att missnöje förekom i samma utsträckning. För att kunskapsnivån ska utökas krävs att någon typ av utbildning sker, se avsnitt 8.8 *Utbildning*.

Inom vissa delar av markavvattningsföretagens sträckning förekommer i vissa fall rödlistade djur- och växtarter. Inför underhåll av dessa områden ska en anmälan ske till länsstyrelsen. Ett förslag är att samråd sker, i samband med anmälan, mellan markavvattningsföretaget och länsstyrelsen så att de frågor och skiljaktiga åsikter som föreligger kan redas ut. Ett samråd skulle kunna ge upphov till att ett bra och miljömässigt underhåll skulle kunna komma till stånd. Förhoppningsvis skulle samrådet även leda till att båda parterna är nöjda och att varken tids- eller kostnadsspillet kring frågan blir stort.

8.12 Skadestånd

Situationen idag

Skadeståndsansvaret i ett markavvattningsföretag föreligger dess styrelse. Då det i de flesta fall är svårt att peka på att en enskild styrelseledamot har brutit i sitt underhållsansvar blir situationen sådan att samfälligheten är de som slutligen bär skadeståndsansvaret. Exempel på detta se avsnitt 7.4.11 *Skadeståndsansvaret* tredje stycket.

Förslag

Skadeståndsansvaret behöver inte vara ett problem för markavvattningsföretagen om de är aktiva, förvaltas och underhålls korrekt. Sker förändringar vad gäller tidsaspekten för bland annat godkännandet av underhåll kan dagens lagbestämmelse fortsätta att gälla. I de fall då länsstyrelsen nekat beslut till underhåll av delar av sträckningen och det finns chans att området växer igen anses det rimligt att länsstyrelsen bär skadeståndsansvaret för den delen. Detta då en översvämning relativt snabbt kan ställa till med problem om underhåll inte genomförts. Förslaget har diskuterats mellan länsstyrelsen och några av de studerade markavvattningsföretagen och i dagsläget är detta något länsstyrelsen inte är villiga att godkänna.

Inom de vilande markavvattningsföretagen är skadeståndsansvaret något som oroar deltagarna. Större krav behöver ställas på markavvattningsföretagen så att det inte förblir vilande och förfaller i uppdatering av deltagare och andelstal. Åläggs ett vilande markavvattningsföretag skadeståndsansvar för exempelvis en översvämmad åker kan kostnaderna bli stora då det i flertalet fall kan bli aktuellt med omprövning av markavvattningsföretaget. De vilande markavvattningsföretagen i Sverige behöver ses över och så att flertalet återupptar sin verksamhet. Genomförs det behöver de inte oro sig för skadeståndsansvaret i samma utsträckning som i dagsläget.

8.13 Styrelse

Situationen idag

Dagens markavvattningsföretag har svårt att få sina deltagare att engagera sig samt att motivera framtida arbete. Detta leder till att dagens markavvattningsföretag i framtiden fruktar att stå utan styrelseledamöter. Försvinner styrelserna finns också

riskan att markavvattningsföretagen inom vissa sträckningar förfaller och inte sköts ordentligt.

Förslag

Upplysning av betydelsen av markavvattningsföretag krävs och för att skapa engagemang hos deltagarna i markavvattningsföretagen krävs att uppmuntran kommer från den sittande styrelsen. Det är svårt att ange konkreta förslag på hur denna uppmuntran skulle kunna genomföras men ett förslag vore att dagens styrelser successivt involverar deltagare, utanför dagens styrelser, i uppdrag. Markavvattningsföretagen skulle också årligen kunna ha en samling, i samband med årsmötet, där information om markavvattningsföretagets verksamhet och funktioner presenteras. De skulle exempelvis kunna upplysa om vad styrelsens uppgifter är, för att motivera deltagare.

8.14 Omprövning och fastställelse

Situationen idag

Jordbruksverket anser att uppdateringar av markavvattningsföretagens andelstal bör ske eftersom det är viktigt att det finns aktuella kostnadsfördelningar. De anser vidare att uppdateringen hjälper markavvattningsföretagen att hållas vid liv så att de kan utdebitera sina deltagare korrekt³³⁰. En omprövning av ett markavvattningsföretag, enligt lagstiftningen med anmälan till domstolen, anses av markavvattningsföretagen medföra både en stor kostnad och en stor tidsåtgång³³¹. I dagsläget genomför istället markavvattningsföretagen omprövning med hjälp av en konsult och ju fler sådana som genomförs desto fler kommer uppstå framöver³³². Viktigt att poängtera är att de aktiva markavvattningsföretagen i Skåne inte är många vilket medför att de tar efter varandra och använder då ett markavvattningsföretag sig en av en konsult kommer beteendet att fortlöpa. Dessa omräkningar som konsulterna genomför är lagliga men behöver fastställas för att ha verkan om någon vägrar betala sin avgift. Tyvärr sker fastställelse i domstol av överenskommelser sällan.

Förslag

Markavvattningsföretagen får inte bli handlingsförlamade då deras markavvattningsföretag genomgår en omprövning. Under tiden som omprövningen sker måste underhåll ske i den mån som är nödvändigt. Utdebitering kan ske enligt de gamla andelstalen och sedan i efterhand uppdateras till de nya andelstalen. Bli markavvattningsföretaget handlingsförlamat riskerar styrelsen eller samfälligheten att bli skadeståndsansvarig för skador som uppkommer till följd av brist i underhållet.

Det föreslås även att överenskommelserna inom markavvattningsföretagen fastställs i domstol, för att slippa tvister och problem om någon i markavvattningsföretaget vägrar att betala. Markavvattningsföretagen behöver upplysning och information om

³³⁰ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 71

³³¹ Omprövning avser här omräkning av andelstalen inom företaget.

³³² Omräkningen av konsult leder ofta till en överenskommelse inom företaget som sedan sällan fastställs av domstol.

fastställsens innebörd. Vidare behöver markavvattningsföretagen information från domstolen om vad som krävs av överenskommelserna för att de ska kunna fastställas. Informationen behövs så att kostnaderna för fastställelserna för markavvattningsföretagen kan bli mindre påtagliga och för att processen ska bli mindre tidsödande.

8.15 Gemensamhetsanläggning och ajourhållning av ändrade förhållanden

Situationen idag

I dagsläget bildas det gemensamhetsanläggningar enligt AL för markavvattning, istället för att ansluta dessa till befintliga markavvattningsföretag. Detta är felaktigt då anläggningen anses som vattenverksamhet och AL borde inte anses tillämplig³³³. Ett införande av tillämpning av AL för vissa typer av markavvattning diskuteras i LMV-rapport 2002:9 *Översyn av anläggningslagen*. Rapporten föreslår också hur ändrade förhållanden i samfälligheter till följd av fastighetsbildningsåtgärder kan behandlas. Frågorna prioriterades bort men lagrådet gjorde ett utlåtande på regeringens begäran.

Förslag

Anläggningslagen

Införandet av vissa markavvattningsföretag i AL skulle leda till en mer rationell lagstiftning.

Exempel på mer rationell lagstiftning med AL och LSV

I anslutning till en anläggningsförrättning av en väg uppkommer behov av att avleda vatten från vägområdet. Avledandet av vattnet sker för att förbättra vägområdet och borde då anses som markavvattning. Förekommer det inget markavvattningsföretag inom området och om det inte anses vara lämpligt att avleda vattnet till ett redan befintligt markavvattningsföretag är det lämpligt att diket ingår i gemensamhetsanläggningen, vägen. I detta fall kan det inte anses rationellt, för varken berörda sakägare eller myndigheter, att skilja diket, för avledandet av vattnet, från anläggningsförrättningen och pröva det separat i MD som markavvattning³³⁴.

Lantmäteriverket har föreslagit en lagändring, i *Översyn av anläggningslagen*, som innebär att AL skulle bli tillämplig för viss markavvattning. Den markavvattning som omfattas av förslaget är den som behövs för markavvattning inom detaljplan eller för annan markavvattning som uppenbarligen inte skadar vare sig allmänna eller enskilda intressen. Lantmäteriverket anser i *Översyn av anläggningslagen* att dessa typer av markavvattning med fördel skulle kunna omfattas inom gemensamhetsanläggningar i AL.

Översynen av anläggningslagen är inte det först uttalande som lantmäteriverket gjort angående en flytt av markavvattningsbestämmelser till AL. Redan i remissyttrandet

³³³ AL 1§

³³⁴ LMV-rapport 2002:9 s. 49

över vattenutredningens slutbetänkande, *SOU 1977:27*, ansåg de att markavvattningsfrågorna i sin helhet borde lyftas över till AL. Lantmäteriverket motiverade detta med att samordningsvinster skulle uppstå då markavvattning och andra gemensamma anläggningar hanteras i en samlad process.

Ändrade andelstal i samband med fastighetsbildning

Lantmäteriverket föreslår även att de ska kunna pröva ändringar av andelstal i markavvattningsföretag som uppkommer till följd av ändrad fastighetsindelning³³⁵. Detta då det visat sig att nödvändiga omräkningar av andelstal inte utförs i den omfattning som vore önskvärt. Detta tror lantmäteriverket kan bero på att proceduren är för omständlig för den enskilda personen att hantera³³⁶. Lantmäteriverket poängterar att detta skulle kunna genomföras enklare om ändring av andelstal kopplades mer direkt till lantmäterimyndigheterna och deras förrättningar. I dagsläget kallas sakägare i förrättningar till sammanträden och det kan då anses rationellt att samtidigt ta upp närliggande frågor såsom delaktighet i en samfällighet för vattenverksamhet. Vidare har lantmäterimyndigheten kunskap om hur andelstal och delaktighet i andra typer av samfälligheter behandlas. Det anses inte vara något problem att andra myndigheter i vissa undantagsfall behandlar samfälligheter för vattenverksamhet då det uppkommer som följd av sina egna beslut³³⁷. I förslaget anses att det borde införas en spärr så att lantmäterimyndigheten enbart handlägger de fall som är lämpliga för dem att ta hand om. Förslaget innebär att LSV skulle få följande tillägg;

LSV 7 kap. 18§;

[...] Om det är lämpligt, får lantmäterimyndigheten i samband med fastighetsbildning som berör område inom vilket det finns en samfällighet enligt denna lag besluta om ändring av kretsen av deltagare eller kostnadsfördelningen mellan dem. Delaktighet och kostnadsfördelning skall ske enligt de grunder som anges för samfälligheten i denna lag och gäller endast till dess annat bestämts enligt denna lag.

Lagändringen skulle innebära att lantmäterimyndigheten tar på sig att vara part i vattenförrättningar, något som de idag enbart är då de upptäcker ett markavvattningsföretag i samband med en fastighetsreglering och sedan anmäler det till MD³³⁸. Lantmäterimyndigheten skulle, i och med förslaget, i de fall då fastighetsindelningen förändras ha rätt att kunna besluta om ändring i delaktighet i samfälligheten för markavvattning. Delaktighet och kostnadsfördelning ska fortfarande ske enligt de grunder som LSV anger, men på motsvarande sätt som AL 42§ ska de beslutade andelstalen enbart anses som provisoriska³³⁹.

³³⁵ LMV-rapport 2002:9 s. 51

³³⁶ LMV-rapport 2002:9 s. 52

³³⁷ LMV-rapport 2002:9 s. 53

³³⁸ LSV 7 kap. 20§

³³⁹ LMV-rapport 2002:9 s. 53, Andelstalen anses provisoriska tills dess att annat bestäms av MD vid en prövning som begärs av någon sakägare.

Lagrådsremiss på Översyn av AL

Anläggningslagen

I frågan kring samverkan för markavvattning i gemensamhetsanläggningar, inom detaljplan men även för markavvattning av mindre omfattning, var lagrådet och lantmäteriverket av samma mening. Lagrådet kan inte se några nackdelar med att också låta lantmäterimyndigheten pröva frågor om samverkan i samband med markavvattning.

Ändrade andelstal i samband med fastighetsbildning

Lagrådet ansåg också att det vore rationellt om lantmäterimyndigheten i samband med fastighetsbildningsförrättningar även kunde kalla de berörda av samfälligheten till ett sammanträde. Detta då lantmäterimyndigheten är kunnig inom hantering av delaktighet och andelstal inom olika former av samfälligheter.

Utformningen av systemet för hanteringen av ändrade andelstal fann lagrådet flera lösningar på. Det skulle kunna ske enligt överenskommelse mellan sakägare om önskvärda ändringar av andelstal som skulle kunna fastställas vid fastighetsbildningsförrättningen. Ett annat förslag är att tillämpa reglerna i AL 41-42a§§, om ändring av andelstal i gemensamhetsanläggningar, se *tabell 3*, vid olika fastighetsbildningsåtgärder. Lagrådsremissen anser att AL 42-42a§§ borde göras tillämplig och utformas så att en prövning förs i varje enskilt fall och redovisas i ett särskilt beslut. Beslut borde fattas i enlighet med AL 42§ och vara av provisorisk natur och gälla tills något annat beslutas, enligt LSV. Lagrådet anser att det är lämpligare att lagreglerna placeras i FBL istället för LSV³⁴⁰.

8.16 Markavvattningssakkunnigas placering

Situationen idag

De markavvattningssakkunniga finns idag på Jordbruksverkets vattenenhet där de antingen jobbar som konsulter eller utför myndighetsuppdrag. I de fall de agerar markavvattningssakkunniga i domstol är de anställda vid en myndighet, annars är de konsulter.

Förslag

Oberoende av vilket ansvar som lantmäterimyndigheten kan komma att få kring vattenverksamhet, om de tar hand om hela vattenförrättningen eller om de enbart ajourhåller markavvattningsföretagens andelstal vid fastighetsdelning, krävs ett stort spann av kunskap. Om förrättningsförfarandet för markavvattning återinförs krävs att kunskap finns och ett alternativ i detta fall är att dagens markavvattningssakkunniga byter arbetsplats och sitter med dagens förrättningslantmätare på lantmäterimyndigheterna³⁴¹. Det räcker inte att lantmätarna enbart rådfrågar och ber konsulter, inom markavvattning, genomföra jobb utan de måste kunna granska det

³⁴⁰ Lagrådsremiss Ändringar i anläggningslagen m.m. s. 45

³⁴¹ Införandet av vattenförrättningar till lantmäterimyndigheten vore rationellt då alla typer av förrättningar blir samlade vid en och samma myndighet.

som genomförts så att det är av rätt kvalitet och följer lagen³⁴². Sker enbart ajourhållning av markavvattningsföretagens andelstal, vid fastighetsbildningsförrättningar, är det även då viktigt att se till att vattenkunskap finns närmare lantmäterimyndigheten och att ett tätare samarbete mellan vattenenheten på Jordbruksverket och förrättningslantmätarna upprättas.

I *SOU 2009:10* anser miljöprocessutredningen att markavvattning kan komma att bli sällsynt i framtiden men trots detta krävs viss experthjälp. De nya prövningsmyndigheterna som utredningen föreslår, se avsnitt 8.17 *Miljöprocessutredning av vattenverksamheten* stycke *Prövningmyndighet*, ska i framtiden kunna förordna markavvattningssakkunniga. Förslaget omfattar att en ”förrättningsman” vid prövningsmyndigheterna kommer att behövas då de har kompetens om markavvattning. Dessa ”förrättningsmän” utgör dagens markavvattningssakkunniga och skulle fortsättningsvis enbart ha rätt att yttra sig och inte meddela tillstånd. Utredningen föreslår att reglerna om markavvattningssakkunniga finns kvar men att de flyttas in i MB 19 kapitlet, förvaltningsmyndigheternas och kommunernas, prövning från LSV³⁴³.

8.17 Miljöprocessutredning av vattenverksamheten

Situationen idag

Miljöprövningen behöver effektiviseras och detta har utretts av miljöprocessutredningen, på uppdrag av regeringen år 2007, i *SOU 2009:10*.

Förslag

En effektivisering av miljöprövningen ska, enligt utredningen, uppnås genom att ha enkla, tydliga, samordnade och ändamålsenliga krav. Miljöprocessutredningen har utrett detta, med avseende på markavvattning, med hänsyn till framförallt tillståndsprövning, markavvattningssakkunniga samt kostnader. Förslagen som berör kostnader redovisas under avsnitten 8.9 *Kostnader* och de markavvattningssakkunniga under avsnitt 8.16 *Markavvattningssakkunnigas placering*. Utredningen har föreslagit hur en ändrad instansordning för vattenverksamhet skulle kunna inordnas med antingen prövningsmyndighet eller ett förrättningsförfarande.

Prövningsmyndighet

Den nya prövningsmyndigheten, koncessionsnämnden, ska bilda en enhetlig organisation för att pröva tillståndsfrågor för alla verksamheter, vilket medför en ökad överskådlighet.

Utredningens förslag är att frågor som gäller särskilda vattenrättsliga tvångsrätter och tillståndsärenden prövas av en koncessionsnämnd³⁴⁴. Övriga civilrättsliga frågor om

³⁴² Hagenrud, K. intervju 2010-06-15

³⁴³ SOU 2009:10 s. 327

³⁴⁴ Koncessionsnämnd är prövningsmyndigheten som utredning föreslår i framtiden ska handlägga tillståndsärenden för vattenverksamheter samt miljöfarlig verksamhet. En nämnd

vattenverksamhet ska fortsättningsvis prövas av MD. För tillstånds- och tvångsrättsfrågan kommer utredningen av verksamheten och de motstående intressena vara i stort sett desamma, vilket medför att det finns systematiska skäl för att hålla ihop prövningen av de båda frågorna. Två skilda processer vid olika myndigheter kan bli dyrare än en samlad prövning då frågorna är närliggande och delvis överlappar. Sker prövningen om tvångsrätt separat kan det också medföra risk för försening av prövningen och det prövade projektet.

Utredningen undersökte om ersättningsfrågorna ska prövas i koncessionsnämnden i samband med tillståndsärendet. De skickade ut en enkät till MD som visade att antalet tillståndsmål med ersättningsfrågor inte varit stort, i medeltal färre än tio mål per domstol och år. För att kunna ålägga prövningsmyndigheterna ansvaret för ersättningsfrågorna krävs att värderingskompetens finns hos dem. Av resursskäl anses det rimligare att MD även fortsättningsvis handlägger dessa frågor. Behandlingen av ersättningsfrågorna i MD kan leda till att fler ersättningsfrågor kan göras upp utan tvist³⁴⁵.

Förrättningsinförandet

Enligt tidigare lagstiftning, VL, prövades markavvattningsfrågor enligt ett förrättningsförfarande. Utredningen övervägde i *SOU 2009:10* ett återinförande av förrättningsförfarande för frågor om markåtkomst och ersättning. För att utreda detta jämfördes andra lagstiftningar, bland annat PBL och lagen (1995:1649) om byggande av järnvägar, LBJ, då prövningen inom markåtkomst och ersättningen i de lagarna sker enligt ett förrättningsförfarande³⁴⁶.

Förrättningsförfarande i samband med tillståndsprövning skulle kunna utformas på följande sätt. Tillståndsprövningen sker hos den nya prövningsmyndigheten, koncessionsnämnden, och sedan sker prövningen av markåtkomst- och ersättningsfrågorna separat, efter ansökan, vid en förrättning. Förrättningen skulle ske hos lantmäterimyndigheten eller i ett system med särskilt förordnade förrättningsmän utanför lantmäteriorganisationen. Förrättningsmyndigheten skulle i ett särskilt ”vattenrättsbeslut” ange tvångsrättens omfattning. De tvångsrättigheter som beslutas om skulle i huvudsak överensstämma med tillståndet. Ersättningsfrågorna prövas sedan först när vattenverksamheten kommit till stånd och då de uppkommande skadorna bättre kan överblickas. De ersättningsregler som råder idag, enligt MB, för vattenverksamhet ska gälla för förrättningsmyndighetens prövning av ersättningsfrågor. Detta innebär att förrättningsmannen kan pröva alla de ersättningsfrågor som idag prövas vid domstol. Förrättningsförfarandet som utredningen vill införa är likt det system som fanns under VL:s tid och som då fungerade väl³⁴⁷.

bör finnas i varje domstols domkrets och bör vara självständig, med länsstyrelsen som dess värmyndighet.

³⁴⁵ SOU 2009:10 s. 326

³⁴⁶ SOU 2009:10 s. 327

³⁴⁷ SOU 2009:10 s. 328

Förrättningsförfarandet anses effektivt och relativt billigt men trots detta tillräckligt bra som alternativt till en domstolsprövning³⁴⁸. Vid prövning av mer invecklade civilrättsliga tvister och frågor med starka motsättningar eller då det gäller rättssäkerhetsgarantier anses dock en domstolsprövning bättre³⁴⁹.

Övervägning

Utredningen fann att prövningen av särskilda tvåångsrätter borde ske i samma process som tillståndsprövningen, det vill säga i tillståndsärendet hos prövningsmyndigheten. Detta talar för att ett förrättningsförfarande inte bör införas. Utredningen har via enkäter kontaktat domstolar som fann ordningen, förrättningsförfarandet, tveksam av resursskäl. Antalet ansökningsmål med ersättningsfrågor var färre än tio per domstol och år och frågan är om det kan anses rationellt att bygga upp och upprätthålla den behövliga kompetensen hos en separat organisation för den ärendestocken. De fördelar som ett förrättningsförfarande skulle ha i de vattenrättsliga frågorna ansågs tveksamma om de skulle komma till sin rätt. Fördelarna var störst i de ärenden med ett stort antal ersättningsanspråk, eller i de fall då det annars blir fråga om att tillämpa enhetliga ersättningsprinciper av mindre komplicerad karaktär. Antalet sådana fall visades, enligt enkätsvaren, vara obetydligt. Utredningen fann också att systemet borde undvikas då det kunde ge upphov till gränsdragningsproblem. Konflikter kring en viss anläggning eller verksamhet kan generera många olika tvister mellan berörda enskilda. Om vissa av dessa, men inte alla, kan prövas vid en förrättning finns risk för svårighet av gränsdragning och dubbelprövningar av närliggande ersättningsanspråk³⁵⁰.

Utredningsarbetet för förrättningsförfarandet grundar sig i jämförelser mellan förfarandet i mål om vattenverksamhet med exempelvis handläggningen enligt LBJ, där markåtkomsten är en inordnad del av förfarandet. Det är enligt utredningens bedömning inte hållbart att föreslå en jämförlig hantering av de vattenrättsliga ersättningsfrågorna med grund i denna typ av lagstiftning. Utredningen fann således att förslaget med en prövningsmyndighet, där frågorna om ersättning ska ske åtskilt från tillståndsprövningen, mest lämpligt.

Genomförd förändring

Sedan examensarbetets start, juni år 2010, har riksdagen beslutat genom *SFS 2010:937* att ändra LSV, i maj år 2011, så att dagens MD istället benämns mark- och miljödomstolar³⁵¹. Syftet med förändringen är att förenkla, samordna och effektivisera handläggningen och domstolsprövningen av bland annat miljömålen³⁵². Till dessa nya domstolar kommer även en ny lagstiftning, lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar³⁵³. Regeringen fann i *prop. 2009/10:215* att en ny prövningsinstans

³⁴⁸ En myndighet inte kan tvinga sakägare att närvara vid sammanträdena och de kan inte heller höra sakägare under sanningsförsäkran eller vittnen under ed.

³⁴⁹ SOU 2009:10 s. 309

³⁵⁰ SOU 2009:10 s. 327

³⁵¹ Prop. 2009/10:215 s. 1

³⁵² För detta bildas fem nya domstolar, mark- och miljödomstolar.

³⁵³ SFS 2010:921

likt den som lyfts fram i *SOU 2009:10*, koncessionsnämnderna, inte var att föredra då denna skulle medföra nackdelar, bland annat i fråga om förhållande till redan etablerade förfaranderegler³⁵⁴.

Införandet av mark- och miljödomstolar kommer inte att påverka markavvattningsföretagen i någon större utsträckning utan främst mål som berör PBL, som idag handläggs i fastighetsdomstol, då alla dessa mål kan samordnas i den nya instansordningen³⁵⁵. På lång sikt antas att förändringen kan leda till mer rationell och effektiv handläggning av ärenden, vilket i sin tur bör leda till minskade kostnader³⁵⁶.

³⁵⁴ Prop. 2009/10:215 s. 116

³⁵⁵ Fastighetsmål ska handläggas hos de fem mark- och miljödomstolar i stället för hos regeringen, tolv förvaltningsrätter och 25 fastighetsdomstolar.

³⁵⁶ Prop. 2009/10:215 s. 183

9 Åtgärder

Avsnittet kopplar samman de förslag som avsnitt 8 *Förslag på förändringar* redovisar och två åtgärder presenteras.

9.1 Allmänt om åtgärderna

Samtliga av de förslag som presenteras under avsnitt 8 *Förslag på förändringar* är alla förslag på förändringar som vore bra om de successivt genomfördes. Förslagen är dock allmänna och inte specificerade vilket kan leda till att genomförandet kan bli svårt. Nedan beskrivs därför två åtgärder som berör flertalet av förslagen på förändringar som skulle minska omfattningen av de problem som markavvattningsföretagen står inför.

9.2 Ökad kunskapsnivå

Idag är kunskapen om markavvattningsföretagen, dess verksamhet och lagstiftning begränsad. Enbart de som behandlar vissa frågor inom markavvattning har kunskap och då ofta enbart kännedom inom det område som frågan berör.

Markavvattningsföretagets deltagare, myndigheter och andra berörda av markavvattningsföretag är i behov av en utökad kunskap. Ökar kunskapsnivån skulle detta medföra en utökad förståelse för markavvattningens innebörd men också hur frågorna kring detta ska behandlas. Detta kommer leda till att kostnads- och tidsåtgången minimeras och flertalet problem som markavvattningsföretagen står inför underlättas. Vidare kan en utökad kunskap leda till att förvaltningen och underhållet av markavvattningsföretagen genomförs mer effektivt.

Förmedlingen av kunskapen till de berörda bör utformas utifrån dessas möjligheter, viktigt är dock att kunskapen breddas och att hela ämnet markavvattning berörs och inte enbart de delar som exempelvis den berörda myndigheten behandlar. Förslag på hur kunskapen skulle kunna förmedlas presenteras under avsnitt 8.8 *Utbildning*, andra stycket under rubriken förslag.

9.3 Införande av förrättningsförfarande

I dag sker den juridiska prövningen av markavvattningsföretagen utan ett förrättningsförfarandet. Efter att ha studerat markavvattningsföretagen och föreslagit ett antal förändringar bör införandet av förrättningsförfarande tas i beaktning.

Efter att ha presenterat förslag på förändringar, avsnittet 8 *Förslag på förändringar*, krävs en konkret åtgärd som behöver genomföras för att få en smidig, rättssäker och kostnadseffektiv hantering av markavvattningsföretagen. Åtgärden nedan baseras utifrån de problem som markavvattningsföretagen står inför men också utifrån de förslag på förändringar som beskrivits. Att en förändring krävs för markavvattningsföretagen är något som blir uppenbart ju mer ämnet studerats. En

samlad ordning och ökad kunskap om markavvattningsföretagen skulle medföra fördelar för markavvattningsföretagen inom flera områden. Detta då förslagen bland annat omfattar införandet av markavvattningsföretagen i fastighetsregistret och registerkartan.

Förrättningsförfarande

Införandet av ett förrättningsförfarande för markavvattningsfrågor skulle lösa flertalet av de problem som markavvattningsföretagen står inför idag och förhoppningsvis skulle processerna bli smidigare, rättsäkrare och mer kostnadseffektiva.

En samlad ordning skulle kunna genomföras genom att lantmäterimyndigheterna skötte markavvattningsföretagen, på samma sätt som de handlägger andra typer av förrättningar, fastighetbildnings- och anläggningsförrättningar. Detta skulle öka kostnadseffektiviteten för den juridiska prövningen. Genomförs prövningen som en förrättning krävs att markavvattningsföretagen införs i fastighetsregistret och registerkartan. Införandet är av intresse ur flera synpunkter då det medför bland annat att lantmäterimyndigheten i framtiden kan ajourhålla markavvattningsföretagens andelstal vid fastighetsbildningsåtgärder och markavvattningsföretagens existens blir tydliga för övriga samhällsaktörer. Förrättningsförfarandet kräver även att de markavvattningssakkunniga flyttas från Jordbruksverkets vattenenhet till lantmäterimyndigheterna så att kunskapen inom markavvattning finns inom myndigheten. Det lämpar sig väl att de markavvattningssakkunniga sköter markavvattningsfrågorna i framtiden likt förrättningsmän i övriga lantmåteriförrättningar. Kopplingar kan enkelt göras till nuvarande förrättningsförfarande vad avser till exempel kallelse, delgivning, beslutshandlingar, förvaltning med mera.

Förslaget omfattar att MD och MÖD skulle kvarstå som besvärinstanser för de vattenförrättningar som överklagas.

10 Diskussion

I avsnitten förs en diskussion kring det som studien resulterat i.

Studien av markavvattningsföretagen

Det kan anses att en studie med enbart tre stycken representanter för markavvattningsföretag utgör ett litet antal studieföremål och att osäkerhet kring vilka faktiska problem som förekommer inte går att undersöka. Då det enbart förekommer ett visst antal aktiva och stora markavvattningsföretag i Skåne kan antalet anses rimligt och det kan påpekas att en av representanterna för markavvattningsföretagen ingick i flera markavvattningsföretag, då hans fastighet omfattades av flertalet sådana. Det ska också poängteras att ett antal kunniga inom ämnet intervjuats och material från dessa studerats. Markavvattningsföretagen som studerats liknar varandra vad gäller verksamheterna, vilket gör att de kan anses som typiska och på så vis spegla verkligheten väl. Studien kunde givetvis ha genomförts med mer trovärdighet genom att utöka studiematerialet med ännu fler markavvattningsföretag men då resultaten som de tre representanternas markavvattningsföretag gett upphov till har varit likartade har detta inte ansetts nödvändigt.

Under planeringen och starten av arbetet var det framförallt vissa frågor som studerades särskilt, då min uppfattning var att dessa var de som ställde till med störst problem för markavvattningsföretagen, se avsnitt 6 *Frågeställningar*. Då arbetet fortflöpt har det visat sig att inte alla dessa frågor medfört bekymmer för de studerade markavvattningsföretagen. Exempel på frågeställningar som visat sig vara av mindre betydelse är avledandet avloppsvatten samt de avrinningsmassor som väggkroppar ger upphov till. Istället är det andra frågeställningar och problem som de aktiva och vilande markavvattningsföretagen i Skåne står inför såsom kostnader, styrelse, skadeståndsansvar med mera, se avsnitt 7.4 *Sammanställning – markavvattningsföretagens problem och attityder*.

Då förändring krävs men inte lagförändring

Vissa av de problem som vållar bekymmer för de studerade markavvattningsföretagen har visat sig vara av sådan karaktär att någon lagstiftningsförändring inte skulle kunna råda bot på dem. Detta gäller bland annat frågan om styrelsen eller avsaknaden av en sådan. Samtliga av de intervjuade markavvattningsföretagens representanter lyfte frågan om styrelsen. Framförallt är representanterna oroliga för att i framtiden samla ihop personer som är intresserade och villiga att sitta i styrelsen samt att engagera sig i markavvattningsföretagets verksamhet. Ett problem är också hur de idag sittande styrelserna ska motivera den kommande generationen till att engagera sig och hur dessa ska föra informationen och medvetenheten om vikten av en fungerande styrelse vidare. En välfungerande styrelse krävs för att förvaltningen av markavvattningsföretaget ska fungera väl. Problem kring styrelsen är svåra att reglera i lagtext men trots det krävs att någon typ av förändring genomförs. Hur dessa problem ska behandlas i framtiden är en fråga som kräver vidare arbete bland annat genom att de berörda vidtalas och delger sina bekymmer ytterligare.

Problemen med styrelserna behöver få en lösning och den lösningens ändamål skulle då vara att få markavvattningsföretagens deltagare att inse dess vikt och omfattning. Detta skulle kunna genomföras med hjälp av initiativtagande från dagens engagerade, framförallt styrelsemedlemmar, som skulle kunna träna upp de blivande efterträdarna. Problemet med avsaknad engagemang och motivation i samfälligheter är inget unikt för markavvattningsföretagen utan förekommer även andra typer av samfälligheter.

Kunskaps- och utbildningsbehoven är ytterligare två områden som är svåra att reglera med hjälp av förändring i lagtexten. Trots detta krävs att någon typ av förändring sker inom områdena och åtgärden med en utökad kunskapsnivå som föreslås i arbetet är ett steg i rätt riktning.

Genomförande av förslag

I avsnitt 9 *Åtgärder* redovisas två åtgärder som skulle kunna genomföras för att underlätta, i flera olika avseenden, för markavvattningsföretagen. Åtgärderna har utformats utifrån de problem och förslag som studien presenterat. Det är enligt min mening inte rimligt att alla förslag som redovisas i avsnitt 8 *Förslag på förändringar* genomförs på en gång utan istället bör ett antal färre förändringar genomföras. Därför presenteras två åtgärder som skulle kunna ske för att förenkla de stora problemen för markavvattningsföretagen. Dessa åtgärder måste i visst avseende även vidare omarbetas, utformas och behandlas med hjälp av sakkunniga inom området som kan se vilka faktiska följder som förändringarna kan leda till.

För att åtgärderna, avsnitt 9 *Åtgärder*, ska kunna genomföras krävs att vissa förutsättningar föreligger för att de ska bli hållbara och trovärdiga på lång sikt. Vilka förutsättningar som bör föreligga beror på hur åtgärderna utformas ett exempel är om förrättningsförfarandet för markavvattningsföretagen återinförs. Genomförs detta skulle det krävas att någon kunnig inom området, markavvattning, sitter på lantmäterimyndigheten. Den kunnige skulle ha till uppgift att ifrågasätta och godkänna konsultens arbete, som lantmäterimyndigheten anställer och beställer jobb utav inför exempelvis ett omprövningsfall. Markavvattning är ett snävt område och en konsult kan ha missat något viktigt då han inte alltid har full kunskap inom juridiska frågor. Vidare har det inte under avsnittet med förslag på förändringar presenterats alla följdförändringar som vissa av förslagen kan medföra.

Behov av förändring

Jordbrukets avvattningssystem med täckdikning, rörledning och öppna diken är komplexa system. Ökar avrinningsmassorna kan detta därför påverka stora områden. Det är inte enbart jordbrukets markområden som kan påverkas av de ökade flödena och stigande vattennivåerna utan det kan också medföra översvämmade vägar och järnvägar och skada på omkringliggande byggnader som exempelvis kan få problem med vatten i källaren. Blir avrinningsmassorna stora klarar inte jorden av att filtrera vattnet, vilket kan ge upphov till att ohygieniska avrinningsmassor från markbäddar och läckage av ytvatten till dricksvattensbrunnar sker. Ökade vattenflöden kan också

medföra att erosion av öppna vattendrag sker vilket kan leda till att sediment följer med i vattenmassorna³⁵⁷.

Detta visar på vikten av välfungerande markavvattning där det kontinuerligt genomförs underhåll av markavvattningsföretagets sträckning. Det visar också på att det inte enbart är jordbruket som vinner på att markavvattningen fungerar korrekt. För att samhället ska fungera bra krävs att markavvattningen ute på landsbygden fungerar. De studerade markavvattningsföretagen är oroliga att samhället inte ska inse markavvattningsföretagens funktion förrän en katastrof uppstår, detta är en oro som också skapats i mig under studiens gång. Jag anser det därför viktigt att förändringar sker innan större katastrofer inträffar. Detta så att goda markavvattningsföretag kan upprätthållas som kan hantera de vattenmängder som exempelvis ett 100 mm regn ger upphov till.

Vilande markavvattningsföretag

Behov av förändring vad gäller de vilande markavvattningsföretag krävs också, då det runt om i Skåne, men även i andra delar av Sverige, förekommer flertalet vilande och i vissa fall övergivna markavvattningsföretag.

Upptäcks ett äldre markavvattningsföretag vid tillsyn, vilken sker av tillsynsmyndigheten, länsstyrelsen, och de anser att detta är övergivet ska länsstyrelsen ansöka hos MD om återkallelse av markavvattningsföretagets tillstånd. Grundläggande fråga för ett övergivet markavvattningsföretag är om det finns någon fungerande styrelse eller annan verksamhetsutövare. Återkallelse sker i de fall då det anses viktigt för naturmiljön att underhåll inte sker mer. MD utser då den som är ansvarig för underhållet av anläggningen att ta bort den och att då vidta de åtgärder som behövs för att förebygga eller minska skadorna genom borttagandet³⁵⁸.

Under arbetets gång har jag fått upp ögonen för de vilande markavvattningsföretagen mer och mer. Dessa markavvattningsföretag behövs, trots att de är vilande, för att marken ska uppnå fulldränering, men sköter sin förvaltning genom enskildas insatser och finansiering utan någon samfällighet. På lång sikt kan detta inte anses vara den mest rationella förvaltningen utan förvaltning genom en samfällighet skulle fördela kostnaderna och uppgifterna tydligare och bättre och dokumentation över underhållsåtgärder skulle finnas att tillgå. Då dessa markavvattningsföretag inte kan anses övergiva, då de krävs för en funktionell markavvattning, kan inte tillståndet återkallas. Tillsynen som länsstyrelsen har befogenhet över har dock inte till uppgift att se till att markavvattningen förvaltas genom en samfällighet med en styrelse, vilket leder till att markavvattningsföretagen kan fortsätta sin förvaltning på det sätt som den genomförs idag. Min uppfattning är att någon typ av uppmuntran, katastrof eller lagstiftningsförändring sker för att de vilande markavvattningsföretagen ska vara intresserade eller tvingade att förändra sin förvaltningsform.

³⁵⁷ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 115

³⁵⁸ Handbok för tillämpningen av bestämmelserna i 11 kapitlet i miljöbalken, 2009 s. 68

Finansiering

Något som tidigare inte kommenterats i arbetet är att de förändringar som krävs inom markavvattningen även kräver finansiering, detta då förändringar i befintliga system och så vidare föreligger. Finansieringen av förändringarna har tidigare inte lyfts i arbetet då detta inte ingått i arbetets huvudsyfte. Jag finner det dock lämpligt att visa på att det inte behöver vara svårt eller omöjligt att finansiera delar av de förändringar som krävs.

Ett förslag på förändring och åtgärd som presenteras i arbete är att markavvattningsföretagen infogas i lantmäterimyndighetens fastighetsregister och registerkartan och detta kräver ett startkapital. Hur stor summa det rör sig om är svårt att förutsäga men att det krävs pengar för att få en bra start på infogandet är förståeligt. I framtiden, när alla markavvattningsföretagen finns i registret, kan kostnaderna läggas till den förrättning som markavvattningsföretaget ingår i och på så vis betala sig själv. En potentiell lösning för att lösa införandet av markavvattningsföretagen i lantmäterimyndighetens system skulle kunna vara att öka lagfartsavgiften, som infaller vid fastighetsförvärv, med någon promille. Denna lagfartskostnad skulle tas på samtliga fastigheter oavsett om fastigheten ligger på landsbygden eller i stadsmiljö. Detta då alla är delaktiga i avrinningsmassorna och är i behov av välfungerade markavvattningsföretag. Pengarna skulle kunna placeras i en fond och sedan användas för att införa markavvattningsföretagen i fastighetsregistret och registerkartan men även för att kunna genomföra omprövningar av markavvattningsföretag. Medel till omprövningarna ur fonden skulle enbart beviljas då särskilda skäl förelåg, annars skulle kostnaderna fördelas mellan de sökande utifrån vad som är skäligt. Detta för att inte fonden skulle utnyttjas och ge stöd åt åtgärder som inte är välgrundade och behövliga.

Detta är ett förslag på hur finansieringen skulle kunna genomföras och att lägga mer tid i dagsläget känns inte aktuellt då det är viktigare att utarbeta möjliga och rationella förändringar som skulle medföra fördelar för markavvattningsföretagen.

Framtiden

Avslutningsvis kan påpekas att ämnet markavvattning är omfattande och den tillgängliga informationen är knapp. Under arbetets gång har min förståelse för markavvattningsföretagens betydelse vidgats och min förhoppning är att någon förändring inom området genomförs. Sker ingen förändring finns en risk att de markavvattningsföretag som inte har deltagare i form av kommunen, Trafikverket eller myndigheter övergår från aktiva till vilande och att nästa generation inte vet hur de ska hantera frågorna.

Vissa av de problem som examensarbetet visar på är relativt nya då utvecklingen av samhället sker fortlöpande medan vissa av de problem som föreligger inte beror på förändring i samhället utan på lagstiftningen. Vilka problem som kommer att ställa till störst bekymmer i framtiden är svårt att avgöra med sker ingen förändring kommer de som arbetet presenterar bestå. Genomförs förändring inom vissa områden kommer troligen vissa problem minimeras med en risk för att eventuellt nya uppstår.

11 Analys och slutsats

Avsnittet behandlar de analyser och slutsatser som examensarbetet har kommit fram till.

Studien syftar till att jämföra äldre lagstiftning med dagens gällande lagstiftning, vilket även innefattar att presentera markavvattningsföretag och beskriva hur dessa fungerar samt vilka problem de står och har stått inför. Efter att studerat ämnet ingående, även inom vissa områden som inte presenterats i arbetet, har en förståelse för det regelverk som råder inom markavvattning infunnit sig, men även en förståelse för de problem som finns och kan komma att uppstå för markavvattningsföretagets deltagare. Även en insikt om möjliga förändringar och åtgärder för framtiden har infunnit sig. Någon typ av förändring kring markavvattningsföretagen och hanteringen av dessa anses vara en rimlig lösning. Vissa av de områden som vid arbetets start ansågs utgöra problem för markavvattningsföretagen har under arbetets gång ändrat prioriteringsordning och blivit mer eller mindre betydelsefulla.

Genom en studie av lagstiftningarna har de skillnader som råder redovisats. Studien visar på att skillnaderna är mycket små och att lagarna liknar varandra i de flesta avseenden. Detta tyder på att markavvattningsföretagens problem inte är någon nyhet utan funnits även innan MB trädde i kraft.

I studien av såväl lagstiftningen och de befintliga markavvattningsföretagen har de problem som råder identifierats. Problemen som föreligger för markavvattningsföretagen är framförallt, enligt de studerade markavvattningsföretagen, agerande från myndigheter samt kostnads- och tidsaspekter. Ytterligare problem förekommer i andra frågor som berör markavvattningsföretagen och då även företagets interna verksamhet. Sammanfattas alla problemen blir slutsatsen att de är av sådan betydelse att lagändringar eller andra förändringar i agerandet från myndigheter måste ske. Förslag på detta redovisas under avsnittet *8 Förslag på förändringar*. Avslutningsvis presenteras två åtgärder under avsnitt *9 Åtgärder* och de omfattar flertalet av förslagen på förändringar.

De två åtgärder som arbetet presenterar omfattar en utökad kunskapsnivå samt ett återinförande av förrättningsförfarande för markavvattning. Kunskapen inom markavvattning är liten och endast ett fåtal personer innehar kunskap om helheten vad gäller dess verksamhet, förvaltning, lagstiftning med mera. Kunskapen inom vissa av dessa områden återfinns men är utspridd och etablerad hos olika parter och myndigheter, då olika parter behandlar olika delar och skeden av verksamheten. Kunskapen behöver bli större och omfatta mer än den del som myndigheten eller parten behandlar. Lärdom om markavvattning måste också återfinnas på båda sidor, både hos myndigheten och hos verksamhetsutövaren. Detta för att få en bra prövningsgång och en bättre uppfattning om vad markavvattning i sin helhet innebär och hur den hanteras enklast, bäst och smidigast. Troligen skulle ett antal av de problem som markavvattningsföretagen står inför att kunna mildras om enbart kunskapsnivån ökades. Återinfördes förrättningsförfarandet för

Markavvattningsföretag – lagstiftning och probleminventering

markavvattningsföretagen skulle prövningen av markavvattningsföretagen ytterligare kunna genomföras mer effektivt, smidigt och rättssäkert. Vidare skulle även andra problem underlättas i och med att förrättningsförfarandet medför att markavvattningsföretagen skulle införas i fastighetsregistret och registerkartan.

Sammanfattningsvis finns det i dagsläget problem för markavvattningsföretagen och dessa problem är av varierande karaktär och storleksordning. Framtidens förvaltning av markavvattningsföretagen kräver att någon typ av åtgärd genomförs men också att förståelse av markavvattningsföretagens betydelse rotas i hela samhället. Detta är en utmaning men en utmaning som samhället måste ta sig an för att markavvattningsföretagen ska kunna fungera och kunna förvalta sin verksamhet rationellt i framtiden.

12 Källförteckning

12.1 Myndighetsrapporter med mera

(1) Jordbruksverket (2009). Odlingslandskapets tekniska system måste anpassas till klimatförändringar. *Klimatförändringar och dikningföretaget*. Jordbruksverkets vattenenhet Jönköping

(2) Jordbruksverket (2009). Odlingslandskapets tekniska system måste anpassas till klimatförändringar. *Klimatförändringar och juridiken*. Jordbruksverkets vattenenhet Jönköping

Länsstyrelsen (2006). Miljösamverkan Sverige. *Vägledning för hantering av Markavvattning*. Länsstyrelserna

Naturvårdsverket (2009). Vattenverksamheter. *Handbok för tillämpningen av 11 kapitlet i miljöbalken*. Handbok 2009:5. Stockholm

12.2 Offentligt tryck

LMV-rapport 2002:9, *Översyn av anläggningslagen*

Proposition 2009/10:215, *Mark- och miljödomstolar*

Proposition 1997/98:45, *Miljöbalk*, del 1 och del 2

SFS 2010:937, *Lag om ändring i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet*

SFS 2010:921, *Lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar*

SOU 2009:10, *Miljöprocessen: huvudbetänkande*

SOU 2009:42, *Vattenverksamhet: delbetänkande*

12.3 Litteratur

Österberg, Tommy (2000). *Samfälligheter: handbok för samfällighetsföreningar*. 7., [uppdaterade] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Rubenson, Stefan (2008). *Miljöbalken: den nya miljöretten*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Strömberg, Rolf (1984). *Vattenlagen med kommentarer*. 1. uppl. Stockholm: LiberFörlag

12.4 Muntliga källor

Barnekow, Johan, lantbrukare i Hässleholm, intervju 2010-06-14

Ericsson, Nils Eric, f.d. lantmätare och konsult, intervju 2010-02-17

Hagenrud, Kurt, vattenrättslig konsult, intervju 2010-06-16

Stenroth, Ralf, f.d. lantmätare och konsult, intervju 2010-06-15

Svensson, Bertil, markavvattningssakkunnig, Jordbruksverkets vattenenhet Alnarp, intervju 2010-06-04

Svensson, Per-Martin, lantbrukare i Gärarp, Tomelilla kommun, intervju 2010-06-14

12.5 Elektroniska källor

(3) Jordbruksverket (2009), Frågor och svar om markavvattning och dagvatten, hämtad 2010-06-10, tillgänglig under ”Markavvattning och dagvatten” på www.jordbruksverket.se

Lagkommentar till Jordbalken, Norstedts Juridik ”Zeteo”, zeteo.nj.se.

Lagkommentar till Miljöbalken, Norstedts Juridik ”Zeteo”, zeteo.nj.se.

Länsstyrelsen (2009). Dagvatten PlanPM, Hämtad 2010-07-05, tillgänglig under *Kust och vatten*. www.lansstyrelsen.se/skane

Regeringen (2006), Lagrådsremisser och propositioner, hämtad 2010-06-22, tillgänglig under ”Lagstiftningsprocessen” på www.regeringen.se

Regeringen (2008), SOU, Ds och remissförfarandet, hämtad 2010-06-22, tillgänglig under ”Lagstiftningsprocessen” på www.regeringen.se

12.6 Övrigt

E-post

Svensson, Bertil, Jordbruksverket, mail till författaren 2010-06-18 betecknat *Nya frågor*.

Svensson, Bertil, Jordbruksverket, mail till författaren 2010-06-16 betecknat *Hej - några frågor*.

Svensson, Bertil, Jordbruksverket, mail till författaren 2010-06-16 betecknat *Ytterligare en fråga*.

Svensson, Bertil, Jordbruksverket, mail till författaren 2010-07-01 betecknat *Egenkontroll*.

Kursmaterial

Persson, Åke (2006). Erfarenheter från Göteborgs kommun. *Hur hanteras markavvattning i planområden med enskilt/kommunalt huvudmannaskap Förvaltningsaspekter*. Göteborgs kommun.

Examensarbete

Löwgren, Daniel (2010), *Markavvattningsföretag vid fastighetsbildning*. Examensarbete nr 27. Institutionen för fastigheter och byggande, Kungl. Tekniska Högskolan, Stockholm.

Rättsfall

Miljödomstolen i Växjö, dom 2006-12-14 i mål nr 3302-04

Utkast på rapport

Lagrådet (2005). Lagrådsremiss. *Ändringar i anläggningslagen m.m.*

Bilaga 1- Frågeunderlag till markavvattningsföretagen

1. Först lite faktafrågor:
 - Företagets namn?
 - Hur stort är företag? Längd och antal deltagare?
 - När bildades företag?
 - Är företagets deltagare medvetna om att de är med i företaget?
 - Är flertalet av deltagarna inom företaget jordbrukare? Finns det andra deltagare såsom dagvatten utsläpp från bostadsbebyggelse, industriområden, vägområden, eller från allmän VA-anläggning (kommunens dagvatten)?
2. Spelar företaget olika stor roll för alla som är medverkar och vad leder det till för konsekvenser i så fall? Har alla deltagare lika stor nytta av företaget?
3. Vilka åtgärder har gjorts i företaget över tiden? (Fysiska = underhållsarbeten eller administrativa som att anpassa kostnadsfördelningslängden efter rådande fastighetsindelning eller vägintrång – formellt eller informellt).
4. Hur har företaget fungerat över tiden?
5. Är ni i dagsläget ett aktivt företag?
6. Specifika händelser som lett till problem för företaget?
7. Vad är de största problemen i ert företag i dagsläget?
8. Hur tänker företaget lösa dessa problem och varför på detta sätt?
9. Kan ni se problem som kan komma att uppstå framöver? (dagvattenpåverkan från hårdgjorda ytor, exploateringar etc.)
10. Vad ser ni som det störst problem med dagens lagstiftning, om man ser bortom problemen som finns inom verksamheten för markavvattningen såsom svårt att debitera osv.? Är det tidsaspekten för omprövning? Domstolsförfarandet? Svårigheten med att få tag på information och en helhetsbild av processen? Ovissheten över att man inte vet vilket kostnadsspann man kan komma att hamna i?
11. Hur mycket kunskap om markavvattning finns inom ert företag? Och vart vänder ni er för att få kunskap? Myndighet? Inom företaget? Annat?
12. Har det uppstått problematik att hitta information om vilka som är med i företaget? Vet ni vart ni ska vända er för att hitta sådan information?

13. Vid köp av mark kring där ni bor spelar ett fungerande eller icke fungerande markavvattningsföretag roll vad gäller marknadsvärdet, eller man köper när det kommer till försäljning i vilket fall?
14. Vad gäller en omprövning för ert företag, vad anser ni om kostnader? - (omprövning kan i det enklaste fallet vara att kostnadsfördelningslängden anpassas till en fastighetsreglering eller i andra fall kan det vara hela kostnadsfördelningslängden som omprövas och att även tekniska förändringar sker).
15. Vad gäller en omprövning för ert företag, vad anser ni om tidsaspekten från anmälan till fastställande av nya andelstal?
16. Har ni tillgång till tidigare domstolsförfarande så ni vet vad ni kan förvänta sig vad gäller kostnad och tid osv.?
17. Finns det hos er något långsiktigt respektive kortsiktigt synsätt vad gäller omprövning och ett fastställande av nya andelstal? Då andelstalen inte i dagsläget ajourhålls av någon myndighet måste företaget på sikt ändå göra en ny omräkning med fastställande för att vara korrekt.
18. Om ni gjort haft en konsult som jobbat med ert företag varför har ni valt det före ett domstolsförfarande med en markavvattningssakkunnig?
19. Om en omräkning av andelstalen har skett av ert företag och inte fastställts av miljödomstolen, varför är så fallet?
20. Hur stort problem är VA-anläggningars avledande av avloppsvatten – har detta ökat i utsträckning? Försvårat detta för företaget utan att de inblandande tar ansvar?
21. Hur stort problem är vägar som ökar vattenflödet? Har väghållare tagit ansvar?
22. Hur stort problem är nyexploatering i närområdet som ger ökade mängder av vatten i företaget?
23. Vad för förändringar behöver ert företag för att fungera bättre?
24. Upplever ni någon skillnad inom företaget vad gäller dagens lagstiftning i förhållande mot den föregående?